

Hitit Devleti'nin Batı Anadolu İle Yapılan Antlaşmaları

Osman Bilgin

Yüksek Lisans Tezi

Tarih Anabilim Dalı

Dr. Öğr. Üyesi Sedef Ayyıldız

**T.C.
BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

**HİTİT DEVLETİ'NİN BATI ANADOLU İLE YAPILAN
ANTLAŞMALARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

OSMAN BİLGİN

**DANIŞMAN
DR. ÖĞR. ÜYESİ SEDEF AYYILDIZ**

Ağustos-2021

BİTLİS

T.C.
BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisiyim. Hazırlamış olduğum *“Hitit Devleti’nin Batı Anadolu İle Yapılan Antlaşmaları”* başlıklı tezde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

04/08/2021

İmza

Osman BİLGİN

İLETİŞİM BİLGİLERİ:

Adres:

E-posta:

Telefon:

T.C.
BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

“Hitit Devleti’nin Batı Anadolu İle Yapılan Antlaşmaları” başlıklı yüksek lisans tezi
Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzuna uygun
olarak hazırlanmıştır. 04/08/2021

Tezi Hazırlayan:

İmza

Osman BİLGİN

Danışman:

İmza

Dr. Öğrt. Üyesi Sedef AYYILDIZ

Tarih Anabilim Dalı Başkanı:

İmza

Doç. Dr. Fatih GENCER

T.C.
BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEZ ONAY SAYFASI

Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı öğrencisi **Osman Bilgin** tarafından hazırlanan *“Hitit Devleti’nin Batı Anadolu İle Yapılan Antlaşmaları”* adlı Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 04/08/2021 tarihinde, saat 15:00’te yapılmış ve tezin oy birliği ile kabul edilmesine karar verilmiştir.

JÜRİ:

İMZA

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Sedef AYYILDIZ

Bitlis Eren Üniversitesi, Tarih

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Başkan: Doç. Dr. Ebru MANDACI

Bitlis Eren Üniversitesi, Tarih

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KARAGEÇİ

Kafkas Üniversitesi, Tarih

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu’nun tarih ve sayılı kararıyla jüri tarafından kabul edilmiş bu çalışmanın yüksek lisans olarak kabulü onaylanmıştır.

.... / / 2021

Unvan Ad Soyad

Enstitü Müdürü

T.C.

Bitlis Eren Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi, Ağustos 2021

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Sedef AYYILDIZ

Osman BİLGİN

Hitit Devleti'nin Batı Anadolu İle Yapılan Antlaşmaları

ÖZET

M.Ö. 1650-1200 arası Anadolu'da varlık göstermiş olan Hitit Devleti Anadolu'da etkin bir güç olarak yer almıştır. Yaklaşık olarak beşyüz yıl Anadolu'da varlık gösteren Hitit Devleti'nin etki alanı neredeyse Anadolu'nun tamamını kapsamıştır. Hitit Devleti'nin Anadolu'da etkin bir güç olmasının nedeni iyi örgütlenmiş bir idari yapıya sahip olmalarıdır.

İdari yapılanmasını ve siyasi politikasını dönemin şartlarına göre uyum içerisinde gerçekleştiren Hitit Devleti, diğer devletlerle gerçekleştirdiği siyasi münasebetlerinde birçok başarılar elde etmiştir.

Bu çalışmanın amacı Hitit Devleti'nin Batı Anadolu devletleriyle yapılan devlet antlaşmalarını incelemek ve antlaşma metinlerine göre ilişkileri ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Hitit Devleti, Vasal, Batı Anadolu, Antlaşmalar, Siyasi İlişkiler.

Republic of Turkey

Bitlis Eren University

Graduate Education Institute

Department of History

Master's Thesis, August 2021

Supervisor: Dr. Öğr. Üyesi Sedef AYYILDIZ

Osman BİLGİN

Treaties Of The Hittite With Western Anatolia

ABSTRACT

B.C Hittite State, which existed in Anatolia between 1650-1200, took places an effective power in Anatolia. The sphere of influence of the Hittite State, which existed in Anatolia for approximately five hundred years, covered almost the whole of Anatolia. The reason why the Hittite State was an effective power in Anatolia was that they had a well organized administrative structure.

The Hittite State, which carried out its administrative structure and political policiy in harmony with the conditions of the period, achieved many successes in its political relations with other states.

The aim of this study is to examine the state treaties of the Hittite State with the Western Anatolian states and to reveal the relations according to the treaty texts.

Keywords: Hittite State, Vassal, West Anatolia, Treaties, Political Relations.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
İÇİNDEKİLER.....	III
HARİTALAR LİSTESİ.....	V
KISALTMALAR.....	IX
ÖN SÖZ.....	XI
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

HİTİT KRALLIĞI ve BATI ANADOLU İLİŞKİLERİ

1.1. Hitit Devlet Antlaşmaları.....	11
1.2. Hitit Devleti'nin Eşit Devletler ve Vasal Statüde Yer Alan Devletlerle İlişkileri.....	12

İKİNCİ BÖLÜM

HİTİT KRALLARI DÖNEMİ'NDE BATI ANADOLU İLİŞKİLERİ

2.1. Telipinu (M.Ö. 1500-1425).....	15
2.2. II. Tuthaliya (M.Ö. ?).....	16
2.3. I.Şuppiluliuma (M.Ö. 1350-1320).....	17
2.4. II. Murşili (M.Ö. 1318-1290).....	18
2.5. II. Muvatalli (M.Ö. 1290-1273).....	19
2.6. IV. Tuthaliya (M.Ö. 1240-1220).....	20
2.7. III. Arnuvanda (M.Ö. 1210- 1200).....	21

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BATI ANADOLU DEVLETLERİ'YLE YAPILAN ANTLAŞMALAR

3.1. Ahhiyava Krallıkları ile Yapılan Antlaşmalar	23
3.1.1. Madduwatta Metni KUB XIV CTH 147	26
3.2. Arzawa Krallıkları ile Yapılan Antlaşmalar	51
3.2.1. Hapalla Ülkesi Kralı Targaşnalli ve II. Murşili Arasında Yapılan Antlaşma CTH 67.....	54
3.2.2. Mira-Kuvaliya Ülkesi Kralı Kupanta Kurunta ve II. Murşili Arasında Yapılan Antlaşma KUB VI 41-48 CTH 68.....	60
3.2.3. Şeha Nehri Ülkesi Manapa Tarhunta ve II. Murşili Arasında Yapılan Antlaşma KUB XXVI 36 CTH 69.....	72
3.2.4. Wiluša Ülkesi Kralı Alakşandu ve II. Muvatalli Arasında Yapılan Antlaşma CTH 76.....	79
3.3. Batı Anadolu'da Sınırların Çizildiği Antlaşmalar.....	88
3.3.1. Tarhuntaşsa Kralı Ulmi Teşup ve III. Tuthaliya Arasında Yapılan Antlaşma CTH 106.....	89
3.3.2. Tarhuntaşsa Kralı Kurunta ve IV. Tuthaliya Arasında Yapılan Antlaşma Bo.86/299 CTH 106.A	95
SONUÇ.....	106
KAYNAKÇA.....	109

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1.1: Hitit Dönemi Batı Anadolu'da Yer Alan Krallıklar..... 10

KISALTMALAR

ay	: Arka Yüz
bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
CTH	: Catalogue des Textes Hittites
Doç.	: Doçent
Dr.	: Doktor
Ed.	: Editör
İ.Ö.	: İsa'dan Önce
KBo	: Keilschrifttexte aus Bogazköi. Berlin.
KUB	: Keilschrifturkunden aus Bogazköi, Berlin
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
Or.	: Orientalia, Roma 1931 ff.
öy.	: Ön Yüz
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
StBoT.	: Studien zu den Boğazköy Texten, Wiesbaden 1965 ff.
TTK	: Türk Tarih Kurumu
vd.	: ve devamı
yy.	: Yüzyıl

ÖNSÖZ

“Hitit Devleti’nin Batı Anadolu İle Yapılan Antlaşmaları” başlıklı yüksek lisans tezi, Hitit Devleti’nin Batı Anadolu devletleriyle siyasi ilişkilerini ve Batı Anadolu devletleriyle gerçekleştirmiş olduğu antlaşma metinlerini ele almaktadır. Döneme ilişkin geniş çapta bilgi sunan antlaşma metinleri, dönem hakkında coğrafik bilgiler ve devletler arası ilişkileri ortaya koymaktadır. Ortaya çıkan bilgiler ışığında, Hitit Devleti’nin eskiçağ devletleri ile kıyaslandığında diplomasiyi etkin ve aktif kullanan devletlerinden biri olduğu ortaya çıkmaktadır. Devletler arası diplomasiyi işlerliğini sağlayan görevliler, Hitit Devleti’nin dünya diplomasi tarihine önemli katkılar yapmasına olanak sağlamıştır.

Tez, giriş ve üç bölümden müteşekkil olup, Hitit Devleti’nin Batı Anadolu devletleriyle yapmış olduğu antlaşma metinlerini esas almaktadır. Giriş kısmında; Hitit Devleti’nin politikası, araştırmanın amacı ve önemi ele alınmıştır.

Birinci bölümde; Çalışmanın önemini kapsayan Hitit Devleti’nin kısa tarihi ve Hitit Devleti’nin Batı Anadolu devletleri ile ilişkilerine yer verilmiştir.

İkinci bölümde; Batı Anadolu devletleri ile Hitit krallarının siyasi ilişkileri ve Batı Anadolu devletlerinin yer aldığı tarihsel metinlere yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde ise; Hitit Devleti ve Batı Anadolu devletleri arasında yapılan antlaşma metinlerinin tercümelerine yer verilmiş, yapılan antlaşma metinleri incelenerek devletlerin statüsü, sınırları ve sonuçları değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmanın gerçekleşmesinde, çalışmalarımnda bilgi ve tecrübeleriyle beni aydınlatan, Tez’in belirli bir sistem ve disiplin içerisinde ilerlemesinde bana eşlik eden çok kıymetli hocam ve tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Sedef Ayyıldız’a sonsuz teşekkürlerimi arz ederim. Ayrıca çalışmamın her aşamasında maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Osman Bilgin

Bitlis-2021

GİRİŞ

Mısır Tel-Amarna’da ele geçen çivi yazılı metinler sayesinde Hitit Devleti’nin M.Ö. 2. Bin yılda Anadolu’da yaşadıkları ve kendilerine Akadca “Hatti” şeklinde yazılan “Hattuşa şehri ülkesinin halkı” adını verdikleri anlaşılmıştır.¹

Hitit Devleti’nin eski Yakındoğu tarih sahnesine çıkışı sistemli ve kalıcı olmuştur. Kalıcı olabilmelerini sağlayan en önemli etken, politik araçları etkili kullanmış olmalarından kaynaklanmaktadır. Söz konusu politik araçların en önemlileri; dönemin güçlü devletleri ile vasal statüde yer alan devletlerle yapılan antlaşmalar ve devletler arası yazışmalardır. Hitit Devleti’nin saraylar arası gerçekleştirdiği evlilikler de devletin yürüttüğü politikalardan bir diğeridir. Hitit Devleti uluslar arası ilişkilerini, kendilerine ekonomik zenginlik ve askeri güç sağlamak üzerine kurmuşlardır.²

Bu doğrultuda Hitit Devleti’nin tarihini incelediğimizde yayılmacı bir politika izlemiş olduklarını görmekteyiz. M.Ö. 1650-1200 yılları arasında gerçekleştirilen savaşlar ve yürütülen etkin politika ile Hitit Devleti’nin Anadolu’da en geniş topraklara sahip krallık haline geldiğini görmekteyiz. Sınırların genişlemesi ve bölgedeki kaynaklara hâkim olma mücadelesi, devletin siyasi ilişkilerinin Anadolu coğrafyasıyla kısıtlı kalmamasına, Kuzey Suriye, Asur, Babil ve Mısır’a kadar uzanmasına neden olmuştur. Hitit Devleti’nin izlediği genişleme politikası neticesinde ise birçok tarihsel olay meydana gelmiştir. Bu tarihsel olaylara örnek olarak, tarihin ilk yazılı antlaşması olan “Kadeş Antlaşmasını” gösterebiliriz.

Hitit Devleti’nin kurucusu olarak kabul edilen I. Hattuşili, krallığın politikasına yön veren kral olmuştur. Hattuşili’nin genişleme politikasını belirlemedeki etkenin ekonomik kaygılardan kaynaklandığını söyleyebiliriz. Asur ticaretinin Anadolu’daki kaybı ve bu dönemde Babil’den Fırat vadisi boyunca Akdeniz kıyılarına doğru oluşan yeni ticaret rotası kralın dikkatini çekmiş olmalıdır.³

Çünkü Hitit kralının ilk olarak M.Ö. 2. Bin yıl Mezopotamya coğrafyasının ekonomik ve kültürel cazibe merkezi olan Kuzey Suriye’ye yöneldiği ve bu bölgeyi

¹ Horst Klengel, *Hitit Tarihi*, Ed. Wenzel Jacop, Deutschland 2002, s. 413.

² Hasan Peker, *Hitit Devleti’nin Uluslararası İlişkileri ve Politik Enstrümanları: Savaş ve Diplomasi*, Ed. Meltem Doğan Alparslan, Metin Alparslan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2013, s. 64.

³ J.G. Macqueen, *Hititler ve Hitit Çağında Anadolu*, Çev. Esra Davutoğlu, Arkadaş Yayınevi, Ankara 2002, s. 39.

Hitit hâkimiyeti altına alarak bölgedeki söz sahibi devlet konumunda olmaya yönelik çabaları kralın yıllıklarında yer almaktadır. Hattuşili'nin belirlediği bu politika kendisinden sonra tahta çıkan krallar tarafından da devam ettirilmiştir. Hitit Devleti'nin Kuzey Suriye'ye hâkim olma isteğinin altında yatan neden, Suriye bölgesinin kara yolları ve limanlarıyla dönemin en büyük ticaret ağına sahip olması ve önemli maden yataklarına yakın bir konumda yer almasıdır.⁴

I. Hattuşili'nin Kuzey Suriye'den sonra Batı Anadolu'ya yönelmesi neticesinde Hitit-Batı Anadolu devletleri ilişkileri yaşanmaya başlamış ve kendisinden sonra tahta çıkan Hitit kralları da bu siyasi ilişkileri sürdürmeye devam etmiştir. Lokalizasyon olarak Batı Anadolu'da yer alan birçok krallığın Hitit topraklarına yakınlığı ve Ahhiyava'nın bölgeye hâkim olma isteği Hitit Devleti'nin Batı Anadolu'ya yönelik uyguladığı politikanın şekillenmesine neden olmuştur. Ahhiyava tehdidine karşı önlem almak isteyen Hitit Devleti bu doğrultuda bölgeye birçok askeri sefer düzenlemiş ve seferlerden elde ettiği başarılar neticesinde Batı Anadolu'da yer alan birçok devleti vasalet statüsüyle kendilerine bağlı hale getirmişlerdir.

Anadolu coğrafyasının güçlü devletleri arasında yer alabilmek için birçok savaşa katılan Hitit Devleti'nin siyasi politikada başarılı olmasının temel hususu; yaptıkları antlaşmalarda devletin çıkarlarını korumaya yönelik titizlikle yürütmüş olduğu devletler arası politika önemli rol oynamaktadır. “Denge ve Güç” üzerine yürütülen politikada yapılan ittifaklar, antlaşmalar ve saraylar arası evlilikler imparatorluğun yüzyıllar boyunca Anadolu'da varlık gösterebilmesine ve kazanılan toprakların krallığa bağlı kalmasına olanak sağlamıştır.⁵

“Hitit Devleti'nin Batı Anadolu İle Yapılan Antlaşmaları” adlı bu tez çalışmasının amacı; Anadolu'daki ilk siyasi birliği kuran Hitit Devleti'nin Batı Anadolu devletleriyle olan siyasi ilişkilerini dönemin şartlarına göre değerlendirmektir.

Bu siyasi ilişkileri, Hitit çivi yazılı antlaşma metinlerinin tercümelemleri dâhilinde çalışmanın amacına uygun olarak değerlendirmeye çalıştık. Çalışmada yer alan

⁴ Eva Cancik-Kirschbaum, *Mücadele ve Barış İçinde Bir Arada Varolma*, Ed. Wenzel Jacop, Deutschland 2002, s. 514.

⁵ Aygül Süel, *Studien zu den Boğazköy-Texten 45*, Ed. Gernot Wilhelm, Wiesbaden: Harrasowitz Verlag 2001, s. 671.

tercüme metinlerin içerikleri sayesinde Hitit dönemi Anadolu coğrafyası hakkında önemli bilgiler elde edebilmekteyiz.

Çalışmanın önemli hususu olan Hitit Devleti, devlet antlaşmaları ve siyasi ilişkiler ile ilgili kitap, makale ve tezler incelenmiştir. Konu açısından önem arz eden veriler toplandıktan sonra “Hitit Devleti’nin Batı Anadolu ile Yapılan Antlaşmaları” adlı çalışma şekillenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

HİTİT KRALLIĞI ve BATI ANADOLU İLİŞKİLERİ

M.Ö. 2. Bin yılın başlarında Anadolu ticari açıdan etkin bir yerdi. M.Ö. 20. yy'ın başında Kuzey Mezopotamya'daki Asur'dan gelen tüccarlar, Orta Anadolu'yu içine alacak şekilde kırka yakın ticari yerleşim ağı kurmuştu. Asurlular'ın kurduğu ticaret ağının merkezi konumunda Kaneş yer almaktaydı. Sonraki dönemlerde Hitit Devleti'ne başkentlik yapacak olan Hattuša da ikinci derecede önemli ticaret merkezlerinden bir diğeridir.⁶

M.Ö. 19. ve 18. yy'larda Asurlular, Orta Anadolu'dan Güney Mezopotamya'daki Babil'e, Kuzeydoğu İran ve ötesine uzanan bir ticaret ağı oluşturmuş ve bu ticareti sürdürmüşlerdi.⁷ Asurlu tüccarlar Anadolu'ya kalay ve özel kumaşlar getirerek Anadolu ile Kuzey Suriye ve Kuzey Mezopotamya'yı birbirine bağlayan, Anadolu madenlerini güneydeki kültürlerle taşıyan bir ağ oluşturmuşlardı.⁸

Anadolu'da Asurlu tüccarların faaliyetlerine son verdiği tahmin edilen olay, bu topraklarda varlıkları Asur Ticaret Kolonileri Çağı eski Asurca belgeleri ile kanıtlanan Hitit Devleti'nin istila hareketleridir.⁹

Assur ticaret koloni çağı olarak adlandırılan bu dönemde Anadolu'da henüz merkezi bir siyasi yapı bulunmamakla birlikte, Anadolu içinde çok sayıda yerel kral, bey gibi idareciler ve onlara ait bölgeler bulunmaktaydı. Bu dönemde Anadolu'nun güçlü devletleri arasında Hatti, Hurri, Luwi, Pala, Kaška, Kaneş, Kuşşara, Mama ve Zalpa krallıkları yer almaktaydı.¹⁰ Anadolu'da çok sayıda beyliğin bulunması ve bunların yöneticileri arasında sık sık çatışmalar çıkması gibi nedenlerden dolayı bu dönemde Anadolu'da henüz güçlü bir siyasi birlik oluşturulamamıştı.¹¹

⁶ Theo P.J. Van Den Hout, *Hitit Krallığı ve İmparatorluğu'nun Kısa Tarihi*, Ed. Meltem Doğan Alparslan, Metin Alparslan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2013, s. 22.

⁷ Jared, L. Miller, *Hititler Dönemi'nde Anadolu'da Halklar ve Diller*, Ed. Meltem Doğan Alparslan, Metin Alparslan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2013, s. 122.

⁸ Andreas Schachner, *Hattuša, Hitit İmparatorluğunun Başkenti*, Ed. Meltem Doğan Alparslan, Metin Alparslan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2013, s. 153.

⁹ Turgut Yiğit, *Ömer Çapar'a Armağan*, Hel Yayıncılık, Ed. Tuna Yiğit, Mehmet Ali Kaya, Aksel Sina, Ankara 2012, s. 364.

¹⁰ Nazmi Özçelik, *İlkçağ Tarihi ve Uygarlığı*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara 2009, s. 54.

¹¹ Mustafa Lamba, Hüseyin Metin, *Hititlerden Türkiye Cumhuriyeti'ne Anadolu Uygarlıklarında Yönetim*, Orion Kitabevi, Ankara 2005, s. 15.

Orta Anadolu şehir devletlerini başarılı bir şekilde bir krallık altında birleştiren ilk yerel kral Anitta olmuştur. Aslen babası Pithana ile birlikte Kaneş'in doğusundaki Kuşşar'dan gelen Anitta, Kaneş'i fethetti ve burasını iktidarının merkezi yaptı. Buradan başlayarak, kuzeyde Karadeniz Dağları'ndan Kızılırmak'ın güneyindeki bölgeye kadar uzanan bir krallık kurmuştur.¹²

Kuşşara Krallığı'nın, yaklaşık olarak M.Ö. 1725 yıllarında son bulmasından bir süre sonra Hitit krallığı tarih sahnesine çıkmıştır.¹³ Hint-Avrupa kökeni ile ilişkilendirilen¹⁴ Hitit krallığı M.Ö. 17. yy'da ilk başkent Hattuşa'da, Ankara'nın 150 km doğusunda (Çorum ilinin Sungurlu İlçesi yakınındaki Boğazkale)¹⁵ kurulmuştur ve Geç Tunç Çağı olarak bilinen dönem boyunca yaklaşık olarak beş yüzyıl sürmüştür.

Hitit Devleti Anadolu'yu Aşağı ve Yukarı ülke olmak üzere iki coğrafi bölgeye ayırıp yönetmişlerdir. Başkent'in doğu ve kuzeydoğusundaki yerleri kapsayan bölge Yukarı Ülke "*KUR UGU^{TI}*", Kızılırmak'ın Orta Anadolu'da çizdiği geniş kavsin güneyini içeren bölge de Aşağı Ülke "*KUR ŞAPLIT^T*" olarak adlandırılmıştır.¹⁶

Eski Hitit çağının en önemli tarihsel kaynağı olan Telipinu Fermanına (CTH 19) göre Çağın ilk kralı I. Hattuşili (Labarna) idi.¹⁷ I. Hattuşili dönemine ait tarihsel metinler şunlardır: (CTH4), (KBo III 27 CTH 5), (CTH 6). I. Hattuşili dönemine tarihlendirilen (KBo III 27 CTH 5) no'lu metinde I. Hattuşili ülkesindeki iç karışıklıkları ve bunlarla ilgili alınan önlemleri anlatmıştır. I. Hattuşili'nin vasiyetnamesi (CTH 6) olarak bilinen metinde I. Hattuşili ülkesinin üst düzey yöneticilerine buyruklarını iletmiştir.¹⁸

Hitit Devletinin kurucusu I. Hattuşili (M.Ö. 1650-1620) genişleme politikasının yönünü belirleyen kral olmuştur.¹⁹ I. Hattuşili Kuzeybatı Anadolu, Güneybatı Anadolu

¹² Van Den Hout, s. 22-23.

¹³ Hasan Bahar, *Şehirlerin Sevdası İbrahim Hakkı Konyalı Armağanı*, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları:7, Konya 2015, s. 277.

¹⁴ Bryce, *The Kingdom Of The Hittites*, New Edition, Oxford 2005, s. 16.

¹⁵ Ali Dinçol, Belkıs Dinçol, "Anadolu Araştırmaları", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 18, S. 1, İstanbul 2005, s. 2.

¹⁶ Turgut Yiğit, "Hitit Krallığı'nda Yönetim Sistemi Üzerine Bir Not", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 23, S. 35, Ankara 2004, s. 220.

¹⁷ Sedat Alp, *Hitit Çağında Anadolu Çivi Yazılı ve Hiyeroglif Yazılı Kaynaklar*, Tubitak Popüler Bilim Kitapları, Ankara 2000, s. 57.

¹⁸ Turgut Yiğit, "Eski Hitit Dönemine Ait Bir Ferman", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 26, S. 41, Ankara 2007, s. 2.

¹⁹ Hasan Peker, "Hatti-Ahhiyava İlişkilerine Doğu Akdeniz'den Bir Bakış", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 19, İstanbul 2010, s. 3.

ve Kuzey Suriye'ye askeri seferler düzenlemiştir. I. Hattuşili askeri seferlerinin anlatıldığı (KBo X 2 I 1-8) metnine göre kral tahta geçtiği ilk yıllarda Şanahuitta'ya askeri sefer düzenlemiştir. Fakat metne göre askeri seferden istenilen başarı elde edilememiştir.²⁰ Orta Anadolu'da bir dizi yerleşimi ele geçirdikten sonra I. Hattuşili M.Ö. 18. yy'da Eski Yakındoğu'nun en hareketli ve dikkat çeken bölgesi olan Kuzey Suriye'de Halep liderliğinde bir araya gelen Alalah, Karkamış Urşu, Haşşu, Ugarit'ten oluşan Yamhad Krallığına²¹ askeri sefer düzenlemiştir. Askeri sefer neticesinde elde edilen savaş ganimeti Hava Tanrısı heykeli Hattuşa'ya getirilmiştir. Bu sayede Hitit kralı "Büyük Kral" olarak diğer krallardan üstün konuma gelmiştir.²² Hitit Devleti'nin Kuzey Suriye ile teması sonucunda Hurriler'le mücadeleler yaşanmaya başlamıştır.²³

I. Hattuşili Kuzey Suriye'ye gerçekleştirmiş olduğu askeri seferden sonra Anadolu'nun batısına yönelmiştir. I. Hattuşili'nin yıllıklarından (CTH 4) Batı Anadolu'da yer alan Arzawa'ya sefer yaptığını kendisine ait kayıtlardan öğrenmekteyiz.²⁴ I. Hattuşili'nin yıllıklarında, Hitit güçleri Arzawa ülkesinde iken doğudan ülkelerine bir Hurri istilasından söz edilir. Bu istila üzerine I. Hattuşili askeri seferini tamamlayamadan ülkesine geri dönmek zorunda kalmıştır.²⁵

I. Hattuşili döneminde Hitit krallığının sınırları Anadolu'nun kuzeyinde yer alan Zalpa'dan Kızılırmak boyunca, Aşağı Ülke'yi kapsayarak Kizzuwatna toprakları ile birlikte Akdeniz'e kadar genişlemiştir.²⁶ I. Murşili'nin tahta geçmesiyle Toroslar'ın ardındaki Hitit varlığını güçlendirmek adına Kuzey Suriye'ye önem vermiş ve neticesinde Yamhad krallığının başkenti olan Halpa'yı almıştır.²⁷ I. Murşili'nin gerçekleştirdiği askeri seferlerin başarısıyla Eski Yakındoğu'nun ticaret merkezi olan Kuzey Suriye'nin fethedilmiş ve böylece Hitit Devleti Akdeniz ticaretine kesin bir

²⁰ Yiğit, *Ömer Çapar'a Armağan*, s. 366.

²¹ Van Den Hout, s. 24-65.

²² Klengel, s. 484.

²³ Cancik-Kirschbaum, s. 514.

²⁴ Peker, *Anadolu Araştırmaları*, s. 4.

²⁵ Turgut Yiğit, "Eski Anadolu Uygarlıkları", *XV. Türk Tarih Kongresi, Ankara: 11-15 Eylül, Kongreye Sunulan Bildiriler I.Cilt*, TTK Basımevi, Ankara 2010, s. 100.

²⁶ Esmâ Reyhan, *Hitit Devleti'nde Siyaset ve Yönetim Direktif, Yemin ve Sadakat*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara 2017, s. 162.

²⁷ Van Den Hout, s. 24.

katılım sağlayabilmişlerdir. Bunun sonucunda ise devletin ekonomisi epeyce gelişmiştir.²⁸

I. Murşili'nin krallığı sonrasında ise Hitit krallığı açısından önemli toprak kayıpları yaşanmıştır. Anadolu'nun kuzeyinde yer alan Kaşka'ların Hitit topraklarına karşı yaptıkları saldırılar sonucunda Nerik kutsal kenti dahi kaybedilmiştir. Özellikle I. Hantili zamanında Hitit Devleti, Kızılırmak havzası içinde kalan toprakların büyük kısmını kaybetmişlerdir. Amnuna döneminde Anadolu'nun güneyinde yer alan Kizzuwatna, Hurriler'in etkisi ile bağımsız bir devlet olarak kurulmuştur. Telipinu'nun tahta çıkması ile Hitit Devlet'i doğuda kısmen etkinliğini sağlayabilmişlerdir. I. Hantili döneminde kaybedilen toprakların bir kısmı tekrar kazanılmıştır.²⁹

I. Tuthaliya'nın tahta çıkmasıyla birlikte, Hitit krallığı tekrar mevcut topraklarının ötesinde etkin gücünü kabul ettirmiş ve dış politikada önemli bir rol almıştır. Tuthaliya tahta çıktığında Hitit Devleti'nin Suriye'de etkin gücü kalmamıştı. Krallığın sınırları muhtemelen Kızılırmak Havzasının yanında Aşağı ülkelerle sınırlıydı.³⁰ I. Tuthaliya'nın yıllıklarına göre kralın Batı Anadolu ile yakından ilgilendiğini fakat ilişkilerin Batı Anadolu'da yer Alan Aşşuwa ülkesi ile daha fazla gerçekleştirildiğini görmekteyiz.³¹ Kral Tuthaliya iktidarının ilk yıllarında öncelikle Anadolu'nun batısına yönelmiş, ülkesine esirlerle ve ganimetlerle dönmüştür. Savaş ganimeti olan tunç kılıç üzerindeki yazıt bu başarının simgesidir.³² Kral'ın Batı Anadolu'ya yönelik gerçekleştirdiği askeri sefer sırasında Anadolu'nun kuzeyinde yaşayan Kaşka'lar Hitit topraklarına saldırmış ve Hitit ülkesini işgal etmiştir. Ancak saldırılar geri püskürtülmüş ve Kaşka'lar yenilgiye uğratılmışlardır. Tuthaliya'dan sonra krallığın başına geçen I. Arnuvanda döneminde krallık parçalanmanın eşiğine gelmiştir. Bunun nedenlerinden birisi devam eden Kaşka saldırılarıdır. Arnuvanda başkenti güvende tutabilmek ve saldırılara son vermek için şehrin idarecilerine ve sınır eyaletlerinin valilerine emirler vermiştir.³³

²⁸ Ekrem Memiş, *Eskiçağ Türkiye Tarihi (En Eski Devirlerden Pers İstilasına Kadar)*, 8. Baskı, Çizgi Kitabevi, Konya 2009, s. 82.

²⁹ Reyhan, s. 162-163.

³⁰ Van Den Hout, s. 28.

³¹ Ahmet Ünal, *Hititler Devrinde Anadolu 2*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2003, s. 10.

³² Klengel, s. 414.

³³ Van Den Hout, s. 28-29.

İmparatorluk dönemi kralı I. Šuppiluliuma ile birlikte Anadolu'da yer alan Kaška'lar ve Arzawa ile gerçekleştirilen mücadeleler Hitit lehine sonuçlanmıştır.³⁴ I. Šuppiluliuma'nın Anadolu'da en çok savaştığı devlet Kaška'lar olmuştur.³⁵ Anadolu'da etkinliğini sağlamaya çalışan I. Šuppiluliuma, Anadolu'nun doğusunda yer alan Azzi-Hayaša kralı Hukkana ile kızını evlendirmiş ve kral ile vasal statüde bir antlaşma imzalamıştır I. Šuppiluliuma, ülke içindeki siyasi iktidarını kurduktan sonra Kuzey Suriye yönündeki en büyük engel olan Mitanni Devleti ile mücadele etmiştir.³⁶ I. Šuppiluliuma'nın iktidarının sonlarına doğru Hurriler'le gerçekleştirilen mücadeleler sırasında Arzawa ülkeleri bu durumu fırsata dönüştürüp tekrardan Hitit krallığına karşı baş kaldırmışlardı. Batı Anadolu'da yer alan Ahhiyava krallığı da I. Šuppiluliuma döneminde etkin bir güç olarak faaliyetlerine başlamışlardı.³⁷

I. Šuppiluliuma'nın ölümünden sonra tahta geçen II. Arnuvanda'nın ciddi bir şekilde hasta olması ve otoriteyi sağlayamamasından dolayı mevcut düzen tekrardan bozulmuştu.³⁸ Arnuvanda'dan sonra tahta çıkan II. Muršili'de mevcut durumu değiştirip eski Hitit gücünü tekrardan sağlama çabalarına girişmiştir. Bunun için Muršili Anadolu'nun kuzeyinde yer alan Kaşkalar'a yönelmiş, sonrasında da muhtemelen Ahhiyava krallığının yardımcıları ile Hitit iktidarını sarsmaya çalışan ve diğer komşu krallıkları kendisine katılmaları için teşvik etmeye çalışan Arzawa ülkesi kralı Uhhazidi'ye yönelmiştir. Bunun sonucunda II. Muršili Arzawa'yı Mira, Hapalla ve Šeha Nehri Ülkesi olmak üzere üçe ayırarak başlarına geçirdiği vasal krallıklarla antlaşmalar yapmıştır.³⁹ II. Muršili Batı Anadolu seferlerini başarıyla neticelendikten sonra tekrardan Kaşkalar'la ve Azzi-Hayaša'lularla savaşmak zorunda kalmıştır.⁴⁰

II. Muršili'den sonra kral olan II. Muvatalli başa geçtiği sıralarda Anadolu'nun batısında karışıklıklar devam etmekteydi.⁴¹ Wiluša kralı Alakšandu ile yapılan antlaşmaya göre Muvatalli kısa sürede durumu kontrol altına almıştır.⁴² Muvatalli'nin Šeha Nehri ülkesinin başına Mašruti'yi getirmiş ve yaşanan bu gelişmeler Arzawa

³⁴ Van Den Hout, s. 31.

³⁵ Firuzan Kınal, *Eski Anadolu Tarihi*, TTK Basımevi, Ankara 1991, s. 101.

³⁶ Reyhan, s. 166.

³⁷ Mürüvvet Kurhan, "Eski İmparatorluk Devrinde Tanrı Re" *Belleten Dergisi*, C. LVII, S. 218, Ankara 1993, s. 865.

³⁸ Kurhan, s. 368.

³⁹ Van Den Hout, s. 32-33.

⁴⁰ Firuzan Kınal, *Arzava Memleketleri'nin Mevkii ve Tarihi*, TTK Basımevi, Ankara 1953, s. 108.

⁴¹ Kınal, *Arzava Memleketleri'nin Mevkii ve Tarihi*, s. 37.

⁴² Ekrem Akurgal, *Anadolu Uygarlıkları*, Net Turistik Yayınları, İstanbul 2003, s. 80.

lkeleriyle yaşanan siyasi münasebetlerin devam ettiğini göstermektedir.⁴³ II. Muvatalli döneminde önem arz eden bir diğer sorun ise Kaşkalar ve Mısır'lılardı. II. Muvatalli'nin iç ve dış konularda uyguladığı politikayı "III. Hattuşili Büyük Metni"⁴⁴ olarak adlandırılan metin içeriğinden ğrenebilmekteyiz.⁴⁵

Hitit krallığının en güçlü hükümdarlarından biri olan III. Hattuşili yeğeni III. Murşili'yi tahttan indirerek imparatorluğun başına geçmiştir. Krallığın sürekli olarak mücadele yaşadığı Kaşka'lar III. Hattuşili döneminde Hitit krallığına bağlanmış ve Hattuşili akıllı bir politika yürüterek M.. 1270'te dönemin en güçlü devletlerinden olan Mısır'la "Barış Antlaşması" imzalamıştır.⁴⁶

Hitit krallığının gücünün zayıflamaya başladığını IV. Tuthaliya zamanında Madduwatta'nın Arzawa beyliklerinin birçoğunu ele geçirmeye başlamasıyla görmekteyiz. Madduwatta Hitit kralının gücüne güvenerek Arzawa kralı Kupanta-Kurunta ile savaşa girişmiş ve mağlup olarak çıkmıştır. Kupanta'nın gücünü tehlike olarak nitelendiren Tuthaliya Kupanta'ya karşı askeri bir sefer düzenlemiştir. Fakat gelişmeleri takip eden Ahhiyava krallığı Kupanta'yı kendi himayesi altına almıştır. Kupanta'ya karşı kaybeden Madduwatta ilerleyen zamanlarda Hitit krallığına ihanet ederek Kupanta ile birlikte hareket etmiştir. Oluşturulan ittifak neticesinde Hapalla alınmış ve Pitaşşa lkesi isyana teşvik edilmiştir. Hitit krallığına ait olan Alaşiya'dan gelen vergilere el konulmuştur.⁴⁷

İmparatorluk dönemi Hitit krallığının Batı Anadolu'daki komşu devletlerini incelediğimizde; Ahhiyava krallığı ve birçok krallıktan meydana gelen Arzawa lkesi Batı Anadolu'da yer almaktaydı. Arzawa lkesi; Hapalla, Mira-Kuvaliya, Pala, Lukka, şeha Nehri lkesi, Appaviya, Wiluşa, Zippaşla ve Harriyati Dağlık Memleketleri'nden oluşmaktaydı.⁴⁸

⁴³ Kınal, *Arzava Memleketleri'nin Mevkii ve Tarihi*, s. 37.

⁴⁴ Oğuz Soysal, "III. Hattuşili Büyük Metni, Bir Hitit Belgesini Tanımlama Denemesi" *Archivum-Anatolium Arşivleri*, C. 1, S. 1, Ankara 1995, s. 139.

⁴⁵ Akurgal, *Anadolu Uygarlıkları*, s. 81.

⁴⁶ Akurgal, *Anadolu Uygarlıkları*, s. 86-87.

⁴⁷ Kınal, *Arzava Memleketleri'nin Mevkii ve Tarihi*, s. 37.

⁴⁸ Reyhan, s. 163, Meltem Cesur, *Türkiye'de Yapılan Bilimsel alışmalara Göre Hititlerde Kölelik Kültürü, Hukuku ve Müessesesi*, Bilecik şeyh Edebalı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik 2014, s. 10. (Yüksek Lisans Tezi).

Harita 1.1: Hitit Dönemi Batı Anadolu'da Yer Alan Krallıklar⁴⁹

Hitit çivi yazılı metinleri neticesinde Ahhiyava ülkesinin lokalizasyonu hakkında birçok öneriler sunulmuştur. Goetze, Macquen ve Houwink ten Cate Marmara Denizi'nin güneybatısını, Gurney Girit Adası'nı, Boysal ise Rodos Adası'nı önermiştir.⁵⁰ Çoğu bilimadama tarafından kıta Yunanistan ve Ege adalarına ya da bu coğrafyanın en azından bir kısmına lokalize edilen Ahhiyava krallığıyla ilgili bilgilere Hitit kaynaklarında ilk kez 15. Yy'ın ikinci yarısında karşılaşılmaktadır.⁵¹ Ahhiyava'nın ilk kez Hitit metinlerinde yer aldığı kısım Madduwatta Metni'dir.⁵² Ahhiyava krallığı ve Hitit ilişkileri hakkında bilgi veren önemli metinler; Tavagalava mektubu (KUB 14.3 CTH 181), Milavata Mektubu (KUB XIX 55 KUB XLVIII 90 CTH 182) ve Madduwatta Metni (KUB XIV CTH 147)'dir. Ahhiyava krallığı ile Hitit krallığı ilişkileri Ahhiyava'nın Batı Anadolu'da bulunan yerel krallıkları Hitit krallığına karşı desteklemesi ve Anadolu ile Transkafkasya'dan maden temin edebilme gayretiyle başlamıştır.⁵³

Batı Anadolu'da etkin olan bir diğer güç Arzawa hakkındaki bilgilere Hitit krallığının onlarla yapmış olduğu mücadelelerin anlatıldığı belgeler aracılığıyla

⁴⁹ Harita için bkz. Van Den Hout, s. 25.

⁵⁰ Semih Gerçek, *Hitit Devleti'nin Batı Anadolu İle Siyasi İlişkilerinde Mektupların Önemi*, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın 2014, s. 124-125. (Yüksek Lisans Tezi).

⁵¹ Peker, *Hatti-Ahhiyava İlişkilerine Doğu Akdeniz'den Bir Bakış*, s. 5-6.

⁵² Barış Gür, "Hititler, Mikenler ve Batı Anadolu'daki Kültür Etkileşimleri", *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 1, S. 2, İzmir 2012, s. 13.

⁵³ Şeyma, Ay, "Ahhiyava-Hitit İlişkileri ve Ahhiyavalıların Batı Anadolu'daki Faaliyetleri", *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 1, Ordu 2010, s. 20.

ulaşabilmekteyiz. Arzawa ülkesinin lokalizasyonuna yönelik net bir bilgi bulunmamaktadır. Fakat bazı bilim adamlarına göre Gediz vadisi toprakları ile Büyük Menderes vadisi arasında lokalize edilmiştir.⁵⁴

Hitit krallığı ve Arzawa ülkeleri arasındaki siyasi ilişkiler hakkında bilgi veren metinler: Telipinu Fermanı, Uhamuva Mektubu, Arzawa Mektupları,⁵⁵ II. Murşili ve II. Muvatalli dönemlerinde yapılmış olan antlaşma metinleridir. II. Murşili döneminde Hapalla kralı Targaşnalli (CTH 67), Mira Kuvaliya kralı Kupanta-Kurunta (KUB VI 41-48 CTH 68) ve Şeha nehri ülkesi kralı Manapa-Tarhunta (KUB XXVI 36 CTH 69) ile antlaşmalar yapılmıştır. II. Muvatalli döneminde ise Wiluša kralı Alakşandu (CTH 76) ile antlaşma yapılmıştır.⁵⁶

Hitit metinlerinin dışında Arzawa isminin geçtiği en eski metinler Kapadokya tabletlerinde ele geçirilmiştir. Bu metinlerde Arzawa adı sadece bir isim olarak geçmesi ile Arzawa isminin M.Ö. II. Binyıl başlarından beri var olduğu anlaşılmaktadır. Hitit-Arzawa ilişkilerinin ne zaman başladığına yönelik bilgilere Wiluša kralı Alakşandu ile II. Muvatalli arasında yapılan antlaşma metninde yer alan bölümlerden ulaşmaktayız. Antlaşma metninde belirtilen Hitit kralı Labarna döneminde, Arzawa ile Hitit krallığı arasında bir savaş gerçekleştirildiği ve Arzawa'nın mağlup edildiği yer almaktadır. Antlaşma metninde ifade edilen "Labarna" kral ünvanı değil, Hitit Devleti'nin kurucusu sayılan kraldır.⁵⁷

1.1. Hitit Devlet Antlaşmaları

Hitit Devlet Antlaşmaları, Hitit krallığının kuruluşundan yıkılışına kadar ki gelişim sürecinde uluslararası alandaki politikalarını ortaya koymaktadır.⁵⁸

Hitit Devlet Antlaşmaları, Hitit krallığının siyasi ilişkilerini göstermesi bakımından oldukça önemli tarihi belgeler arasında yer almaktadır. Antlaşma

⁵⁴ John Garnstang, Olivier Robert Gurney, *The Geography of Hittite Empire*, London 1959, s. 84.

⁵⁵ Aygül Süel, "Ortaköy Tabletlerinde Batı Anadolu", *3. Çorum Kazı ve Araştırmalar Sempozyumu*, Çorum, 03 Eylül 2013, s. 84-86.

⁵⁶ Meltem Alparslan, *II. Muvatalli ve Dönemi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2007, s. 14. (Doktora Tezi), Metin Alparslan, *II. Murşili ve Dönemi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2006, s. 70-166. (Doktora Tezi).

⁵⁷ Kınal, *Arzava Memleketleri'nin Mevkii ve Tarihi*, s. 25-33.

⁵⁸ Ferda Turgut Gökçe, *Hitit Diplomasisi*, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum 2018, s. 43. (Yüksek Lisans Tezi).

metinlerinin yarıdan fazlasının Hitit arşivleri içinde bulunduğu gerçeği, Hitit siyasetinin ulaşmış olduğu seviyeyi göstermesi açısından oldukça önemlidir.⁵⁹

Hitit devlet antlaşmaları, Hitit krallarının kendileri ile eşit güçte olan krallar ile yaptıkları eşitlik prensibine dayanan “paritetik” antlaşmalar ve vasalları ile yaptıkları antlaşmalar şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Eşitlik prensibine dayanan antlaşmalarda taraflardan herhangi biri, diğeri üzerinde söz sahibi değildir ve her ikisinin özgür iradesi sonucu ortaya çıkan antlaşma söz konusudur. Eşitlik prensibine dayanan antlaşmaya en iyi örnek, III. Hattuşili ve II. Ramses arasında yapılan Kadeş antlaşmasıdır (CTH 91).⁶⁰

Hitit krallığında antlaşmalar, akitler gibi karşılıklı taahhüt içeren metinler, yemin tanrılarının şahitliğinde yapılmıştır.⁶¹ Çoğu devlet antlaşmaları, dönemin diplomatik dili olan Akadca ve Assurca yazılmıştır.⁶² Genel olarak Anadolu sınırları içinde bulunan devletlerle yapılan antlaşma metinleri Hitit dilinde yazılmış olsa da, Suriye ve ötesinde bulunan ülkeler ile yapılan antlaşma metinleri Akadca yazılmıştır.⁶³

1.2. Hitit Devleti'nin Eşit Devletler ve Vasal Statüde Olan Devletlerle İlişkileri

Hitit krallığının büyük krallarla veya kendisine bağlı vasal statüde yer alan devletlerle olan ilişkilerini Boğazköy'de ve Ortaköy'de ortaya çıkarılmış tablet metinlerinde yer alan devlet antlaşmaları açıklamaktadır. Boğazköy ve Ortaköy'de çıkarılan tabletlerde; kral yıllıkları, devlet antlaşmaları, siyasal mektuplar, fal ve büyü metinleri elde edilmiştir.⁶⁴

Yapılan devlet antlaşmalarının incelenmesiyle Batı Anadolu'da yer alan ülkelerin Hitit Devleti'nin düşmanı, müttefiki ya da vasal statüde yer aldığı bu antlaşma metinlerinin içerikleriyle ortaya çıkmaktadır. Metinlere göre Hitit krallığı ile

⁵⁹ Rukiye Akdoğan, *Belkıs Dinçol ve Ali Dinçol'a Armağan*, Ed. Metin Alparslan, Hasan Peker, Meltem Doğan Alparslan, Ege Yayınları, İstanbul 2007, s. 27.

⁶⁰ Akdoğan, s. 27.

⁶¹ Aygül Süel, Mustafa Süel, *Şapinuwa: Hitit Devleti'nin Başka Bir Başkenti*, Ed. Meltem Doğan Alparslan, Metin Alparslan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2013, s. 187.

⁶² Alp, *Hitit Çağında Anadolu Çivi Yazılı ve Hiyeroglif Yazılı Kaynaklar*, s. 1.

⁶³ Akdoğan, s. 27.

⁶⁴ Cem Karsu, “Hattuşa-Boğazköy Arşiv-Kitaplık Sistemleri Üzerine Bazı Yorumlar, *Archivum Anatolicum*, C. 3, S. 3, Ankara 1997, s. 215.

eşit statüde yer alan devletler, I. Şuppiluliuma döneminde Hurriler,⁶⁵ IV. Tuthaliya'nın Amurru kralı Şauşgamuwa ile yaptığı antlaşma metninin (CTH 105) bağlılık kısmında da Mısır, Babil, Assur ve sonradan Ahhiyava kralları Hitit krallığına denk devletler olarak gösterilmiştir.⁶⁶ Hitit krallığı kendileri ile eşit güçte gördükleri devletlerle ilişkilerini barış ve kardeşlik ilkesi üzerine kurmuşlardır.

Hitit krallığı Anadolu'da ve Anadolu'nun dışında yer alan diğer devletleri kendi hâkimiyetleri altına alabilmek için, idari bir yönetim tarzı olan vasallık sistemini kurmuştur. Vasallık I. Şuppiluliuma döneminde şekillenmiş ve II. Murşili döneminde daha da geliştirilmiştir. I. Şuppiluliuma Suriye'nin kuzey bölgesine yaptığı seferlerden sonra, ele geçirilen yeni bölgelerin merkezden idaresinin zor olacağını düşündüğü için vassal krallık sistemini uygulamıştır.⁶⁷

Vasallık, bir devletin tek yanlı olarak hâkim güç konumunda yer alan devlete mutlak bağımlı olması demektir.⁶⁸ Vasal devletler iç işlerinde özerk bir yapıya sahipken, dış işlerinde tamamıyla Hitit Devleti'ne bağlıdırlar.⁶⁹ Hititler için düşman devletlerle aralarında bir nevi tampon bölge özelliği taşıyan vasal devletler iç işlerinde serbest, dış işlerinde Hitit devletine bağlı hareket etmek zorundadır. Hitit Devleti'nin siyasi varlığını sürdürmesinde önemli bir katkısı olan bu devletler coğrafi olarak Anadolu'daki ve Suriye'deki vasal devletler olarak tanımlanabilir. Anadolu'daki vasal devletler, Tarhuntaşša, Azzi-Hayaşa, Kizzuwatna⁷⁰, Iššuwa, Arzawa Ülkeleri (Şeha Nehri Ülkesi, Hapalla, Wiluša Mira-Kuvaliya'dır.) Suriye'deki vasal devletler ise Karkamış, Halep, Mitanni, Ugarit, Amurru, ve Nuhaşši'dir.⁷¹

Hitit Devleti Anadolu'da yer alan vasal statüdeki krallıkları evlilik yoluyla ya da politik stratejiler ile kendilerine bağlamış, fethettiği yerlerde askeri birlikler oluşturmuş, düşman devletlere karşı tampon görevi görmelerini sağlamıştır.⁷²

⁶⁵ E. F. Weidner, *Politische Dokumente aus Kleinasien, Die staatsverträge in akkadischer sprache au dem Archiv von Boghazköi*, Leipzig 1923, s. 2.

⁶⁶ Peker, *Hititler Bir Anadolu İmparatorluğu*, s. 64.

⁶⁷ Caner Özdemir, "Hitit Devleti ile Vassalları Arasında Yapılan Antlaşmalarda Vassallara Getirilen Yükümlülükler", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, SEFAD Dergisi*, S. 40, Konya 2018, s. 270.

⁶⁸ Ahmet Ünal, *Hititler Devrinde Anadolu 3*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2005, s. 97.

⁶⁹ İlknur Taş, *Hitit Kralı IV. Tudhaliya'nın Asur Devleti'ne ve Suriye'deki Vassal Krallıklara Yönelik Politikası*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008, s. 222.

⁷⁰ Peker, *Hitit Devleti'nin Uluslararası İlişkileri ve Politik Enstrümanları: Savaş ve Diplomasi*, s. 31.

⁷¹ Özdemir, s. 270.

⁷² Özlem Sir Gavaz, "Hitit İmparatorluk Devri Krallarından I. Şuppiluliuma Döneminde Anadolu", *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 1, S. 1, Çorum 2008, s. 35.

Hitit kralları ve vasal statüde yer alan devletlerle yapılan antlaşmaların içeriği genelde belirli bir düzen içerisinde yazılmıştır. Bu metinler saraydaki yazıcılar tarafından genelde bronz veya demirden bazende gümüşten yapılan tabletler üzerine çivi yazısı ile yazılmıştır.⁷³

⁷³ Özdemir, s. 270.

İKİNCİ BÖLÜM

HİTİT KRALLARI DÖNEMİ'NDE BATI ANADOLU İLİŞKİLERİ

Batı Anadolu bölgesi, gerek coğrafi gerekse maddi ve manevi unsurları ile tarih içinde Anadolu'nun en hareketli sahalarından biri olduğundan dolayı, Hitit krallığı Batı Anadolu'da yer alan devletler ile antlaşmalar yaparak ya da savaşmak suretiyle hep ilişki içerisinde olmuştur.⁷⁴

Batı Anadolu devletlerinin coğrafi sınırlarını incelediğimizde; Kuzey'de Marmara Denizi, Batı'da Ege Denizi, Güney'de Akdeniz olmak üzere, günümüz Afyonkarahisar ilini İç Anadolu'ya bağlayan düz ve geniş ovaya dek uzanmaktadır.⁷⁵

Batı Anadolu bölgesi ile ilişkiler, Hitit krallığının kurulması ve Batı Anadolu'ya yayılma amaçları neticesinde başlamıştır. Hitit metinlerinde, Batı Anadolu'ya ilişkin ilk bilgiler I. Hattuşili (M.Ö. 1650- 1620) dönemine tarihlenmektedir. I. Hattuşili'nin Akadça-Hititçe yazılmış iki dilli yıllıklarında, Arzawa üzerine yapılan bir seferden bahsedilmektedir. I. Hattuşili'den sonra Hitit tahtına geçen I. Murşili (M.Ö. 1620- 1590) devrinden Batı Anadolu ile ilgili hiçbir belge bulunmamaktadır.⁷⁶

Hitit krallığının Batı Anadolu'ya gerçekleştirmiş olduğu en kapsamlı askeri seferler, I./II. Tuthaliya (M.Ö. 1450-1420) döneminde yapılmıştır. Gerçekleştirilen askeri seferler ile ilgili bilgileri kralın yazdırdığı “Yıllıklar”dan öğrenebilmekteyiz.⁷⁷

2.1. Telipinu (M.Ö. 1500-1425)

Telipinu öncesi Hitit tahtında yer alan krallar; I. Hantili, I. Zidanta, Amnuna ve I. Huzziya dönemleri “Gasıp Krallar Dönemi” olarak adlandırılmıştır. Kral Telipinu'nun tahta geçmesiyle bu dönem son bulmuştur.⁷⁸ Kral Telipinu tahta

⁷⁴ Süel, *Ortaköy Tabletlerinde Batı Anadolu*, s. 83.

⁷⁵ Ali Osman Tiro, *İ.Ö. İkinci Bin Yılın İkinci Yarısında Hitit-Batı Anadolu İlişkileri Bölgenin Etnik ve Siyasi Yapısı Hakkında Kaynaklara ve Yayınlara Genel Bir Bakış*, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın 2011, s. 5. (Yüksek Lisans Tezi).

⁷⁶ Gerçek, s. 6-9.

⁷⁷ O., Carruba, “Beiträge zur mittelhethitischen Geschichte, I. Die Tuthalijas und die Arnuwandas II. Die sogenannten ‘Protocoles des succession dynastique’ I-II”, *SMEA* 18, 1977, s. 140-141.

⁷⁸ Özçelik, s. 55.

geçtiğinde krallıkta yeniden istikrarı sağlamak için tahta geçiş kurallarını Telipinu Fermanında belirlemiştir.(KBo 12.7 KUB 11.6 CTH 19)⁷⁹

Telipinu, Kızılırmak Havzası ile Aşağı ve Yukarı ülke topraklarını kapsayan çeşitli kent ve bölgelere, tarımsal ve mali yönetim sisteminde yeni bir düzenleme uygulamıştır.⁸⁰

Telipinu döneminde Batı Anadolu devletleriyle herhangi bir siyasi ilişki gerçekleşmemiştir. Sadece Kral Telipinu'ya ait fermanında (CTH 19) eski krallık döneminin krallarından "Ammuna" devrinde Arzawa'nın Hitit Devleti'ne başkaldırdığı geçmektedir.⁸¹

2.2. II. Tuthaliya (M.Ö. 1460-1440)

I. Arnuvanda'dan sonra tahta geçen⁸² II. Tuthaliya döneminde Hitit Devleti'ne Batı'dan Arzawa, Kuzey'den Kaška ve Doğu'dan Azi-Hayaša saldırıları gerçekleşmiştir. Bu saldırılar Hitit Devleti'ni yok olmanın eşiğine getirmiştir. Batı'daki Arzawa krallığı, Hitit Devleti'nin vasalı statüsünde yer alan Kizzuwatna'nın topraklarına saldırmışlardır ve bu dönemde Tel el-Amarna'da bulunan Arzawa mektubu⁸³ olarak adlandırılan metne göre dönemdeki Anadolu'nun etkin gücü Arzawa krallığıdır.⁸⁴

II. Tuthaliya'nın yıllıklarında (CTH 142 II A) kralın Batı Anadolu'ya gerçekleştirmiş olduğu bir seferden bahsedilmektedir. Bu metne göre II. Tuthaliya, seferden dönerken kendisine karşı ayaklanan bir grup ülke ile mücadele etmek zorunda kalır. Ancak II. Tuthaliya, bir gece baskınında düşman ordusunu yenmiştir.⁸⁵

II. Tuthaliya'nın Aşšuwa memleketi seferlerini anlatan (KUB XXIII) metnine göre Tuthaliya Aşšuwa'ya askeri sefer düzenlerken Kaška'lar bu durumdan faydalanıp

⁷⁹ Yiğit, *Eski Hitit Dönemine Ait Bir Ferman*, s. 15.

⁸⁰ Van Den Hout, s. 26.

⁸¹ Sema Ayaz, *Çivi Yazılı Belgelere Göre Hitit Devletine Bağlı Devletlerin Statüsü*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2017, s. 55. (Yüksek Lisans Tezi).

⁸² Peker, *Hititler Bir Anadolu İmparatorluğu*, s. 68.

⁸³ Van Den Hout, s. 30.

⁸⁴ Peker, *Hititler Bir Anadolu İmparatorluğu*, s. 68.

⁸⁵ Sezer Seçer, *Yazılı Belgeler Işığında Lukka, Pedassa ve Walma Ülkelerinin Tarihi ve Tarihi Coğrafyası*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2012, s. 10. (Yüksek Lisans Tezi).

Hitit Ülkesi'ne saldırılar gerçekleştirmiştir. II. Tuthaliya krallığının sonlarına doğru Ahhiyava kralı olan Madduwatta'yla uğraşmak zorunda kalmıştır.⁸⁶

2.3. I. Šuppiluliuma (M.Ö. 1350-1320)

I. Šuppiluliuma tahta geçmeden önce, babası III. Tuthaliya döneminde, veliaht olarak devlet işlerinde görev almaya başladığı zamanlarda Hitit krallığı (KBo VI 28) metnine göre ülkeye dört bir yandan gelen saldırılara maruz kalmıştır. Metne göre Hitit krallığına saldıran devletler arasında Arzawa'da yer almıştır. Metinde saldırılar sonucunda Hattuša'nın tamamen yıkıldığı ve Hitit krallığına bağlı tüm vasallere kaybedildiği ifade edilmektedir.⁸⁷

I. Šuppiluliuma devrinden itibaren Hitit krallığı ile Arzawa arasında yoğun ilişkiler yaşanmıştır.⁸⁸ I. Šuppiluliuma'nın Batı Anadolu ile ilk ilişkileri, babası III. Tuthaliya tarafından Batı Anadolu sorununu çözmek için görevlendirilmesiyle başlamıştır. I. Šuppiluliuma'nın görevi, Aşağı Ülke'yi işgal etmiş Arzawa güçlerini, Hitit topraklarına karşı tehdit oluşturdukları bölgelerden atmak olmuştur.⁸⁹

I. Šuppiluliuma Arzawa'ya düzenlediği seferler sonucunda Arzawa kuvvetlerini ele geçirmiştir. Kral'ın asıl düşüncesi yayılmacı bir güç olarak beliren Arzawa'yı da durdurup siyasi üstünlüğü sağlamaktır. Hitit Devleti'nin güneyinde Aşağı Ülke (Konya ovasının batısı) yer almaktaydı. Aşağı Ülke'nin batısında ise Arzawa memleketleri yer almaktaydı. Yine Arzawa Bölgesi'nin kuzeyinde Marmara Denizi ve Troya'ya giden yol üzerinde tahmini olarak, Ahhiyava ve Wiluša gibi devletler varlığını sürdürmekteydi. Aşağı Ülke, Arzawa'ya karşı bir hareket merkezi görevi görmekteydi. Hitit Devleti açısından Arzawa'ya karşı yapılacak olan mücadelede Aşağı Ülke önemli bir yere sahiptir.⁹⁰

I. Šuppiluliuma ve Arzawa ilişkileri, (KUB XXVI 36 CTH 69), (KUB VI 41-48 CTH 68) ile II. Muršili'nin babasının kahramanlıklarını anlattığı (CTH 40) metninde yer almaktadır.⁹¹

⁸⁶ Memiş, s. 103-104.

⁸⁷ Sir Gavaz, *Hitit İmparatorluk Devri Krallarından I. Šuppiluliuma Döneminde Anadolu*, s. 1.

⁸⁸ Ahmet Ünal, *Hititler Devrinde Anadolu 2*, s. 20.

⁸⁹ Gerçek, s. 19.

⁹⁰ Sir Gavaz, *Hitit İmparatorluk Devri Krallarından I. Šuppiluliuma Döneminde Anadolu*, s. 28.

⁹¹ Seçer, s. 149.

I. Šuppiluliuma dönemi Arzawa'dan bahsedilen ve oldukça önemli sayılan bir diğer belge, Hitit Devleti'ne karşı ayaklanan Arzawa kralı Tarhunnaradu'nun Mısır firavunu Amenofis'e yazmış olduğu ve kızını firavun ile evlendirmek istediği mektuptur.⁹²

I. Šuppiluliuma döneminde Büyük krallığın Kuzeybatı'sında Troyalılar (Troya VI.) ve Güneybatı'sında da muhtemel olarak Ahhiyava krallığı bulunuyordu. Yazılı kaynaklar Hitit Devleti ve Troya ilişkileri hakkında hiçbir bilgi vermemekte buna karşı Ahhiyava ile çok yakın ve dostça ilişkilerden söz etmektedirler.⁹³

2.4. II. Muršili (M.Ö. 1318-1290)

II. Arnuvanda'nın ardından kardeşi II. Muršili tahta geçmiştir.⁹⁴ II. Muršili (KBo III 4) metninde henüz daha çocuk denebilecek bir yaşta olmasına rağmen tahta geçtiğinde çevredeki düşman ülkelerin kendisiyle dalga geçip onu küçümsediklerinden bahsetmiştir. Söz konusu metinde ona karşı olan bu düşman ülkeler olarak; Mitanni, Arzawa, Kaška, Arawanna, Kalašma, Lukka ve Pitašša yer almaktadır (KUB XXIV 3).⁹⁵

II. Muršili en az 22 yıl hüküm sürmüştür ve yazınsal olarak en verimli krallardan biridir.⁹⁶ II. Muršili tahta çıktığı zaman, batıdaki en büyük rakibi Arzawa idi. Arzawa Ülkesi, Batı Anadolu'nun büyük bir bölümünü kontrol altına alarak, zaten güç kaybetmiş olan Hitit Devleti'ni tehdit edebilecek duruma gelmiştir. Arzawa'nın yanında, Ege Dünyası'nda önemli bir kuvvet durumunda olan Ahhiyava da özellikle Batı Anadolu kıyılarını kontrol altında tutmaya çalışıyordu. II. Muršili tahta çıkışının ikinci senesinde Arzawa'ya yönelik bilgiler vermiştir. (KUB 14-16-22) Metnine göre Hitit ordusunun bir bölümü Aşağı ülkede, yani Arzawa ülkesinin sınırlarına yerleştirilmişti.⁹⁷

II. Muršili'nin krallığının üçüncü yılında Manapa-Tarhunta'nın da içinde bulunduğu Arzawalı diğer krallar, Hattuša'ya karşı ayaklanmışlardır.⁹⁸ Bunun üzerine II. Muršili Arzawa ülkeleri arasında yer alan Šeha Nehri ülkesi, Hapalla krallığı, Mira-

⁹² Sir Gavaz, "Hitit İmparatorluk Devri Krallarından I. Šuppiluliuma Döneminde Anadolu, s. 27.

⁹³ Akurgal, *Anadolu Uygarlıkları*, s. 76.

⁹⁴ Akurgal, *Anadolu Uygarlıkları*, s. 78.

⁹⁵ Tiro, s. 27.

⁹⁶ Van Den Hout, s. 32.

⁹⁷ Alparslan, *II. Muršili ve Dönemi*, s. 60.

⁹⁸ Alparslan, *II. Muvatalli ve Dönemi*, s. 106.

Kuvaliya Ülkeleri'ne askeri seferler düzenlemiştir. (KUB 14-15) metnine göre II. Muršili Arzawa ve Ahhiyava arasında gerçekleşen yakınlaşmadan rahatsız olmuş ve Ahhiyava ile Arzawa arasında yer alan Milavanda'ya askeri sefer düzenlemiştir.⁹⁹

II. Muršili'nin yıllıklarına göre krallığın dördüncü yılından itibaren Arzawa ülkeleri arasında yer alan Šeha Nehri Ülkesi, Hapalla Krallığı ve Mira-Kuvaliya ülkelerine askeri seferler düzenlemiştir. Gerçekleştirilen askeri seferlerden sonra Šeha, Mira-Kuvaliya ve Hapalla'nın oluşturduğu Arzawa Ülkeleri Hitit krallığının vasal krallıkları olmuştur.¹⁰⁰

(KUB 14-15 IV 50 KBo 16 104 KBo 3-4 III 23) metinlerine göre; II. Muršili Mašhuiluva'yı Mira-Kuvaliya'nın kralı, Manapa-Tarhunta'yı Šeha Nehri Ülkesi ve Appaviya'nın kralı, Targašnalli'yi de Hapalla'nın kralı olarak belirlemiştir.¹⁰¹

2.5. II. Muvatalli (M.Ö. 1290-1273)

II. Muvatalli'nin 1300 yıllarında tahta çıktığı sıralarda Anadolu'nun batısında karışıklıkların baş gösterdiği, ancak genç kralın duruma kısa bir süre içinde egemen olduğu anlaşılmaktadır.¹⁰²

II. Muvatalli'nin ülkenin batısındaki icraatleri metinlerde "Arzawa ülkelerindeki faaliyetleri" olarak belgelenmiştir. II. Muvatalli'nin Batı Anadolu faaliyetlerine kanıt teşkil eden belgeler şunlardır: Wiluša kralı Alakšandu ile yapılan antlaşma (CTH 76), Manapa-Tarhunta mektubu (KUB 19.5 KBo 19-79 CTH 191), Mira-Kuvaliya kralı Kupanta-Kurunta'dan bahseden (KBo 19-78 CTH 214) metin, Ayrıca bazı bilim adamları tarafından tarihlendirmesi tartışmalı olan Tavagalava mektubu (KUB 14-3 CTH 181). Bahsedilen bu belgeler dışında, II. Muvatalli döneminde Šeha Nehri Ülkesi'yle ilişkilere işaret eden ve II. Muvatalli'den sonraki bir döneme (IV. Tuthaliya) tarihlenen Šaušgamuva Antlaşması (CTH 105) vardır.¹⁰³

II. Muvatalli ve Wiluša kralı Alakšandu arasında yapılan antlaşma (CTH 76) metninde önemli olan hususlardan biri; Hitit-Wiluša ilişkilerinin daha eski dönemlerde de yaşanmış olmasıdır. Metnin giriş kısmından sonra II. Muvatalli öncesi dönemde

⁹⁹ Alparslan, *II. Muršili ve Dönemi*, s. 60.

¹⁰⁰ Alparslan, *II. Muvatalli ve Dönemi*, s. 106.

¹⁰¹ Alparslan, *II. Muršili ve Dönemi*, s. 68.

¹⁰² Akurgal, *Anadolu Uygarlıkları*, s. 80.

¹⁰³ Alparslan, *II. Muvatalli ve Dönemi*, s. 104-105.

Hitit-Wiluša ilişkilerinin yer aldığı içerikte, Wiluša ilk olarak, adı verilmeyen bir (Labarna)/Kral döneminde Hitit Devleti'yle savaşmıştır. Metinde “Labarna, Babaların Babası” diye bahsedilen kral, I. Hattuşili'dir.¹⁰⁴

Wiluša kralı ile yapılan antlaşma metnin genel içeriğine göre II. Tuthaliya Güneybatı Anadolu'daki Arzawa bölgesine askeri birlik göndermiş ve Wiluša'yı düzene sokmuştur.¹⁰⁵

Manapa-Tarhunta Mektubu (KUB 19-5+KBo 19-79 CTH 191) hem Şeha Nehri Ülkesi kralı hem de Appaviya kralı olarak tanımlanan Manapa-Tarhunta tarafından yazılmıştır. Mektubun önemli hususu Hitit ordusu Şeha Nehri ülkesine vardıktan sonra Wiluša'ya askeri sefer düzenlerken Manapa-Tarhunta hastalığından dolayı Hitit ordusuna yardıma gidememiştir. Manapa-Tarhunta'nın özür içeren gerekçesine rağmen, II. Muvatalli onu tahttan alıp yerine oğlu Maşturi'yi geçirmiştir.¹⁰⁶

Tarihlendirilmesi tartışmalı olan KUB XIV 3 CTH 181 Tavagalava Mektubu, Metinde adı geçmeyen bir Hitit Kralı ile Ahhiyavalı bir kral arasındaki yazışmayı içerir. Metinde Hitit kralı, Ahhiyavalı krala “Büyük Kral”, “kardeşim” şeklinde hitap etmiştir. Metin içerisinde Tavagalava adından daha çok, Piyamaradu ismi zikredilmektedir. Bu metinde önemli olan hususu Piyamaradu'nun Batı Anadolu'daki kral bir aileden geldiği ve Büyük Hitit kralının vasali olmayı talep etmesidir.¹⁰⁷

2.6. IV. Tuthaliya (M.Ö. 1240-1220)

III. Hattuşili'nin oğlu IV. Tuthaliya'nın krallık süresi de Hitit Çağı'nın parlak bir dönemidir. Tuthaliya özellikle Batı Anadolu'daki başkaldırmalarla uğraşmak zorunda kalmıştır. Yazılı kaynaklar Tuthaliya'nın Aşşuva'ya yaptığı iki akından söz ederler. İlk akında “*Tuthaliya'nın 10.000 tutsak ve 600 at koşulu arabayı savaş kazancı olarak elde ettiğini kaydederler*”.¹⁰⁸

IV. Tuthaliya, Batı Anadolu'da yer alan Şeha Nehri Ülkesi'ndeki bir isyanı bastırmıştır ve yakınındaki Wiluša'nın, muhtemelen Ahhiyava zoruyla uzaklaştırılmış kral Walmu'ya yardım etmişti.¹⁰⁹

¹⁰⁴ Alparslan, *II. Muvatalli ve Dönemi*, s. 114-117.

¹⁰⁵ Ekrem Akurgal, *Anadolu Kültür Tarihi*, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, Ankara 2005, s. 68.

¹⁰⁶ Alparslan, *II. Muvatalli ve Dönemi*, s. 106-108.

¹⁰⁷ Gerçek, s. 67.

¹⁰⁸ Akurgal, *Anadolu Uygarlıkları*, s. 91.

¹⁰⁹ Van Den Hout, s. 39.

IV. Tuthaliya ve Batı Anadolu ilişkileri hakkında bilgiler veren metinler Milavata Mektubu (KUB XIX 55 + KUB XLVIII 90 CTH 182) ve Şauşmaguva Antlaşması (KUB XXIII 1 IV 18 CTH 105)'dir.¹¹⁰

IV. Tuthaliya'dan Mira-Kuvaliya kralı Targaşnava'ya gönderilen Milavata mektubunda (KUB XIX 55 + KUB XLVIII 90 CTH 182)¹¹¹ 'Ahhiyava' ismi geçmektedir. Metinde Wiluša'nın görevden alınan kralı Walmu'nun ülkesinden kaçtığı ve mektubun alıcısının koruması altına girdiğini belirtilmektedir. Metnin "Arka Yüzü 47. Satırında Hitit kralı Targaşnava ile birlikte Milavata ülkesinin yeni sınırlarını belirlemiştir."¹¹²

2.7. III. Arnuvanda (M.Ö. 1210- 1200)

III. Arnuvanda dönemine ait kısıtlı bilgiler vardır. Arnuvanda dönemine ilişkin Batı Anadolu ile ilişkiler hakkında bilgi sunan metinler: Ahhiyava kralı olduğu zannedilen Antarauva'ya gönderilen bir mektup (KUB XXVI 91)¹¹³, ve III. Arnuvanda dönemi hakkında Ahhiyava hakkında bilgiler sunan "Madduwatta Metni'dir." (KUB XXVI 91) metninde yer alan "Biraderim" ifadesi Hitit krallarının eşit güçte yer alan krallara kullanılan ifadedir. "Biraderim" ifadesinden dolayı Ahhiyava krallığının artık büyük bir güç olduğunu söyleyebiliriz.¹¹⁴

Madduwatta metnine göre Batı Anadolu'da yaşanan siyasi gelişmeler neticesinde durumlar Hitit krallığının aleyhine karşı dönmeye başlamıştır. Hattuša'dan kopan Zippaşla Ülkesi'nin kralı Madduwatta'ya yöneltilen yakınma yazısından Arnuvanda'nın ne denli zorluklar karşısında bulunduğu açıkça belirtilmektedir. Hitit krallığına bağlı bir krallık olan Zippaşla ülkesinin kralı Madduwatta, yayılma alanını yavaş yavaş artırarak Anadolu'nun güneybatısına kadar ilerlemiştir. Arnuvanda bu durumdan "Madduwatta, ben güneşin babasına ettiği yemini bozdu bütün Arzawa Ülkesi'ni aldı." Diye yakınmıştır. Sözü geçen yakınma bölgesinden, Anadolu'daki birçok feodal beyin Hattuša'ya karşı başkaldırdığı anlaşılmaktadır.¹¹⁵

¹¹⁰ Ay, *Ahhiyava-Hitit İlişkileri ve Ahhiyavalıların Batı Anadolu'daki Faaliyetleri*, s. 34, Metin Alparslan, *Hitit Metinlerine Göre M.Ö. İkinci Binyılda Hitit-Ege Dünyası İlişkileri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2000, s. 38. (Doktora Tezi).

¹¹¹ Gerçek, s. 69.

¹¹² Alparslan, *Hitit Metinlerine Göre M.Ö. İkinci Binyılda Hitit-Ege Dünyası İlişkileri*, s. 39.

¹¹³ Ay, *Ahhiyava-Hitit İlişkileri ve Ahhiyavalıların Batı Anadolu'daki Faaliyetleri* s. 34.

¹¹⁴ Memiş, s. 135-136.

¹¹⁵ Akurgal, *Anadolu Uygarlıkları*, s. 94.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BATI ANADOLU DEVLETLERİ'YLE YAPILAN ANTLAŞMALAR

Hitit krallığı ile Batı Anadolu devletleri arasında yapılmış devlet antlaşmalarına Boğazköy ve Ortaköy'de ortaya çıkarılmış tabletler ve fragmanlar'dan ulaşabilmekteyiz.¹¹⁶ Ortaköy-Şapinuwa metinlerinde “*DUTUŠib*” (Majestem) ifadelerinin sık sık yer alması neticesinde, yaşanan ilişkiler hakkında Hitit krallarının üstünlüklerine yönelik bilgi elde etmekteyiz.¹¹⁷

Ortaköy arşivlerinde ele geçirilen “Arzawa Mektupları” ve “Uhhamuva Mektubu” Orta Hitit dönemi Batı Anadolu ülkeleri hakkında coğrafik, şahıslar ve ilişkiler hakkında önemli bilgiler vermektedir. “Arzawa Mektuplarında” adı geçen Tarhunnaradu ve Tarhundaradu ismi Boğazköy arşivlerinde ele geçirilen metinlerde de karşımıza çıkmaktadır.¹¹⁸

Batı Anadolu'da arkeolojik açıdan M.Ö. II. bin yıllarına ait tarihsel metinler sunan yerler arasında; Panaztepe, Liman Tepe, Miletos, Bakla Tepe, Alaşehir, Larisa, Aphrodisias, Iasos, Beycesultan, Araplar, Eğriköy, Gavurtepe, Bademgediği Tepesi, Demircihöyük ve Paşaköy yer almaktadırlar.¹¹⁹

M.Ö. II. bin yılda Batı Anadolu'da varlıkları bilinen krallıklar ve bu krallıkların Hitit Devleti ile olan siyasi ilişkileri hakkında bilgi veren Hitit çivi yazılı metinler şunlardır:

Arzawa Ülkeleri hakkında bilgi veren metinler: (Telipinu Fermanı ve II. Murşili'nin Yıllıkları)

Wiluša Ülkesi hakkında bilgi veren metin: (Alakşandu Antlaşması)

Mira-Kuvaliya Ülkesi hakkında bilgi veren metinler: (Maşhuiluva Mektubu, Kupanta-Kurunta Antlaşması), Şeha Nehri Ülkesi ve Appaviya (Manapa-

¹¹⁶ Süel, “Ortaköy Tabletlerinde Batı Anadolu”, s. 83.

¹¹⁷ Süel, *Studien zu den Boğazköy-Texten* 45, s. 670.

¹¹⁸ Süel, “Ortaköy Tabletlerinde Batı Anadolu”, s. 83-84.

¹¹⁹ Ünal, *Hititler Devrinde Anadolu II*, s. 2.

Tarhunta Antlaşması), Manapa-Tarhunta Mektubu, Şeha Nehri Ülkesi'nin Suçları Metni)

Hapalla Ülkesi hakkında bilgi veren metin: (Targaşnalli Antlaşması)

Zippaşla-Harriyati Ülkesi hakkında bilgi veren metin: (Madduwatta Metni)

Aşşuva Ülkesi hakkında bilgi veren metinler: (II. Tuthaliya ve I. Arnuvanda'nın yıllıkları)

Valma Ülkesi hakkında bilgi veren metinler: (II. Murşili ve III. Hattuşili'nin yıllıkları)

Karkişa ve Maşa Ülkeleri hakkında bilgi veren metinler: (Kupanta-Kurunta ve Manapa-Tarhunta Antlaşmaları)

Lukka Ülkesi hakkında bilgi veren metinler: (III. Hattuşili'nin Yıllıkları ve Tavagalava Mektubu)

Ahhiyava krallığı hakkında bilgi veren metinler: (Madduwatta Metni, Tavagalava Mektubu, Manapa-Tarhunta ve Milavata Mektupları).¹²⁰

Hitit krallığı Batı Anadolu devletleriyle evlilik, antlaşma ya da savaşma gibi yollarla hep ilişki içerisinde olmuştur.¹²¹

Batı Anadolu bölgesinin tarihiyle ilgili bilgilere, Hitit devletinin kurulması ve Batı Anadolu'ya yayılma amaçları neticede kurulan ilişkilerin tarihsel metinlerde yer almasıyla ulaşabilmekteyiz.

3.1. Ahhiyava Krallığı ile Yapılan Antlaşmalar

Ahhiyava ismi Hititçe çivi yazılı metinlerde, KUR^{URU}Ah-hi-ya-wa, KUR^{URU}Ah-hi-ya-wa-a, KUR^{URU}Ah-hi-ya-u-wa-a, KUR^{URU}Ah-hi-ya-ú-wa, ^{URU}Ah-hi-ya olarak geçmiştir. Ahhiyava adının geçtiği tarihi metinler listesi aşağıda yer almaktadır.¹²²

II. Murşili'nin Yıllıkları (KUB XIV 15 CTH 61)¹²³

¹²⁰ Gerçek, s. 5-6.

¹²¹ Süel, "Ortaköy Tabletlerinde Batı Anadolu", s. 83.

¹²² Alparslan, *Hitit Metinlerine Göre M.Ö. İkinci Binyılda Hitit-Ege Dünyası İlişkileri*, s. 5.

¹²³ F. Sommer, *Die Ahhiyava-Urkunden (ABAW 6)*, München 1932, s. 370. vd.

II. Muršili'nin Onyıllık Annalleri¹²⁴

II. Muršili'nin Onyıllık Annalleri (KBo III 4 CTH 61) + (KUB XXIII 125 CTH 61) + (KUB III 3 CTH 53)¹²⁵

Šaušgamuva Antlaşması (KUB XXIII 1 IV 18 CTH 105) + (KUB IV 3 CTH 316)¹²⁶

Madduwatta Metni (KUB XIV 1 CTH 147)¹²⁷

Mektup (KUB XXVI 91 CTH 183)¹²⁸

Mektup (KBo XVIII 18 CTH 186)¹²⁹

Mektup (KBo II 1 CTH 209)¹³⁰

Mektup (KUB XXIII 95 CTH 209)¹³¹

Yıllık Metni (KUB XXIII 13 CTH 211)¹³²

Kehanet Metni (KUB XIV 2 CTH 214)¹³³

Mektup (KUB XXI 34 CTH 214)¹³⁴

Envanter Metni (KBo VXIII 181 CTH 243)¹³⁵

Kehanet Metni (KUB V 6 CTH 570)¹³⁶

Kehanet Metni (KUB XXII 56 CTH 570)¹³⁷

Kehanet Metni (KUB XVIII 58 CTH 572)¹³⁸

Tavagalava Mektubu (KUB XIV 3 CTH 181)¹³⁹

¹²⁴ Sommer, s. 310. vd.

¹²⁵ Sommer, s. 310. vd.

¹²⁶ Sommer, s. 320. vd.

¹²⁷ Sommer, s. 329. vd.

¹²⁸ Sommer, s. 268. vd.

¹²⁹ Sommer, s. 307. vd.

¹³⁰ Sommer, s. 242. vd.

¹³¹ Sommer, s. 262. vd.

¹³² Sommer, s. 316. vd.

¹³³ Sommer, s. 298. vd.

¹³⁴ Sommer, s. 250. vd.

¹³⁵ Sommer, s. 243. vd.

¹³⁶ Sommer, s. 275. vd.

¹³⁷ Sommer, s. 296. vd.

¹³⁸ Sommer, s. 295. vd.

¹³⁹ Sommer, s. 2. vd.

Milavata Mektubu (KUB XIX 55+ KUB IIL 90 CTH 182)¹⁴⁰

Madduwatta Metni (KUB XIV 1 CTH 147)¹⁴¹

Hitit metinlerinde Ahhiyava şeklinde geçen ülke şimdiye kadar çok değişik yerlerde aranmıştır. Bunlar arasında eski bir görüşe sahip olan P. Kretschmer ve F. Sommer Ahhiyava'yı Anadolu'nun Akdeniz sahillerine yerleştirmişlerdir. Göetze, Ahhiyava'yı Kuzey-Batı Anadolu'ya yerleştirmek istemiştir. Bossert, Ahhiyava'nın Lykka'nın kuzeyinde ve iç kısmında Arzawa ile sınırdış olması gibi özelliklerine dikkat çekerek bu ülkeyi İonya'ya yerleştirmiştir. E. Forrer ve Schachermier Miken devrindeki Yunanistan'a yerleştirmişlerdir. O. R. Gurney'de dikkati Anadolu'nun dışına, adalara özellikle Girit üzerine çemiştir. Hrozny ve daha sonra onu destekleyen Cratelli'nin görüşleri ise Ahhiyava'nın Rodos olabileceği şeklindedir.¹⁴²

Hititçe çivi yazılı metinlerden yola çıkılarak Ahhiyava Ülkesi'nin lokalizasyonu hakkında birçok öneri sunulmuştur. Ahhiyava Ülkesi'nin yer aldığı metinlerde sıkça deniz ve gemilerden bahsedilmesi, Ahhiyava'nın Anadolu'daki en önemli merkezinin Milavanda olması, bu kentinde Miletos ile eşitlenmesini göz önüne alan bazı bilim adamları¹⁴³ Ahhiyava Ülkesi'ni kıta Yunanistan ve Ege adalarına ya da bu coğrafyanın bir kısmına lokalize etmişlerdir.¹⁴⁴

Hitit Devleti bir kara devletidir. Bu sebeple Ahhiyava ve Hitit Krallıkları'nın ilişkileri her ikisinin de egemenlik sahalarının birbirine yaklaştığı anda başlamaktadır. Bu birleşme noktası da şüphesiz Milavanda'dır.¹⁴⁵ Ahhiyava Ülkesi ve Anadolu arasında köprü görevi gören Milavanda Latmos Körfezi ile Bodrum yarımadasına yerleştirilmektedir.¹⁴⁶

Hitit belgelerinde geçen Ahhiyava krallığı hakkındaki ile ilgili bilgilere M.Ö 1460-1250 yani II. Tuthaliya ve IV Tuthaliya dönemlerinden ulaşmaktayız.¹⁴⁷

¹⁴⁰ Sommer, s. 198. vd.

¹⁴¹ Sommer, s. 329. vd.

¹⁴² Yusuf Boysal, "Batı Anadolu'da Son Araştırmalar Ahhiyava Sorunu", *Anadolu Dergisi*, S. 15, Ankara 1971, s. 65-66.

¹⁴³ Gerçek, s. 125.

¹⁴⁴ Peker, *Anadolu Araştırmaları*, s. 5-6.

¹⁴⁵ Ay, *Ahhiyava-Hitit İlişkileri ve Ahhiyavalıların Batı Anadolu'daki Faaliyetleri*, s. 31.

¹⁴⁶ Wolf-Dietrich Niemiier, *Hattuşa ve Ahhiyava Arasındaki Millavanda/Milet sorunu*, Ed. Wenzel Jacop, Deutschland 2002, s. 521.

¹⁴⁷ Ömer Çapar, "Ahhiyava Sorunu", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 14, S. 25, Ankara 1983, s. 388.

3.1.1. Madduwatta Metni (KUB XIV CTH 147)

Madduwatta metni olarak adlandırılan bu metin Ahhiyava metinlerinin en eskisidir.¹⁴⁸ Yeni Krallık çağına tarihlenen metin son araştırmaların ışığında artık bir takım bilim adamları tarafından, Yeni Krallığın ilk hükümdarları olan I-II. Tuthaliya ve ardılı I. Arnuvanda dönemlerine tarihlendirilmiştir. Daha doğrusu olaylar bu iki kral döneminde cereyan etmekte ve metinde I. Arnuvanda bize bunları aktarmaktadır. Söz konusu metin Batı Anadolu tarihi ve coğrafyası açısından oldukça değerli gözlemlere imkân vermesi ve Ahhiyava ile Hitit krallığı arasındaki kesin olarak bilinen ilk sıcak temasa yer vermesinden dolayı oldukça önemlidir.¹⁴⁹ Madduwatta metni sayesinde Anadolu'nun güneybatısı ve batısı için ayrıca Alaşiya ile ilgili bilgiler elde edebilmekteyiz.¹⁵⁰

Hitit kralı ile Hitit vasali Madduwatta arasında geçen olayların anlatıldığı metinde¹⁵¹ Madduwatta, Ahhiyava'lı Attarşiya tarafından Batı Anadolu'daki ülkesinden sürgün edilmiş ve Tuthaliya'dan sığınma hakkı talep etmiştir. Belgenin daha sonraki kısımlarından anlaşıldığı üzere Attarşiya'nın Batı Anadolu'da Hitit kuvvetlerine karşı bir savaş yaptığı bilinmektedir. “Attarşiya'nın savaşa 100 savaş arabası ve bin kadar piyade ile katıldığı belirtilmektedir.”¹⁵²

Metnin içeriğine göre Madduwatta, Arzawa krallarından Kupanta-Kurunta'ya saldırmış ve yenilmesinin ardından Hitit ordusunun yardımıyla tekrar tahtına geçebilmiştir. Onu öldürmeye gelen Ahhiyava'lı Attarşiya'nın ordularının karşısına yine Hitit ordusu çıkmıştır. Ancak daha sonra bölgede çıkan bir Hitit karşıtı ayaklanmada, Hitit tarafından düşman tarafına geçmiş ve Kupanta-Kurunta ile anlaşmıştır. Madduwatta'nın Hitit, Arzawa ve Ahhiyava krallıkları arasında gidip gelen işbirliği Hitit aleyhine sonuçlanmıştır.¹⁵³

Madduwatta metnine göre Ahhiyava krallı Attarşiya idi ve belirtilen dönemde Batı Anadolu hâkimiyeti için büyük bir mücadele vardı. Mücadele; Ahhiyava kralı

¹⁴⁸ Alparslan, *Hitit Metinlerine Göre M.Ö. İkinci Binyılda Hitit-Ege Dünyası İlişkileri*, s. 6.

¹⁴⁹ Muhammet Hamdi Kan, Erkan Dünder, “Madduwatta ve Zippasla Dağı Ülkesi”, *Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Dergisi*, S. 8, Antalya 2005, s. 1.

¹⁵⁰ Sedef Ayyıldız, *Eskiçağ Metinlerinde Alaşiya Ülkesi*, Kriter Yayınevi, İstanbul 2020, s. 90.

¹⁵¹ Ayyıldız, s. 20.

¹⁵² Gür, s. 13-14.

¹⁵³ Peker, *Hititler Bir Anadolu İmparatorluğu*, s. 67-68.

Attarşıya, Zippaşla Dağı Ülkesi kralı Madduwatta ve Arzawa kralı Kupanta-Kurunta arasında yaşanmıştır.¹⁵⁴

CTH 147 Transkripsiyon¹⁵⁵

§1

1 [tu-uk-k]a ^mMa-ad-du-ya-at-ta-an t[ue]l KÚR-ja-az ^mAt-ta-ri-iş-ši-ja-aš LÚ^{URU}A-q[h-hi-i]a-a ar-ha par-aḥ-ta

2 [nam-ma]-áš-ták-kán EGIR-an-pít ki-it^{??}-ta^{??}-at nu-ut-ta [pa]r-hi-iş-ki-it nu t[u]-e-el ŠÁ ^mMa[-ad-du-ya]-at-tu [HUL-lu] hi-in-kán ša-an-hi-iş-ki-it

3 [ma-an-t]ák-kán ku-en-ta < nu-uş-[ša-a]n zi-ik ^mMa[ad-du-ya-at-ta-aš] anda A-NA A-BI[I^DUTU^{ŠI} pi]d[?]-da-iş nu-ut-ták-kán A-BI^DUTU^{ŠI}

4 hi-in-[ga-]na-az hu-iş-nu-ut nu-ut-ták-kán ^mAt-ta-ri-iş-ši-ja-an EGIR-an ar-ha ka[r-aš-ta ma-]a-an Ú-UL-ma ma-an-ta ^mAt-tar-ši-ja-aš

5 [Ú]-UL[?] da-li-eş-ta [m]a-an-t[ák-k]án ku-[en-ta]

§2

6 nu-ut-ta A-BI^DUTU^{ŠI} ma-aḥ-ha-an ^m[At-ta-ri-iş-ši-i]a-an EGIR-an ar-ha k[ar-áš-ta nu-za-kán] A[-BI] ^DUTU^{ŠI} tu-uk ^mMa-ad-du-ya-at-ta-an

7 KA-DU DAM.MEŠ-KA DUMU.MEŠ-KA ZAB.MEŠ-KA ANŞU[.KÚR.RA.HI.A-KA da-áš-ki-]it nu-ut-ta ^{GIŠ}GİGİR.HI.A[O O. HI.A[?]] ŠE[?].HI.A NŪMUN^{??}. HI.A^{??} iş-hu-eš-ni pi[-eš-]ki-it

8 KAŠ GEŠTIN.HI.A-ja-at-ta BULUG BAPPIR.HI.A IM.ZA [GA.KIN.AG.HI]A iş-hu-eš-ni pi-iş[-ki-it] nu tu[-uk ^mMa-a]d-du[-ya-]at-ta-an KA-DU DAM.MEŠ-KA

9 [DUMU.MEŠ]-KA ZAB.MEŠ-KA-ja- A-BI ^DUTU^{ŠI} ki-iş-du-ya-an[-du-]uš hu[-iş-nu-ut]

§3

¹⁵⁴ Alparslan, *Hitit Metinlerine Göre M.Ö. İkinci Binyılda Hitit-Ege Dünyası İlişkileri*, s. 11.

¹⁵⁵ Transkripsiyon bkz. Göetze, 1928, s. 2-38.

10 nu-ut-ták-kán A-BI^DUTU^{ŠI} IŠ-TU GÍR^mAt-tar-ši-ja-ar[-ha] hu-iš-nu-ut tu-ug-ga^mMā-ād-du[-ya-at-t]a-an KA-DU DAM<.MEŠ>-KA [DUMU.]MEŠ-KA SAG.GÍM.ÍR.MEŠ-KA

11 Ú KA-DU ZAB.MEŠ-KA ANŠU.KÚR.RA.ĤI.A-KA A-BI^DUTU^{ŠI} hu-iš-nu-ut ma-a-an Ú-UL-ma mā-ān-šá[-ma]-áš ka-a-áš-ti pi-ra-an UR.TÚG.ĤI.A ka-ri-e-pí-ir

12 mā-an-kán ma-a-an A-NA^mAt-tar-ši-ja hu-iš-ú-e-te-ēn-na ka-a-áš-ti-ta-ma-an a-ak-te-en

§4

13 nam-ma-až ú-it A-BI^DUTU^{ŠI} tu-uk^mMa-ad-du-ya-at-ta-an li-in-ki-ja-áš-šá-aš i-e-it nu[-ut-ta li-in-]ga-nu-ut nu-ut[-ta] li-in-ki-ja

14 [ka]t-ta-an ki-e ud-da-a-ar da-iš ka-a-šá-ya-kán A-BI^DUTU^{ŠI} [tu-uk]^mMa-ad-du-ya-at-ta-an [IŠ-TU GÍR]^mAt-tar-ši-ja hu-iš-nu-nu-un

15 nu-ya-za ŠA A-BI^DUTU^{ŠI} Ú ŠÁ KÚR^{URU}Ĥa-at-ti e-eš nu-ya-at[-ta ka-a]-ša KÚR^{HUR.SAG}Zi-ip-pa-áš-la-[a EN-an-ni[?]] pí-ih-hu-un

16 [nu-ya] zi-ik^mMa-ad-du-ya-at-ta-áš KA-DU [ZAB.] MEŠ-KA I-NA KÚR^{HUR.SAG}Zi-ip-pa-áš-la-a e-eš nu-ya-za-kán iš[?]-ki^{??}-ša a-ap-pa I-NA KÚR^{[HUR.SA]^G}Zi-ip-pa-áš-la-a

17 ti-ja-a-an ĥar-ak A-BI^DUTU^{ŠI}-ma tu-uk A-NA^mMa-ad-du-ya-at-ta ki-iš-šā-ān-na me-mi-iš-ki-it e-hu-ya-za I-NA KÚR^{HUR.SAG}[Ĥa-ri]-ja-ti e-eš-hu-ut

18 nu-[ya-]za A-NA KÚR^{URU}Ĥa-at-ti-ja mā-an-ni-in-ku-ya-an^mMa-ad-du-ya-at-tā-šā-až KÚR^{HUR.SAG}Ĥa-a-ri-ja-ti a-šá-a-an-na mi-īm-mā-áš nu ú-it

19 A-BI^DUTU^{ŠI} A-NA^mMa-ad-du-ya-at-tā ki-iš-šá-an nam-ma me-mi-iš-tā [ka]-a-šá-ya-at-tā KÚR^{HUR.SAG}Zi-ip-pa-áš-lā-a AD[-DIN] nu-ya-za[?]a-pu-u-un-pít e-ši

20 nam-mā-mā-ya-[-až] pā-ra-a ta-ma-a-in ĥa-pa-a-ti-in ta-ma-i KÚR-e ZI-[it] li-e [e-eš-]ta-ri nu-ya-at-tā [KÚR^{HUR.SA]^G}Zi-ip-pā-áš-la-a ZAG-áš e-eš-du

21 nu-ya-za am[-me-el] ÍR^{TUM} e-eš ZAG.MEŠ.ĤI.A-KA-ja-ya am-me-el ZAB.MEŠ.ĤI.A a-šá-ān-du

§5

22 [^mM]a-a[d-du-ya-at-ta-áš-ma] A-NA A-BI^DUTU^{ŠI} ki-iš-ša-an me-mi-iš-ta [zi-ik-ya-mu EN²-]IA KUR^{HUR.SAG}Zi-i[p-pa-áš-la] a-ša-an-na pa-it-ta

23 [nu-ya-]za [ki-e-e]l [ŠÁ KÚR.KÚR^{TI}]^{MLÚ}a-ú-ri-ia-la-áš^{LÚ}uš-ki-iš-g[a-tal-la-áš-ša ú-uk nu-ya-mu ku-ru-ra-áš] me-m[i-an ku-iš] pi-ra-an me-ma-i

24 [ú-uk-k]a-ya-kán ku-[ru]-ra-áš me-mi-an ku-e-iz KÚR-ia-az ar-ħa iš-ta[-ma-áš]-mi [nu-ya-ták-kán A-NA A-BI^DUTU^{ŠI} a-pu-u-un an-tu-]uħ-šá-an a-pa-a-at KÚR-e

25 [Ú-UL šá-an-na-aħ-ħin]u-ya-ra-áš-ta ħa-at-ri-eš-ki-mi-pít LUGAL ku-i-īt-ya KÚR[-e-]an-za-ma-āt[-ta-ku-]u-ru-ū[r e-ip-zi nu-ya-(áš-šá-an) ku-it-ma-a]n ŠÁ^DUTU^{ŠI}

26 [ZAB.MEŠ za-aħ-ħi-ia-at-ta]-ri ú-ga-ya-za ma-an-ni-[in-k]u-ya-an ku-it [nu-ū]a-ra-āt ú-uk ħu-ū-[da-]a-āk ya-a[l-aħ]mī [nu-ya-za KA.TE.MEŠ-]IA ú-uk ħu-ū-da-a-ak

27 e[-eš-ħar-nu-]mī nu li-ik-ta nu-za ki-e ud-da-a-ār ŠA-PAL NI-IŠ DINGIR^{LIM} [da-i]š[-ta]

§6

28 A[-BI^DU]TU^{ŠI}-ma-áš-ši ŠA-PAL NI-IŠ DINGIR^{LIM} ki-iš-šá-an-na da-iš ku-iš-ya A-NA [A-BI^DUT]U^{ŠI} Ú A-[NA KÚR^{URU}]Ĥa-at-ti me-na-aħ-ħa-an-ta ku-u-ru-ur

29 [tu-uk-ka-]ya-ra-áš A-NA ^mMa-[ad-du-ya-]-at-ta ku-u-ru-ur e-eš-tu nu-ya-raq-an A-BI^DUTU^{ŠI}]-za GIM-an [kar-ši] za-aħ-ħi-ia-aħ-ħa-ri zi-ig-ga-ya-ra-an

30 ^m[Ma-ad-du-ū]a-at-ta-áš [ZAB.MEŠ-KA]-ia KA-TAM-MA kar-ši za-aħ-ħi-ia-at-[tén] ^mKu-pa-an-t[a-^DKAL-]ia-[áš-ma-za² A-NA A-BI^DUT]U^{ŠI} ma-aħ-ħa-an me-na-aħ-ħa-an-da ku-u-ru-ur

31 [tu-uk-ka-ya-r]a-áš A-NA ^m[Ma-ad-du-ya-a]t-ta KA-TAM-MA me-na-aħ-ħa-an-ta ku-ū-ru-ur e-eš-tu nu-ya-r[a-an A-BI^DUTU^{ŠI}] ma-aħ-ħa-an kar-ši za-aħ-ħi-ia-aħ-ħa-ri

32 [zi-ik-ka-ya]-ra-an ^mMa-ad-du-ya-]at-ta-áš KA-TAM-MA kar-ši za-aḥ-ḥ[i-
ia-aḥ-ḥu-ut] A-NA K[ÚR-e-ī]a-ya ḥa-lu-ki[?] [ZI-i]t li-e ku-e-da-ni-ki pí-i-e-ši

33 [O O O O-]uq-me-na-aḥ[-ḥa-]an[-ta ZI-]it li-e ku-e-da-ni[-ki i[?]-ia[?]-]ši ku [O-
O-]zi-ia- tar-r[a-ya] ZI-it me-na-aḥ-ḥa-an-ta li-e ku-e-da-ni-ki i-ia-ši

34 [O O O O O]-du [O O O O] X [O O] li-e tar-ši-ik-ki-ši[ku-iš-ya-ták-kán]
ŠÁ KÚR ^{URU}Ḥa-at-[ti LÚ]ḥu-ia-an-za an-da ú-iz-zi ma-a-na-áš ^{LÚ}BE-EL ^{Giš}KU

35 [ma-a-na-áš] X X [O O nu-ya-ra-an] šá-an-na-at-ti-ia li-e mu[-un-na-]a[?]-
ši[?]-i[a-]uq-ra-an li-e [nam-ma-]ia-ya-ra-an-za ta-me-e-da-ni KÚR-ia li-e

36 q[n-da tar-na]-ši nu-ya-ra-an [ap-pí-iš-ki]i nu-ya-ra-an a-ap-pa A-NA A-BI
[^DUTU]^{ŠI} [up[?]-pí-i]š-ki

§7

37 i-da-a-lu-un-na-ya-at-ta me-mi-an [ku-]i-š pí-ra-an me-ma[-i] na-áš-šú-ya-
at-ta ku[-u-ru-r]a-áš me-mi-an ku-iš-ki pí-ra-an me-ma-i na-áš-ma-ya-kán
LUGAL.MEŠ DUMU.MEŠ LUGAL

38 ku-iš-ki za-am-mu-ra-a-iz-zi z[i-ik-ka-]ya-ra-an li-e [šá-an-]na-at-ti nu-ya
me-mi-ia-an A-NA ^DUTU^{ŠI} ḥa-at-ra-a-i an-tu-uh-šá-an-na-ya e-ip [X]

39 nu-ya-ra[-an A-NA] A-BI ^DUTU^{ŠI} up-pi [A-NA] ^mAt-tar-ši-ia-ia-ya ḥa-lu-li
li-e [u-i-ia-š]i ma-a-an-ya-at-ta ^mAt-tar-ši-ia-šá[?] ḥa-lu-ki u-i-[ia-zi]

40 zi-ga-ya] LÚ TE-MI e-ip nu[-ya-ra-]an A-NA A-BI ^D[UTU]^{ŠI} up-pí me-mi-]ia-
an-na-ya-a[t-ták-kán ku-i]n ḥa-at-ra-eš[?]-ki[?]-zi nu-ya-ra-an li-e šá[-an-na-at-ti]

41 nu-ya-ra-an A-NA A-BI ^DUTU^{ŠI} šá-ku-ya-áš-šar ḥa-at[-ra-a-i O O O]-ma-
ya-kán a-ap[-pa A-NA] MA-HAR ^m[At-tar-ši-ia] ZI-it li-e na-i[t-ti]

§8

42 zi-ga-kán ^mMa-ad-du-ya-at-t]a-áš ŠÁ A-BI ^DUTU^{ŠI} li-in-ga-]a-uš šar-ra-at-
ta nu-ut-ta A-BI ^DUTU^{ŠI} [a-šá]-a-an-na KUR ^{HUR.SAG}Zi-ip-[pa-áš-la-a pa-iš]

43 nam-ma-ḡt-ta li-ḡn-ḡa-nu-ut nu-ut-ta ŠÁ-PAL [NI-IŠ DINGIR]^{LIM} ki-iš-šḡ-an
dḡ-iš [ka-]ḡ-šá-ḡa-ḡt-ta KÚR [^{HUR.SAG}]Zi[-ip-pa-]áš-la-a AD-DIN [nu-ḡa-kán a-pu-u-
un-pít]

44 e-eš nam[-ma-]mḡ-ḡa-az pḡ[?]-rḡ-ḡ ta-ma-a-ḡ KUR-ḡ [ta-ma-a-i]n-na li-e e-eš-
ta-[ri ^mMa-ad-du-]ḡa-at-ta-šá [KÚR-e^{??}]

45 ḡu-u-ma-an [IŠ[?]-]BAT nam-m[a-a]t IŠ-TU ZAB.MEŠ pḡ[-an-ḡa-]ri-it ni-ni-
ik-[ta nu-za[?] A-NA ^mKu-]pḡ-ḡn-tḡ^{-D}KAL [za-aḡ-ḡi-ḡa pa-]it ^mK[u-pa-an-ta^{-D}-KAL-áš-
ma-at[?]]

46 mḡ-[aḡ-]ḡa-an [IŠ]-ME nḡ-áš-ta [pa-]it ZAB.MEŠ KÚR ^{URU}Ar[-za-u-ḡa]
kḡt-ta-an ar-ḡa t[ar-na-áš] nu ZAB.MEŠ KÚR ^{URU}Ar-za-u-[ḡa] A-NA ^mMa-ḡd[-du-ḡa-
at-ta X]

47 pḡ[-a-]ir nḡ-áš-ta ZAB.MEŠ ^mMa-ad-du-ḡa-at-ta [ḡu-]u-ma-an-ta-an-pít ar-
ḡa ḡa-áš-pi-ir nḡ-ḡš[-ta ^mMa-ad-]du-ḡa-at-ta-áš I[-áš X]

48 p[ar-áš-ta KA[RAŠ-za-kán ku-i-e-eš te-pa-u-eš i[š-par]-te-ir a-pa-a-at-ma-
kán ḡu-u-mḡ-ḡn ḡ[r-ḡa ḡa]ḡš-pi-ir-pít[?]

§9

49 nu[-za ŠÁ ^mMa-ad-du-]ḡa-at-ta DAM.MEŠ-ŠÚ [DUM]U.M[EŠ-ŠÚ]
NAM.RA.ḡI.A-ZU-NU a-áš-šú[-u-ḡ]a EGIR-an ^N[^Apí-ru-n]i-e-eš-ta na-áš-ta ^mKu-pḡ-
ḡn-tḡ[-^DKAL-áš]

50 EG[IR^{??} O O O O]-rḡ[?] nu-uš-ši É-ŠÚ[?] [O O-r]a[?]-an IŠ-BAT nu DAM.MEŠ-
ŠÚ [DUMU.MEŠ-ŠÚ NAM.RA.ḡI.A]-ZU-NU [a-]áš-šú-u-ḡa ḡu-u-ma-an-ta-pít da-a-
áš i[..... ku-it^{??}]

51 ḡu[-u-ma-an-te-eš^{??}] A-NA NI-ŠI DINGIR^{LIM} ḡa-áš-ta-an^{??}-]ni--iš-kḡ-ir nu[-
uš DINGIR.MEŠ e-ip-pír] nḡ-áš-ta ^mMa-ad-du-ḡa-at-ta-aš-pít ne-ku-ma-an-za [iš-
par-za-áš-ta]

52 kap-pu-ḡ[-ḡa-an-te-eš-pi]t an-tu-ḡḡ-še-eš iš-pḡr-te-ir [a-pa]-ḡ-ḡt-mḡ-kán
[ḡu-u-ma-]ḡn ar-ḡa ḡa-áš-pi-ir

§10

53 nu [A-BI] ^DUTU[^{ŠI}-]ma GI[M²-an IŠ-ME na-áš] ^mPi-še-ni-in [O O O O O O]
ZAB.[MEŠ] ANŠU.KÚR.RA.ĦI.A A-NA ^mMa-ad-du-ya-at-ta šar-di-ja-IŠ-PUR na-áš-
ta[pa-a-ir²?]

54 ma-aḥ[-ḥa-an-ma-á]š-ši [kat-ta ú-e-ir²? na-áš-]ta ^mŠÁ ^mMa[-ad-]du-ya-at-ta
[DAM.]MEŠ-ŠÚ NAM.RA.ĦI.A-ZU-NU a-áš-šú-u-ja še-ir ^{URU}Šal-la-u-ya-áš-ši ú-e[-
mi-e-ir]

55 na-at-ši a-ap-[pa pí-i-e-ir ŠÁ] ^mKu-pa-aṅ-ta-^D[KAL-]ja-ja-kán [DAM.MEŠ-
ŠÚ DUMU.MEŠ-]ŠÚ NAM.RA.ĦI.A-ZU a-áš-šú-u-ja še-ir ^{URU}Šal-la-u-ya-áš-ši ú[-e-
mi-e-ir-pít]

56 nu a-pa-a-at-ta [A-NA ^mMa-ad-]du-ya-at-ta pi-[i-e-]ir nu ^mKu[-pa-an-ta-
^DKAL-ja-aš²-pít]t A-ĦI-TI-ŠÚ a-ra-aḥ-za ḥa-an-da-a-it-ta-at na-áš-t[a ^mKu-pa-an-ta-
^D-KAL-áš]

57 I-iš X X X X X iš-paṛ-za-áš-ta ki-e²-kán [ḥu-]u-ma-an aṛ-ḥa ḥa-áš-[pí-]ir nu²
^mMa-ad-du-ya-at-ta-an nam-ma ta-a-an pí-e-da-áš[-šá-aḥ-ḥi-ir]

§11

58 X X X [O O]kán ^{URU}Šal-la-u-ya-áš-ši kaṭ-ta-an-ta ^{LÚ.MEŠ}BE-LU ^{GAL^{TIM}}ku-
e[-eš] ^mPi-še-ni-in ^mPu-uš-ku-ru-nu-ya-an-na DUMU ^mAḥ[-]

59 [X O O X O]-ta-ra nu-uš-šá-an A-NA ^mMa-ad-du-ya-at-ta ku-it še-ir za-aḥ[-
ḥi-]ir [ma-a]n-kán še-e-ir A-NA ^mMa-ad-du-ya-at-ta ku-e-nir

§12

60 a-[ap-pa-]ma-kán ^mAt-ta-ri-iš-ši-ja-áš LÚ ^{URU}A-aḥ-ḥi-ja-a aṛ-ḥa ú-it nu
EGIR-aṅ tu-uk-pít ^mMa-ad-du-ya-at-ta-an ku-na-an-na šá-an-ḥ-[i-iš-ki-i]t

61 A[BI ^DUT]U^{ŠI}-ma ma-aḥ-ḥa-an IŠ-ME na-áš-ta ^mKi-iš-na-pí-li-in ZAB.MEŠ
ANŠU.KÚR RA ĦI A A-NA ^mAt-ta-ri-iš-ši-ja me-na-aḥ-ḥa-an-ta za-aḥ-ḥi-ia pa-ra-a
na-iš

62 nu[zi-]ik ^mMa-*ad-du-ya-at-ta-áš nam-ma ^mAt-ta-ri-iš-ši-ia-an ^{Ú-UL} ma-az-
za-áš-ta nu-uš-ši pí-ra-an ar-*ha tar-na-aš* nu-ud-du-za ú-it ^mKi-iš-na-pí-li-iš*

63 an[?]- X – X IŠ-TU KÚR ^{URU}Ha-at-ti *hu-i-nu-ut* ^mKi-iš-na-pí-li-šá A-NA ^mAt-
ta-ri-iš-ši-ia me-na-*ah-ha-an-ta za-ah-hi-ia pa-it* nu ŠÁ ^mAt-ta-ri-iš-ši-ia I X C
^{GIŠ}G[IGIR X X LI-IM[?] ZAB.MEŠ *za-ah-hi-ia ti-i-e^{??}*]-ir nu *za-ah-hi-ir*

64 na-áš-ta ŠÁ ^mAt-ta[-ri-iš-]šⁱ-ia-ia I LÚ SIG-*in ku-e-nir an-zi-el-la-kán* I LÚ
SIG ^mZi-da-a-an-za-an ku-e-nir nu ^mAt-ta-ri-iš-ši-ia-áš

65 A-NA [^mMa-]*ad-du-ya-at-ta [O O O O] X-ne-e-a-at na-áš-za ar-ha I-NA*
KÚR-ŠÚ pa-it nu ^mMa-*ad-du-ya-at-ta-an nam-ma ta-a-an pi-e-da-áš-šá-ah-hi-ir*

§13

66 a-*ap-pa-ma* ^{URU}Da-la-u-ya-áš [ku-]u[-ru-]ur IŠ-BAT nu ^mMa-*ad-du-ya-at-ta-*
aš A-NA ^mKi-iš-na-pí-li ki-iš-ša-an *ha-at-ra-a-it ú-uk-ya ya-al-hu-u-an-zi*

67 ^{URU}Da-la-u-ya pa-i-mi [šú-me-eš-ma-]u^a ^{URU}Hi-*in-du-ya i-it-tén* nu-ya ú-uk
^{URU}Da-la-u-ya-an ya-al-ah-mi nu-ya nam-ma ZAB.MEŠ ^{URU}Da-la-u-ya A-NA ^{URU}Hi-
in-du-ya

68 šar-di-ia ^{Ú-UL} ú-iz-z[i nu-ya-za ^{UR}[^UHi-*in-du-ya-an har-ni-ik-te-ni* nu ^mKi-
iš-na-*[pí-li-i]š* ZAB.MEŠ-*an* ^{URU}Hi-*in-du-ya za-ah-hi-ia pí-hu-te-it*

§14

69 ^mMa-*ad-du-[ya-at-]ta-šá nam-ma* ^{URU}Da-la-u-ya *za-ah-hi-ia Ú-UL* ku-it pa-
it na-áš-ta A-NA LÚ.MEŠ ^{URU}Da-la-u-ya im-ma kat-ta-an ar-*ha ha-at-ra-a-it*

70 ka-*a-áš-ma-ya [ZAB.]MEŠ* ^{URU}Ha-at-ti ^{URU}Hi-*in-du-ya za-ah-hi-ia pa-it nu-*
ya-áš-ma-áš KAS-*an pí-ra-an e-ip-tén* nu-ya-ra-áš *ya-al-ah-tén*

71 nu-*uš-šá-an Z[AB.MEŠ* ^{URU}]Da-la-u-ya KAS-šⁱ pa-*ra-a* *ú^{??}-ya-te^{e-ir}* nu *ú-*
e-ir an-z[i-el] ZAB.MEŠ^{TI} KAS-*an e-ip-pír* nu-uš ni-ni-in-ki-ir

72 na-áš-ta ^mKi[-iš-na]-*pi-li-in Pa-ra-ta-hu-ul-la-an-na ku-e-nir* ^mMa-*[ad-du-ya-*
at-t]a-áš-ma-áš-kán pa-*ra-a ha-ah-har-áš-ki-it*

82 [har-zi nu- \bar{u}]a ^mMa-ad-du- \bar{u} a-at-ta tu-e-ik-ku-uš an-
da me-ik-ki a-ar- \bar{h} u-un

83 [..... ki-iš-šá-an-na-áš-ši EGIR-pa \bar{h} a-at-r[a-a-nu-un ma-a \bar{h} - \bar{h} a-an- \bar{u} a-
at-ta a-áš-šú nu- \bar{u} a KA-TAM-MA i- \bar{a}

§18

84 [.....].-ni² \bar{k} a \bar{r} ²[-O O p]i²-i \bar{h} - \bar{h} u-un ^mPar-ta- \bar{h} u- \bar{u} l-la-áš ku-it TI-an-za e-
eš-ta

85 [.....-]tu-u-ma-an DUMU.SAL-ZU- \bar{a} \bar{h} ar-ta nu- \bar{u} a ú-uk ^mPar-ta-
 \bar{h} u- \bar{u} l-la-áš

86 [.....-]HIA² li-e iš-šá-at-ti ^mMa-ad-du- \bar{u} a-ta-šá-mu \bar{k} i-iš-šá-an
me-mi-iš-ta ŠÁ KÚR^{TI}- \bar{u} a-an-na-šá-at iš- \bar{h} i-ú[-ul X]

87 [.....] ^mMa-ad-du- \bar{u} a-at-ta-šá- \bar{u} a-mu \bar{k} i-iš-šá-an

88 [.....]n \bar{a} - \bar{a} -šá X [O O O O O O] X – X

[..... 2-3 satır tamamen kayboldu]

§19

91 [.....]

92 [.....] X –ki

93 [.....]

§20

1-3 1. ve 2. Satırlarda sağ kenardaki küçük izler dışında yok oldu; 3. Satır orada yazılı olarak

4 [..... ^mMa-ad-du- \bar{u} a-]at-ta-áš ki-iš-šá-an

5 [.....] X ka-a-šá zi-ik

6 [..... A-NA ^mMa-ad-du- \bar{u} a-a]t-ta ^mKu-pa-an-ta-^DKAL-áš

21 KÚR^{URU} Ḫa-pa-al-la-ma-az li[-in]ki-ia kat-ta-an ki-iš-ša-an zi-ik-ki-eš KÚR^{URU} Ḫa-pa-a-al-la-ma-az.^mMa-ad-du-ya-at-ta-áš li-i[n-ki-ia kat-ta-an]

22 ki-iš-ša-an zi-ik-ki-it [KÚR] ^{URU}Ḫa-pa-a-al-la-ya-kán na-áš-šú ku-e-mi na-áš-ma-ya-ra-at KA-DU NAM.RA.ḪI.A GUD.ḪI.A UDU.ḪI.A ar-nu-mi [na-at A-NA] ^DUTUŠI

23 pa-ra-a pí-iḫ-ḫi nam-ma-kán KÚR ^{URU}Ḫa-pa-a-al-la ku-en-ta-ia Ú-UL e-ip-ta-ia-at Ú-UL na-at A-NA ^DUTUŠI pa-ra-a Ú[-UL pa-it-ta]

24 na-at-za ^mMa-ad-du-ya-at-ta-áš da-a-áš

§23

25 A-NA GAL.GEŠTIN-ma ki-iš-ša-an ḫa-at-ri-eš-ki-zi A-NA KÚR ^{URU}Ḫa-pa-a-al-la-ya-at-ta I-e-az ti-ia-mi zi-ga-ya-mu-kán a-ya-an ar-ḫa [tar-na]

26 nu-ya-kán i-it KÚR ^{URU}Ḫa-pa-a-al-la-ya-kán ku-e-ni na-áš-ma-ya-ra-at ar-nu-ut ma-aḫ-ḫa-an-ma-an-za-kán GAL.GEŠTIN a-ya-an ar-ḫa tar-na-áš

27 nam-ma-ma-an-ši EGIR-ḳan KAS.MEŠ^{TIM} I[Š-BAT] ma-a-na-an-kán EGIR-an-ta ya-al-aḫ-ta nu-uš-ši ki-e-da-ni-ud-da-ni-i ^mAn-ta-ḫi-it-ta-a-áš-pít G[AL O O O O]

28 ^mMa²-az-la-u-ya-áš-ša LÚ^{URU} Ku-ya-li-ia ḫa-an-ti-ti-ia-tal-li-eš-[-šir]

§24

29 E[GIR]^{??}-az ŠÁ ^DUTUŠI nam-ma a-ša[-a-a]n-ta KÚR.KÚR^{TIM} da-a-áš KÚR^{URU} Zu-u-ma-an-ti KÚR ^{URU}Ḫa-al-la-ri-im-ma KÚR ^{URU}Ja-la-an-ti KÚR ^{URU}[Zu-u-mar-ri]

30 KÚR ^{URU}Mu-ú-ta-mu-ú-ta-áš-ša KÚR ^{URU}At-ta-ri-im-ma KÚR ^{URU}Šú-ru-ú-ta KÚR ^{URU}Ḫu-u-ur-ša-na-áš-ša nu nam-ma ki-e-el ŠÁ KÚR.KÚR^{TIM} LÚ[.MEŠ TE-MI]

31 M[A-]ḪAR ^DUTUŠI ú-ya-u-an-zi Ú-UL tar-n[a-]i ZAB.MEŠ-ia[?] ki-e-el ŠÁ KÚR.KÚR^{TIM} MA-ḪAR ^DUTUŠI ú-ya-u-an-zi Ú-UL tar-na-i ku-e-da-ni-ia ku[-it e-eš-ta^{??}]

32 nu nam-ma MA-ḤAR ^DUTU^{ŠI} ar-ga-mu-uš-ša [ú-]tum-ma-an-zi Ú-UL tar-na-
i nu-uš-za a-pa-a-áš da-áš-ki-it ŠÁ ^DUTU^{ŠI}-ja-kán ANŠU.KÚR.RA.ḪI.A k[u-it a-pí-ja]
e-eš-ta

33 [nu-]za a-pí-el ANŠU.KÚR.RA.ḪI.A-ŠÚ A-NA ^{GIŠ}A[^{PIN}? ti-]it-nu-uš-ki-it

§25

34 [^{URU}]Up^{??}-ni-ḫu-ya-la-an-ma-az URU-an ZI-it [e-eš-]ta-at nam-ma-ták-kán
ŠÁ KÚR ^{URU}Ḫa-at-ti ku-i-e-eš LÚ.MEŠ pít-te-ja-an-te-eš an-da i-ja-[an-ta-at]

35 ^mMa-ad-du-du-ya-at-ta-áš-ma-áš-za da-áš-ki-eš [A-BI ^D]UTU^{ŠI}-ma-at-ta
^DUTU^{ŠI}-ja EGIR-an-ta ḫa-at-ri-eš-ki-ir zi-ga-áš a-ap-pa Ú-U[L pa-it-ta]

36 [nu-ut]-ta ma-a-an ši-e-ta-ni ud-da-ni-i X [O O ḫa-]at-ra-a-u-ni zi-ga-an-
na-áš nam-ma ud-da-ni-i a-ap-pa ar-ku-ya-ar Ú[-UL iš-ta-ma-áš-ti]

37 [nu-]kán ta-ma-a-i ku-e-ik-ki ud-da-a-ar [ḫa-at-ra-a-ši nu-u]n-na-áš EGIR-
pa ta-ma-a-i ud-da-a-ar ḫa-at-ri-eš-ki[-ši]

§26

38 EGIR-pa-ma ^DUTU^{ŠI} IŠ-TU KÚR ^{URU}Šal-pa Ú I[Š-TU KÚR ^{URU} O O O]-ša
ZAB.MEŠ ANŠU.KÚR.RA.ḪI.A ar-ḫa ú-ya-te-nu-un ^mMa-ad-du-ya-at-t[a-áš-ma A-
NA ^DUTU^{ŠI}]

39 [ŠÁ] KÚR ^{URU}Pi-i-ta-áš-ša ^{LÚ}ta-pa-ri-ja-al-l[i-e-eš Ú LÚ.MEŠ] ŠÚ.GI ^{URU}Pi-
i-ta-áš-ša-ja me-na-aḫ-ḫa-an-ta li-in-ga-nu-uš-ki[-it nu-uš par-ra-an-ta]

40 ti-it-nu-ut am-me-el-ya-az e-eš-tén nu-ya-za-kán [ŠÁ ^DUTU^{ŠI} KÚR.KÚR^{TI}]^M
e-eš-du-ma-at KÚR ^{URU}Ḫa-at-ti-ma-ya ya-al-aḫ-te-en nu ú-e[-ir ŠÁ ^DUTU^{ŠI}
KÚR.KÚR^{TI} e-ša-an-ta-at]

41 nu URU.ÁŠ.ÁŠ.ḪI.A BÁD ar-ḫa ya-ar-nu-ir ^DUTU^{ŠI} X [O O O O O O] nu-
za-kán am-me-el-pít ZAB.MEŠ.ḪI.A tar-ḫu-i-la-uš ka-ra-a-ta [O O O O O]

42 [^mMa-]ad-du-ya-at-ta-áš-ma-az a-pí-e-da-áš ud[-da-an-na-áš O O O O O]-
na-a-it na-áš-kán A-NA LÚ.MEŠ ^{URU}Pi-i-ta-áš-ša pa-ra-a [ḫa-aḫ-har-áš-ki-it]

§27

43 EGIR-iz-ma A²NA²mKu-pa-an-ta-DKAL-ja ħa[-at-ra-a-it O O O-]uq [O O O O] X a-pu-u-un-na par-ra-an-ta ti-it-nu-ut X [O O O O O O]

44 a-pa²-a-ša-qt a-pa-a-ši-la-pit ŠÁ-PAL NI-[IŠ DINGIR^{LIM} ki-iš-ša-a)n zi-ik[-ki-it ka-a]-ša-ua-az ki-e-da-áš A-NA KÚR.KÚR^{TIM} [LÚ a-ú-ri-ja-la-áš]

45 uš-ki-iš-[g]a-tal-la-áš-ša ú-uk nu-ua-mu ma[-a-an ku-ru-ra-áš] me-mi-an ku-iš [me-ma-i ú-]ga-ua-kán A-NA ^DUTU^{ŠI} Ú-U[L ku-it-ki ša-an-na-áš-ki-mi nam-ma-ua-ra-at²]

46 a-qa-pa i-ši-ja-aḥ-ḥi-iš-ki-mi ma-a-an-ua [KÚR-e ku-u-ru-ur] e-ip-zi nu-ua-áš-ša-an ku-it-ma-an ŠÁ ^DUTU^{ŠI} ZAB.M[EŠ za-aḥ-ḥi-ja-at-ta-ri ú-ga-ua-za ma-an-ni-in-ku-ua-an]

47 nu-ua-ra-qt² am-mu-uk ḥu-u-da-a-ak ua-al-aḥ[-mi nu-ua KAT]E.ḤI.A-IA am-mu-uk ḥu-u-da-a-ak e-eš-ḥar-nu[-mi]

§28

48 [nu-za²] ḥar-an-te-iz-zi BAL^{LIM} mMa-ad-du-[ua-at-ta-áš a-]pa-a-ši-la-pit ŠÁ-PAL NI-IŠ DINGIR^{LIM} ki[-iš-ša-an da-a-iš EGIR-az-ma-áš li-in-ga-uš šar-ra-at-ta-at]

49 a-pa-a-ša-áš nam-ma Ú-UL ua-al-aḥ-ta [O O O O O] X mu-un-na-a-it ^DUTU^{ŠI}-ma-áš-ši A-N[A]

50 mMa-ad-du-ua-at-ta-áš-ma-at EGIR-an [ḤUL-u-ua²-] an-ni i-e-it nu ŠÁ KÚR ^{URU}Pí-i-ta-áš-ša ku[-.....]

51 ka-ru-ú li-in-ki-iš-ki-it nu X ZI[IM-DI ANŠ[U.KÚR.RA.ḤI.A II X C ZAB.MEŠ-ja A-NA mZu-ua-a LÚ ^{GIŠ}PA tar-[na-aḥ-ḥu-un]

52 [LÚ]KÚR-ja ŠÁ-PAL ^{URU}Ma-ra-a-ša a-a[r-áš na-áš-]ta mZu-ua-a-an LÚ ^{GIŠ}PA ku-e-nir A-NA [.....]

53 li-in-ga-an ḥar-kán-zi nu A-NA ZAB.MEŠ-ŠÚ [ANŠÚ.KÚR.RA.ḤI.A]-ŠÚ a-da-a-an-na a-ku-an-na pí-i-e-ir [O O O O O O O O O O O O O O O O] X pa-ra-a [.....]

54 *na-at-za ar-ḥa pa-a-ir* ^{URU}*Ma-ra-a-ša-an* [*URU-an*] *kat-ta-an lu-uk-ki-e-ir*
na-an a[r-ḥa ya-ar-nu-e-]ir

§29

55 *EGIR-an-ta-ma ú-ya-nu-un* ^D*UTU*^{ŠI} *A-NA* ^m*Ma[-ad-du-ya-a]t-ta* ^m*Mu-ul-li-ia-ra-an* ^{LÚ}^{GIS}*PA* *ḥa-lu-ki ÁŠ-PUR na-an A-N*[*A* ^m*Ma-ad-du-ya-at-t*]a *ki-iš-ša-an ḥa-X* [*O O O*]

56 *KÚR* ^{URU}*Ḥa-pa-a-al-la-ya ŠÁ* ^D*UTU*^{ŠI} *ku-it KÚ*[*R-e zi-ig-*]gḡ-ya-ra-at *ku-ya-at da-a-at-ta ki-nu-na-ya-ra-at-mu a-ap-pa* [*pa-a-i nu* ^m*Ma-ad-du-*]ya-at-ta-ša *A-NA* ^m*Mu-u[l-li-ia-ra]*

57 [*ki-i*]š-ša-an *me-ma-i KÚR* ^{URU}*Ḥa-pa-al-la-ya* [*O O O O*] *KÚR-e nu-ya-ra-at IŠ-TU ŠÁ* ^D*UTU*^{ŠI} *e-eš-zi KÚR* ^{URU}*I-ia-la-[an-ti-ma-at²-ta² KÚR* ^{UR}]^U*Zu-u-mar-ri KÚR* ^{URU}*Ḷa-al-la-[ri-im-ma]*

58 [*IŠ-T*]^U ^{GIS}*KU tar-ḥu-un nu-ya-ra-at am-me-el* [*a-ša-an-zi*]

§30

59 ^m*Ni-ya-al-la-a-áš-ma ŠÁ* ^D*UTU*^{ŠI} ^{LÚ}*ZA-A-I-DU* [*ḥu-ya-iš*] *nḡ-áš IT-TI* ^m*Ma-ad-du-ya-at-ta pa-it* ^m*Ma-ad-du-ya[-at-ta-ša-an ša-ra-a da-a-áš nu]-uš-ši* ^D*UTU*^{ŠI} *ḥa-an-te-iz-zi* *BA*[*L*^{LIM}]

60 *EGIR-an-ta ḥa-at-ri-eš-ki-nu-un* ^m*Ni-ya-al-la-á[š-ya ŠÁ* ^D*UTU*^{ŠI} ^{LÚ}*ZA-A-I-D*[*U*] *ḥu-ya-iš nu-ya-ra-áš kat-ti-ti ú-it n*[*u-ya-ra-an e-ip nu-ya-ra-a*]n-mu *a-ap-pa pa-i*

61 ^m*Ma-ad-du-ya-at-ta-ša ḥa-an-te-iz-zi* *BAL*^L[^{IM} *O O O O*] *X-a-an d*[*a²-ar²*] *áš-ki-it-pít Ú-UL-ya-mu ku-iš-ki* [*ú-it*]

§31

62 [*nu-u*]š-ši-kán *pa-it ki-nu-un* ^m*Mu-ul-li-ia[-ra-áš I-NA É-ŠÚ* ^{LÚ}*pít-te-ia-a]*n-da-an *ú-e-mi-it nu A-NA* [^m*Ma-ad-du-ya-at-ta ki-iš-ša-a*]n² *me-ma-i*

78 [O] -iš ši-pa-an-ta-an-za [.....]!

79 [.....] !! [.....]!

§35

80 [O O] ru-up-šá-az X [.....]!

81 [A-NA[?]] KÚR^{URU} Ka-ra-ki-šá GAM^{??} [.....] X -pít ku-u-uš-kán

82 [A-NA[?]] ^DUTUŠI ku-ya-at ku-en-t[a] X -ya^m Ma-ad-du-ya-at-ta-áš

83 [O O] X VI É.ĦI.A EGIR-pa X [.....]!

§36

84 [O] X^m Mu-ul-li-ia-ra-ḡan [O O O O O O O O O O O O O O O O] ḡt-tén^D UT[UŠI
O O O O O O O O O O O O O O O O] kī-iš-šá-an me-mi[-iš-t]a

85 [KÚR] ^{URU}A-la-ši-ia-ya ŠÁ^D UTUŠI ku-it [KÚR-e nu-ya-ra-at-ši ar-ka-ma-na]-an píd-da-ḡ-ḡn-zi [O O O O O O O O O O O O O O O O] X^m Ma-ḡd-du-ya-ḡt-ta[-áš-
]ya

86 [ki-iš-]šá-an me-mi-iš-ta KÚR^{URU} A-la-ši-ia-ya [O O O O O^m At-tar-áš-ši-i]ḡ
áš LÚ [^{URU}Pi-ḡ-ḡ-ia-ia ya-a]l-ḡ-ḡ-an-ni-iš-kir (Tıraşlanmış)

87 ([O] Tıraşlanmış) A-BI^D UTUŠI-ma-ya-mu Ú[UL EGI]R- [O O O O O] A-
[BI] ^DUTUŠI-ma[?] [-ya-mu Ú-UL] ku-ya-pí-ik-ki ya-a-tar-na-aḡ-ta

88 KÚR^{URU} A-la-ši-ia-ya am-me-ḡl nu-ya-ra-at KA-TAM-MA da-ḡ-lḡ kī-nu-nḡ-
ya ma-a-an^D UTUŠI NAM.RA.ĦI.A^{URU} A-la-ši-ia im-ma a-ap-pa ú-e-ya-ak-kī-[zi]

89 nu-ya-ra-an-ši ḡ-ḡ-p-pḡ pí-[-iḡ-ḡ]i nu^m At-tar-ši-ia-áš LÚ^{URU} Pí-ḡ-ḡ-ia-ia
A-NA^D UTUŠI LÚ.MEŠ ku-ri-e-ya-ni-eš ku-it^m Ma-ad-du-ya-at-ta-áš-ma ÌR^D UTUŠI

90 a-p-[a-at-ša-m]a-áš-za [kat²-ta²-]an-da ku-ya-at ḡ-ḡ-an-da-a-it-ta-at

§37

91 *nam-ma*^{URU}A²[- OO] X [OO]-áš [OO] X [OO]*ḥa-ri* [OO] *ki*[-iš]-šá-
an *ú-da-áš a-li-ia-áš-ya Ú-UL-ma-ya ya-a-ki Ú-UL-ma-ya iš-par-ri-iz-zi*

92 ! X [OOOOOOOOOOOOOOOOOOOOO] *a-li-ia-an par-ḥa-at-ta-ri*
ŠAH-ma-ya ú-i-ya-i ku-it nu-ya ku-iš A-NA KÚR-e

93 ! *še*² [- OOO] X X X X X [OOOOOOOOOOOOO] *iq*² *ku-en-zi*² *nu-ya ú*[-
ug]-*ga ŠAH-áš i-ya-qr ú-i-ia-mi*

94 [*nam-ma-ṽ*] *a ak-kal-lu* X [OOOO]

Kenar DUP I.KAM MA-AḤ-RU-Ú ŠÁ^m[*Ma-ad-du-*]*ya-at-ta ya-áš-tul-la*[-áš]

CTH 147 Tercüme¹⁵⁶

§1 (ön yüz 1-5)

Ahhiya hükümdarı Attarissiya, Madduwatta [seni] kovalayarak, topraklarından dışarı attı. Sonra tacizine ve takibine devam etti. Ve senin için kötü bir ölüm aradı, Madduwatta. O seni öldürecekti, ama sen Madduwatta, Majesteleri babama kaçtın, ve Majesteleri babam seni ölümden kurtardı. Seni Attarissiya'ya karşı kurtarmıştır. Aksi halde, Attarissiya seni yalnız bırakmazdı, ama seni öldürülecektin.

§2 (ön yüz 6-9)

Majestelerimin babası seni [Attarissiya]'dan kurtardığında, Madduwatta, karıların, oğulların, askerlerin ve [arabalı savaşçı]larınla birlikte seni kabul etti. Sana savaş arabaları, [...], yığınla arpa ve tohum bahşetti ve sana yığınla genç şarap, malt, bira ekmeği, peynir mayası ve [peynir (?)] bahşetti. Ve Madduwatta, Majestelerimin babası karıların, oğulların ve askeri birliklerinle birlikte aç olduğunda sizi korudu.

§3 (ön yüz 10-12)

Ve Majestelerimin babası seni Attarissiya'nın kılıcından kurtardı. Majestelerimin babası, Madduwatta, karıların, oğulların, ev hizmetçilerinle birlikte ve piyadelerin ve arabalı savaşçılarınla birlikte sizi kurtardı. Aksi halde köpekler açlıktan sizi yok ederdi. Attarissiya'dan kaçmış olsan dahi, açlıktan ölmüş olacaktın.

§4 (ön yüz 13-21)

¹⁵⁶ Tercüme için bkz. Beckman, 1996, s. 145-151.

Üstelik, Majestelerimin babası sana yaptıklarına devam etti, onun yeminli müttefiki Madduwatta. O yemin etmene sebep oldu ve senin için bu yeminli maddeyi yerleştirdi, dedi ki: “Ben, Majestelerinin babası sen Madduwatta’yı şimdi Attarissiya’nın kılıcından kurtardım. Majestelerinin babasının ve Hatti’nin yandaşı ol. Şimdi ben sana Zippasla Dağı ülkesini idarene verdim. Sen Madduwatta, askeri birliklerinle Zippasla Dağı ülkesine yerleş ve var olan desteğini Zippasla Dağı ülkesinde temellendir.” Majestelerimin babası sana defalarca söyledi, Madduwatta: “Gel, Hariyati Dağı ülkesine yerleş, böylece Hatti’ye yakın olursun” Madduwatta Hariyata Dağı ülkesine yerleşmeyi reddetti, böylece Majestelerimin babası devam ederek Madduwatta’ya tekrar şöyle söyledi: “Şimdi ben sana Zippasla Dağı ülkesini verdim, yani sadece orada otur. Başka bir nehir vadisini veya başka bir ülkeyi kendi otoritene ek olarak işgal etmeyeceksin. Zippasla Dağı ülkesi senin sınır bölgen olacak. Benim kulum ol ve senin askerlerin benim askerlerim olsun.”

§5 (ön yüz 22-27)

Fakat Madduwatta, Majestelerimin babasına şöyle söyledi: “Lordum siz, Zippasla Dağı ülkesinin yerleşimini bu toprakların sınır muhafızı ve gözcüsü olmam için verdiniz. Ve her kim bana önceden bir düşmanlık meselesi söylerse veya ne zaman bazı ülkelerden bir düşmanlık meselesi haber alırsam, o zaman bu ülkeleri veya bu kişileri Majestelerinin babasından gizlemeyeceğim ama gerçekten onlar hakkında her zaman yazacağım. Fakat her hangi bir ülkede sizin aleyhinize savaş başlatırlarsa, Majestelerinin askeri birliklerine karşı savaşırsa — bu nedenle ben civarda hemen saldıracağım ve hemen ellerimi kana bulayacağım.” Yemin ettin ve bu yeminli maddeleri yerleştirdin.

§6 (ön yüz 28-36)

Ve Majestelerimin babası onun için şu yemini yerleştirdi: “Majestelerinin babasına ve Hatti’ye düşman olan bir kişi seninde düşmanın olacak, Madduwatta. Ve ben Majestelerinin babası ona hiç çekinmeden savaş açarsam, sen Madduwatta ve askerlerin aynı şekilde ona tereddütsüzce savaş açacaksın. Ve hiç kimseye idaren altındaki ülkeden bir diplomatik elçi göndermeyeceksin. Sahip olduğun yetkiyle hiç kimseye düşmanlık yapmayacaksın, ne de sahip olduğun yetkiyle kimseye karşı... . Defalarca [...] konuşmayacaksın. Hatti’den sana gelen her türlü kaçağın bir zanaatkâr

olup olmadığına veya bir [...] , onu gizlemeyeceksin, ne saklayacaksın ne de başka ülkeye salacaksın. Her zaman onu yakala ve onu Majestelerinin babasına geri gönder.

§7 (ön yüz 37-41)

“Senin yanında kötü söz söyleyen kişileri, düşmanca konuşanları veya krallar ve prenslere iftira atanları gizlemeyeceksin. Majestelerime bu konuları yaz. Bu insanları yakala ve Majestelerimin babasına gönder. Attarissiya’ya herhangi bir elçi göndermeyeceksin. Eğer Attarissiya’ya herhangi bir elçi gönderirsen, Majestelerimin babası ona ve mesaja el koyar. Sana hangi konular hakkında yazdığını gizlemeyeceksin, ama Majestelerimin babasına yazdıklarını titizlikle yazacaksın. Sahip olduğun yetkilerle Attarissiya’ya geri mesaj yollamayacaksın.

§8 (ön yüz 42-48)

Sen Madduwatta, Majestelerimin babasının yeminlerini çiğnedin. Majestelerimin babası sana Zippasla Dağı ülkesini verdi. Ona yemin ettin ve o zaman senin yeminin üzerine seni yerleştirdi: “Şimdi ben sana Zippasla Dağı Ülkesi’ni verdim, sadece orada otur. Başka bir nehir vadisini veya başka bir ülkeyi kendi otoritene ek olarak işgal etmeyeceksin.” Ve Madduwatta, tüm askerleriyle seferber olduğunda tüm topraklara el koydu. Savaşta Kupanta-Kurunta’ya karşı geldi, ama bunu işiten Kupanta-Kurunta üzerine ilerleyenlere Arzawa ülkesinin askerini salıverdi. Arzawa ülkesinin askerleri Madduwatta’ya karşı geldiğinde Madduwatta’nın tüm askerleri bertaraf oldu. Madduwatta tek başına kaçtı. Orduya gelince — bazı adamların bir kısmı kaçtı — onların çoğu bertaraf oldu.

§9 (ön yüz 49-52)

Ve Madduwatta’nın karıları, oğulları, sivil köleleri ve malları geri [...] O zaman Kupanta-Kurunta [...] Ve onun ev halkını (?) [...] ve karılarını, oğullarını, kölelerini ve mallarının tamına el koydu. [...] Ve Madduwatta çaresizce kendi başına kaçtı. [Sadece] birkaç adamı kaçtı ama ordusunun tamamını bertaraf ettiler.

§10 (ön yüz 53-57)

Ve Majestelerimin babası duyduğu zaman, o Piseni’ye gönderildi [...] Madduwatta’nın, yardımcı piyade ve arabalı savaşçılarla birlikte. Ve [...] Ama] ona geldiklerinde, Madduwatta’nın [karıları], oğulları, köleleri ve malları Sallawassi

şehrinden çıktı ve ona geri döndü. Ve hatta Sallawassi'de Kupanta-Kurunta'nın karıları, oğulları, esirleri ve malları ve bunları Madduwatta'ya verdiler. Ve Kupanta-Kurunta kendi kendine uzakta tutulmuş ve kaçan Kupanta-Kurunta [...] Onların tamamı bertaraf edildi. Ve onlar yeniden Madduwatta'nın yerini kurdular.

§11 (ön yüz 59-59)

Çünkü önemli soylular Piseni ve Puskuruwa, [...] oğlu, Sallawassi'ye kadar gönderdim, onlar Madduwatta asına savaştı ve Madduwatta için öldü.

§12 (ön yüz 60-65)

Fakat [sonra] Ahhiya hükümdarı Attarissiya geldi ve komplo kurarak seni öldürür, Madduwatta. Ama Majestelerimin babası işittiğinde Attarissiya'ya karşı savaşacak piyade ve arabalı savaşçıyla beraber Kisnapili'yi gönderdi. Ve sen Madduwatta, daha ilk seferde Attarissiya'ya direnemedin, ama ondan önce subayların kırıldı. Kisnapili Hatti'den geldiğinde seni suçladı. Kisnapili Attarissiya'ya karşı savaşa geldi. Attarissiya'nın 100 arabalı savaşçısı ve [...] piyadesi tanzim olmuştu. Ve savaştılar. Attarissiya'nın bir subayı Madduwatta'ya [...], ve ülkesinden çıkıp geldi. Ve Madduwatta'nın yerine kuruldu.

§13 (ön yüz 66-68)

Daha sonra Dalawa şehrinde savaş başladı ve Madduwatta bunu Kisnapili'ye yazdı: "Dalawa'ya saldıracağım. Sen Hinduwa şehrine git. Ben Dalawa'ya saldıracağım ve bunun üzerine Dalawa askeri Hinduwa'ya yardıma gelemeyecek, böylece sen Hinduwa'yı imha edersin." Ve Kisnapili savaşmak için Hinduwa'ya askerlerini gönderdi.

§14 (ön yüz 69-72)

Sonra Madduwatta Dalawa üzerine yürümedi; fakat aslında Dalawalılara "Hatti [askerlerinin] Hinduwa üzerine yürüdüklerini ve onların yollarını keserek onlara saldırmalarını" yazdı. Sonra onlara Dalawa [askerlerini] yol üzerine konuşlandırdılar (?). [Bizim] askerlerimizin yolunu kesmek üzere ilerlediler ve yollarını kestiler. Kisnapili ve Partahullas'ı öldürdüler. Ama [Madduwatta] onlara güldü.

§15 (ön yüz 73-74)

Üstelik Madduwatta Dalawa halkını Hatti sahasından döndürdü ve onlar büyüklerinin kararı üzerine onula yürümeye başladılar. Ve o, onları kendine yemin ettirdi ve hatta sonunda ona vergi ödemeye başladılar.

§16 (ön yüz 75-78)

Fakat sonra Majestelerimin babasının bir düşmanı olan Kupanta-Kurunta ve sen Madduwatta barış yaptınız. [...] Ve sen kızını evlendirerek ona verdin. Ama Majestelerimin babasına şöyle yazdın: “Şimdi Kupanta-Kurunta [...] ve ona şöyle yazdım ‘Bana gel ve kızımı evlenmen için sana vereceğim.’ Eğer bana gelirse, o zaman onu yakalayacağım ve öldüreceğim.” Ve Madduwatta bana bunları yazdığında,

§17 (ön yüz 79-83)

Ben, Majestelerim, şöyle düşündü: “Madduwatta Kupanta-Kurunta’ya yemin etti. [...] Yinede] o, onun kızıyla evlendi. Madduwatta damadı ve kendi kızına karşı komplo kuracak mı? Onun ölümünü ayarlayacak mı? Ve ayrıca, bir yabancıya karşı sahip olduğu duygusal bağı ilerletecek mi? [...] Ve] ben çok gönül meselesine sahibim, Madduwatta” [...] Ona geri şöyle yazdım: “Doğru bildiğini yap.”

[Ön yüzün alt kenarındaki son beş satırı ve arka yüzün baştaki on satırı çeviri için çok parçalanmış, görüliyor ki Madduwatta’nın Kupanta-Kurunta ile ilişkisi devam etmektedir.]

§18 (arka yüz 11-18)

Ve Majestelerimin babası sana Siyanta Nehri ülkesini verdi. Ama Madduwatta, dıştaki bu topraklar bir sınır muhafızlığı ve gözcülüğüne karşılıktı. Ve Majestelerimin babasına şöyle söylemesine rağmen: “Lordum, Majesteleri, beni sizinle beraber bir sefere davet ettiğinizde [derhal geleceğim.” ...] Majestelerimin babası [sana] yerleşmen için Siyanta Nehri ülkesini verdiği ve sen yemin ettiğinde, yemininden sonra senin için: “Majestelerimin babası şimdi sana Siyanta Nehri ülkesini verdi. Majestelerinin babasının ülkesi için bir sınır muhafızı ve gözcü ol. Yabancı ülkelere yaklaşma. Eğer biri sana düşmanca bir söz söylerse, hiç bir şeyi Majestelerinin babasından gizlemeyeceksin, ama her şeyi bana yazacaksın. Eğer bir ülke savaş başlatırsa hemen kanlı ellerinle saldır.”

§19 (arka yüz 19-24)

“Ayrıca, başka ülkeyi veya Siyanta Nehri ülkesinin nehir vadisinden öteyi işgal etmeyeceksin.” Ve Madduwatta Majestelerimin babasına ettiği yemini çiğnedi ve tüm Arzawa ülkesini ele geçirdi ve [...] Ama yeminli sen, Hapalla ülkesi konusunda şöyle dedin diyorsun: “Ya Hapalla ülkesine yenileceğim veya kolayca üstesinden geleceğim, esirler, sığırlar ve koyunlarla beraber Majestelerine döneceğim. Ama sonra Hapalla ülkesine yenilmedi ve Majestelerine dönmedi. Madduwatta kendi için aldı.

§20 (arka yüz 25-28)

O generale yazdı: “O generale yazdı: “Senin vasitanla, kendi bölgene, Hapalla ülkesine yaklaşıcağım. Sana izin verdi, dedi ki: ‘Git, Hapalla ülkesinde yakalan veya üstesinden gel’” Ama general ona izin verdiği halde onun yollarını kapattı ve ona arkadan saldırdı. Ve hatta Antahitta bu konuda,[...-ın] şefi, ve Mazlawa, Kuvaliya hükümdarı ona karşı muhbirler.

§21 (arka yüz 29-33)

Ek olarak [...] Majestelerine ait toprakları kendine aldı: Zumanta ülkesi, Wallarimma ülkesi, Iyalanta ülkesi, Zumarri ülkesi, Mutamutassa ülkesi, Attarimma ülkesi, Suruta ülkesi, ve Hursanadda ülkesi. Ve ayrıca bu topraklara gelmeden önce Majestelerime mesaj göndermeyi düşünmedi. Son olarak, önceden herkesin Majestelerime ödediği verginin verilmesine müsaade etmedi ama her zaman kendine aldı. Ve çift sürülen atlarını donattı.

§22 (arka yüz 34-37)

Fakat idaresindeki Upnihuwala şehrine yerleşti. Ve üstelik sen Madduwatta, Hatti'nin kimi kaçaklarını muhafazana aldın. Majestelerimin babasının ve Majestelerimin onlardan sonra sana defalarca yazdı ama sen onları geri vermedin. [Ve] sana bu konular hakkında [...] yazdık, ama bu konuda bize bir savunma sunmadın. Ve sana bazı başka meselelerde yazdık. Başka konular hakkında bize her zaman yazdın.

§23 (arka yüz 38-42)

Fakat sonra ben Majestelerim, Salpa ülkesi dışından getirilen ve ... ülkesi dışından piyade ve arabalı savaşçıları getirildi. Fakat Madduwatta, Majestelerime yemin eden Pitassa büyükleri ve Pitassa liderinin kötü yola sapmasına sebep oldu, dedi ki : “Yoldaşlarım! İşgal[...]! Hatti'ye saldırın!” O zaman Majeslerimin topraklarına saldırarak ilerlediler ve aşağı müstahkem şehirleri yaktılar. Ben, Majestelerim... ve

[...] askerlerimiz geri geldi(?). O günlerde Madduwatta gözlerini gizledi ve Pitassa halkına [...]

§24 (arka yüz 43-47)

Ama [...] Kupanta-Kurunta'ya tekrar tekrar yazdı: [...]" ve yanlış yola sapmasına neden oldu. [...] Ve Madduwatta kendi kendine yemine şöylece yerleştirdi : "Ben şimdi bu topraklar için bir sınır muhafızı ve gözcüyüm. Ve eğer bir kişi bana kötü bir söz [söylerse], hiçbir şeyi Majestelerinden gizlemeyeceğim, ama tümüyle açıklayacağım. Eğer bazı ülkeler savaş başlatırsa, Majestelerinin askerleriyle savaşağım — çünkü yakındayım. Hemen ellerim kanlı saldıracağım."

§25 (arka yüz 48-54)

Ve başlangıçta Madduwatta yemini altına önce kendi yerleştirdi. Sonra yemini bozdu. Sonra onlara saldırmadı ama tersine gözlerini bile sakladı. Ben Majestelerim, [...] ona [...] Ama Madduwatta, bunu sahtekârlıkla ödedi. Ve Pitassa ülkesi [...] erkenden yemin etti. Zuwa'nın atlı birlikleri ve 200 piyadesini serbest bıraktım, destek birlik [...] Marasa şehrinden yaklaşan düşman ve Zuwa'yı öldüler [...] yeminliler. Piyadeleri ve arabalı savaşçıları için yiyecek ve içecek tedarik ettiler. Uzaktan geldiler ve Marasa şehrine meşale koydular. Aşağıyı yaktılar.

§26 (arka yüz 55-58)

Ama daha sonra ben, Majestelerim, Madduwatta'ya karşı taşıyıcı personel görevini Mulliyara'ya vermeye devam etti ve Madduwatta'ya bir mesaj vermek için eğitim gördüm: "Neden Majestelerimin toprağımı, Hapalla ülkesini aldın? Şimdi bana geri ver!" [Ve Madduwatta] [Mulliyara]'ya şöyle söyledi : "Hapalla ülkesi bir [...] ülkesidir ve Majestelerinin tarafındadır, ama ben Iyalanta ülkesini, Zumarri ülkesini, Wallarimma ülkesini silah zoruyla fethettim. Onlar bana ait.

§27 (arka yüz 59-61)

Majestelerimin avcısı Niwalla, kaçtı ve Madduwatta'ya gitti. Ve Madduwatta onu kabul etti. Önce onu yazdıktan sonra : "Majestelerimin avcısı Niwalla kaçtı ve sana gitti. Onu yakala ve bana geri gönder!" Madduwatta evvela [...] söyleyerek devam etti: "Hiç kimse bana gelmedi."

§28 (arka yüz 62-65)

Şimdi Mulliyara ona geldi ve evindeki kaçağı buldu. Madduwatta'ya şöyle söyledi: “Bir kaçak meselesi senin için yemin altında yerleştirdi: ‘Hatti’den sonra gelen her türlü kaçağı her zaman Majestelerine göndermelisin.’ Ama Majestelerinin avcısı Niwalla kaçtı ve sana geldi. Majesteleri sana defalarca yazdı ama sen onu sakladın ve gizledin. Şimdi onu yakala!”

§29 (arka yüz 66-67)

O zaman Madduwatta Mulliya'yı şöyle yanıtladı: “Avcı [...] ve Piseni ev halkına ait. [...] Piseni ev haklı, oğlum [...]”
[*Görünüşe göre, sonraki on üç satırda Madduwatta ile Hitit elçisi Mulliyara arasında devam etmekte olan tartışma, çeviri için çok parçalanmış haldedir.*]

§30 (arka yüz 84-90)

Mulliyara'nın raporu bana şöyle iletildi: “Ben Madduwatta'ya bir tablet verdim, dedim ki: ‘Majesteleri Alashiya ülkesi hakkında şöyle söyledi: “Çünkü Majestelerime ait Alashiya ülkesi ve Alashiya halkı bana vergi öder — eden sürekli baskın yaptın?” Ama Madduwatta şöyle dedi: ‘O zaman Attarissiya ve Piggaya çok baskın düzenledi. Ama Majestelerinin babası beni asla haberdar etmedi, ne de etkilerini hiç bildirmedi: “Alashiya benimdir — böyle tanın! Eğer Majesteleri şimdi talepleri gerçekleştirirse kölelerini geri göndereceğim.”’ Ve o zamandan beri Attarissiya ve Piggaya hükümdarı, Majestelerimin bağımsız hükümdarlarıdır, buna karşın Madduwatta sen, Majestelerime bağılısın. — Neden onlarla orduya katılmıyorsun?”

§31 (arka yüz 91-94)

Üstelik [...] şöyle [bir mesaj] getirdi: “Geyik (?) bağırır. Isırmaz. Ezmez. [...] kovalama geyik(?). Ama çünkü domuz bağırır, birisi [...] domuzu öldürür. Ben domuz gibi bağıracağım [ve o zaman] öleceğim.”

Baskı Bilgisi: Madduwatta'nın suçu

Metnin Değerlendirilmesi

Madduwatta metni Orta Hitit dönemi kralları I. Arnuvanda ve babası I./II. Tuthaliya ile Batı Anadolu siyasi ilişkileri hakkında bilgiler sunmaktadır. Hitit, Arzawa ve Ahhiyava arasında yaşanan gelişmelerin yer aldığı metin sayesinde Batı Anadolu coğrafyasına yönelik geniş kapsamlı bilgiler elde etmekteyiz. Metnin

içeriğine göre bu dönemde Batı Anadolu'da hâkimiyet mücadelesi yaşandığını görmekteyiz.

Metinde yer alan vasal kral Madduwatta, Tuthaliya tarafından kendisini öldürmeye çalışan Attarşiya'dan kurtarılmıştır. Fakat Madduwatta Tuthaliya'nın iyiliklerine rağmen Attarşiya ve Piggaya halkı ile hareket ederek Hitit hâkimiyetinde olan Alaşiya'ya saldırmış ve ele geçirmiştir. I. Tuthaliya döneminde birçok kez bağlılık yemini etmiş olan vasal kralın bağlılığını bozması ve neticesinde gerçekleştirdiği eylemlerin hoş karşılanmadığı, Hitit kralının metinde yer alan yakınmalarından anlaşılmaktadır.

Hitit Devlet'ine karşı bağlılık yeminini bozan Madduwatta, Hitit aleyhine gelişen durumlarda bulunmuştur. Daha öncesinde savaşa giriştiği ve yenildiği Arzawa kralı Kupanta-Kurunta ile akrabalık ilişkisi kuran Madduwatta Arzawa'yı ele geçirmiştir. Yaşanan bu gelişmelerin sonrasında da Dalawa ve Hinduwa halkını Hitit Devlet'ine karşı kışkırtarak bu kentlerin bağlılığını Hitit Devlet'inden koparmıştır. Gelişen siyasi olaylarda Ahhiyava krallığıyla birlikte hareket eden Madduwatta Ahhiyava'nın Hitit Devleti'yle siyasi münasebet yaşamasına sebebiyet vermiştir.

Madduwatta metninin genel değerlendirmesinde Hitit Devleti'nin çöküşünden hemen önceki bir dönem hakkında bilgilerin yer aldığını görmekteyiz. Anadolu coğrafyasının etkili gücü olan Hitit Devleti'nin zayıflamaya başladığı, metinde yer verilen ilişkilerin değerlendirilmesi ve Hitit krallığının gelişen olumsuz durumlar karşısında etkin bir güç sergileyememesiyle anlaşılmaktadır.

3.2. Arzawa Krallıkları ile Yapılan Antlaşmalar

Hitit çivi yazılı metinlerde Arzawa ismi KUR^{URU} Arzawa, KUR Arzawa, ^{URU} Arzawa, KUR.KUR^{MEŠ} Arzawa şeklinde geçmektedir.¹⁵⁷

Arzawa Ülkesi'nin lokalizasyonu hakkında bilimadamları tarafından birçok görüş sunulmuştur. Bu görüşler Hitit çivi yazılı belgeler neticesinde ortaya konmaya çalışılmıştır.

Arzawa Ülkesi'nin ilk lokalizasyon denemesi Forrer tarafından yapılmıştır. Forrer, Arzawa'yı Kilikya'ya yerleştirmiştir. Forrer'in bu önerisine Goetze,

¹⁵⁷ Gerçek, s. 128.

Kilikya'nın Kizzuwatna ülkesi olabileceği ve Arzawa'nın batıda aranması gerektiğini belirterek karşı çıkmıştır. Goetze, Arzawa'yı Isauria, Pamphiliya ve Pisidya bölgelerinin doğusuna yerleştirmiştir.¹⁵⁸ Garstang ve Gurney Arzawa Ülkesi'ni Gediz Vadisi ile Büyük Menderes vadisi arasına lokalize etmişlerdir.¹⁵⁹

Arzawa bazen ülke olarak yazılırken bazen de şehir determinatifi ile ifade edilmiştir. Arzawa ülkeleri ifadesi ile Arzawa'nın birtakım ülkelerden bir araya gelerek oluşan bir birlik ülkesi olma ihtimali de bir fikir olarak değerlendirilmektedir.¹⁶⁰

Batı Anadolu'nun odak noktası Arzawa'dır. Bu ülkelerin yerini belirlemede kullanılan dayanaklar, onlara karşı düzenlenen seferleri anlatan Hitit metinleridir.¹⁶¹

Hitit-Arzawa ilişkileri hakkında bilgi veren Hitit çivi yazılı metinler;

(KUB XXIII 13 CTH 211)¹⁶²

Uhhamuva Mektubu (Or.93/20 - StBot 45)¹⁶³

II. Murşili ve Hapalla ülkesi kralı Targaşnalli arasında yapılan antlaşma (CTH 67)

II. Murşili ve Mira-Kuvaliya ülkesi kralı Kupanta-Kurunta arasında yapılan antlaşma (KUB VI 41-48 CTH 68)

II. Murşili ve Şeha Nehri ülkesi kralı Manapa-Tarhunta arasında yapılan antlaşma (KUB XXVI 36 CTH 69)

II. Muvatalli ve Alakşandu arasında yapılan antlaşma (CTH 76) metinleridir.¹⁶⁴

Boğazköy ve Ortaköy arşivlerinden elde edilen "Uhhamuva Mektubu" ile "Arzawa Mektupları", Hitit krallığı ile Arzawa arasında yapılan savaş, Şeha Nehri Ülkesi kralı Tarhunnaradu ile Mira-Kuvaliya Ülkesi Kralı Kupanta-Kurunta hakkında önemli bilgiler vermektedir.¹⁶⁵

¹⁵⁸ Gerçek, s. 128-129.

¹⁵⁹ Garstang-Gurney, s. 84.

¹⁶⁰ Kinal, *Arzava Memleketleri'nin Mevkii ve Tarihi*, s. 10.

¹⁶¹ Yaman Bülbül, s. 10, Reyhan, s. 163, Cesur, s. 10.

¹⁶² Süel, "*Ortaköy Tabletlerinde Batı Anadolu*", s. 84.

¹⁶³ Süel, "*Ortaköy Tabletlerinde Batı Anadolu*", s. 86.

¹⁶⁴ Gary Beckman, *Hittite Diplomatic Texts*, Atlanta 1996, s. 64-82.

¹⁶⁵ Süel, "*Ortaköy Tabletlerinde Batı Anadolu*", s. 84-88.

Boğazköy arşivinde elde edilen (KUB XXIII 13 CTH 211) metninin içeriğinin değerlendirmesi neticesinde Arzawa kralı Tarhunnaradu'nun Hitit hâkimiyetinin Anadolu'da zayıflamasını fırsat bilerek bu siyasi boşluğu kendi lehine çevirmeye çalıştığını, bu doğrultuda Mısır ile ittifak kurmaya çalıştığını görmekteyiz. İfade edilen durum Arzawa ile Mısır arası saray evliliğiyle yapılmaya çalışılmıştır. Arzawa kralı Tarhunnaradu'nun Hitit krallığının aleyhine karşı giriştiği eylemler Uhhamuwa mektubunda detaylı olarak anlatılmış ve Arzawa kralı Tarhunnaradu'nun yakalanıp zincire vurulduğu anlatılmıştır.¹⁶⁶ Yaşanan bu gelişmeler sonrasında Tarhunnaradu'nun hâkimiyetine son verilmiş ve yerine Šeha hanedanından başka bir kral tahta çıkartılmıştır.

Arzawa Ülkesi'nde Hitit krallığına bağlı yönetici konumunda olan Uhhamuwa'nın, Hitit aleyhine gelişen Tarhunnaradu ve Kupanta-Kurunta'nın arasında gerçekleştirilen iş birliği durumuna müdahalede bulunarak Arzawa kralı Tarhunnaradu'yu yakalayıp cezalandırabilmesi bu bölgenin Hitit hâkimiyeti altında olduğunu kanıtlamaktadır.¹⁶⁷

Arzawa'nın Amarna tabletlerinde adına rastlanmasından sonra, Arzawa'nın Hitit krallığının Batı Anadolu ile ilgili hesaplarında her zaman onun karşısındaki esas güç unsuru olduğu anlaşılmıştır.¹⁶⁸

Arzawa Ülkesi ile Hitit krallığı arasındaki ilişkiler "Hitit Eski Krallık Dönemine" kadar dayanmaktadır. I. Hattuşili yıllıklarında geçen Arzawa Ülkesi I. Murşili'nin yıllıklarında da yer almaktadır. Bu yıllıklarda Arzawa Ülkesi bir tarafı deniz olan geniş bir bölgede yer alan ülke olarak anlatılmıştır.¹⁶⁹ Bazı metinlerin kırık olması nedeniyle okunmasında zorluk çekilen bir takım belgelerde (KBo 3.46 II 43 54) Arzawa'ya yapılan saldırılar bahsedilmekte ve bu belge Murşili'ye atfedilmektedir. Telipinu fermanında yine eski krallık dönemi krallarından Ammuna devrinde Hatti'ye karşı başkaldıran ülkeler arasında Arzawa da geçmektedir.¹⁷⁰

¹⁶⁶ Süel, *Ortaköy Tabletlerinde Batı Anadolu*, s. 83-88, Peker, *Hitit-Ahhiyava İlişkilerine Doğu Akdeniz'den Bir Bakış*, s. 4.

¹⁶⁷ Süel, *Ortaköy Tabletlerinde Batı Anadolu*, s. 88.

¹⁶⁸ Tiro, s. 76.

¹⁶⁹ John Garstang, *Arzawa ve Lugga Memleketlerine Ait Bir Harita*, Çev. Sabahat Göğüş, Maarif Basımevi, İstanbul 1948, s. 18.

¹⁷⁰ Ünal, *Hititler Devrinde Anadolu 2*, s. 5-9.

3.2.1. Hapalla Ülkesi Kralı Targašnalli ve II. Muršili Arasında Yapılan Antlaşma CTH 67

Hapalla ülkesinin lokalizasyonu hakkında eldeki bilgiler ışığında çeşitli tahminler yapılmaktadır. Garstang ve Gurney, Hapalla'nın doğuda Pitašša, batıda Šeha Nehri Ülkesi ve güneyde Mira-Kuvaliya ile çevrili olduğunu belirterek Afyon ve Eskişehir illeri arasında olabileceğini söylemişlerdir. Macqueen'e göre, Hapalla Aşağı ülke ve Tuz Gölü'nün batısına lokalize edilen Pitašša'ya yakın bir bölgede, Beyşehir ve Eğridir gölleri civarındadır. Hawkins, Hapalla'yı Pisidya'nın merkeze yakın bölgesine ve Sultan Dağlarının güneyine lokalize etmektedir. Forrer ise Hititçe bir mektupta (KUB XXXI)¹⁷¹ üç günlük gemi seyahati sonucunda Hapalla'ya ulaşıldığından bahsedilmesi nedeniyle bu kentin Akdeniz sahilinde olduğunu düşünmektedir.¹⁷²

Hapalla ülkesinin Arzawa ülkelerinden birisi olduğu II. Muršili'nin Arzawa'ya gerçekleştirdiği askeri seferden sonra oluşturmuş olduğu yeni sınır antlaşmalarında Hapalla (KBo III 4) metninde yer almaktadır.¹⁷³

Hapalla ülkesiyle ilgili Hitit metinlerindeki ilk bilgilere II. Tuthaliya'nın yıllıklarında rastlanmaktadır. II. Tuthaliya'nın yıllıklarına göre Tuthaliya kral olduğunda ona savaş hazırlığında olan Arzawa ülkeleri arasında Hapalla da vardır ve II. Tuthaliya başarılı bir sefer sonucu Hapalla dâhil birçok ülkeden esirleri Hitit ülkesine getirmiştir.¹⁷⁴

Hapalla ülkesi ile ilgili bilgilere aşağıda belirtilen tarihsel metinlerden ulaşmaktayız.

Madduwatta Metni (CTH 147)

II. Muršili ve Targašnalli arasındaki antlaşma metni (CTH 67)

(KUB XIX 22)

(KUB XXXI 80) Mektup

¹⁷¹ Kinal, *Arzava Memleketleri'nin Mevkii ve Tarihi*, s. 16.

¹⁷² Ayaz, s. 66-67.

¹⁷³ Kinal, *Arzava Memleketleri'nin Mevkii ve Tarihi*, s. 16.

¹⁷⁴ Ayaz, s. 67.

(KBo III 4)¹⁷⁵

Hapalla kralı Targaşnalli'nin II. Murşili ile yaptığı antlaşma metninin başlangıcında tarihsel bir tanıtım vardır. Metinde öncelikle iç ve dış düşmanlara karşı Hatti'yi desteklemeye yönelik hükümler yer almakla birlikte, batı vasallarının birbiriyle ilişkisini detaylandıran bir bölüm ve ilahi liste yer almaktadır.¹⁷⁶

CTH 67 Tercüme¹⁷⁷

§1 (Ön yüz 1-4)

Paragraf oldukça tahrip olmuştur. Ancak 4. Satırda: “İşte bak, sen tanrı yeminini bozmuş olacaksın.” İfadesi tamamlanabilmektedir.

§2 (Öy. 5-9)

[Eğer herhangi biri Majestem ile] münakaşa edip Majestemin onurunu kırarsa, (bu) ister kralın(?) erkek kardeşi, ister bir prens, ister yüksek rütbeli bir memur, ister sadık bir memur(?), ister bir saray hizmetçisi, ister yaya ve arabalı savaşçıların bir birliği (dolayısıyla) hangi şahıs olursa olsun, o sana gelirse, sen onu yakalamazsan ve onu geri vermezsen, hem de ona dönersen, ona gidersen ya da Majestemden onu gizlersen, işte bak sen tanrı yeminini [bozmuş olacaksın].

§3 (Öy. 10-17)

[Üstelik] Hatti ülkesinde (isyanla ilgili) kötü bir mesele ortaya çıkarsa ve sen onu işitirsen, Majesteme yardım için derhal yerini al. [Eğer] senin için gelmek mümkün olmazsa, (sen) Majestemin yardımına [yaya] ve arabalı savaşçıları gönder. Herhangi bir bey onlara kılavuzluk etsin. [Fakat eğer] sen, [her nasılsa] göz ardı eder ve “*bu kötülük olsun*” diye söylersen, işte bak sen, [bu yüzden] tanrı yeminini bozacaksın. Ve eğer [sen] kötü bir meseleyi önceden [işitirsen ve] ya [Hititli] ya da senden ayrılmış [Arzawa'lı herhangi biri suç işlerse] ve sen Majesteme önceden hemen yazmazsan ve [bu adamları] göz ardı edersen ve “*bu kötülük olsun*” diye söylersen, işte bak, sen tanrı [yeminini bozmuş olacaksın].

§4 (Öy. 18-23)

¹⁷⁵ Pınar Bülbül Yaman, *Hitit Dönemi Anadolu Coğrafyası*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon 2006, s. 22. (Yüksek Lisans Tezi).

¹⁷⁶ Beckman, s. 64.

¹⁷⁷ Tercüme için bkz. Karauğuz, 2018, 87-92, Beckman, 1996, s. 65-69, Friedrich, 1926, s. 52-70.

[Ya da] eğer [Majesteme] karşı bir düşman [meselesi] ortaya çıkarsa, herhangi biri Majesteme ayaklanırsa [ve ben sana] “*yaya ve arabalı savaşçılarını öne sür (sorumluluğu üstlen). Ve derhal Majesteme yardım için yerini al*” (diye) yazarsam, [sonra] yaya ve arabalı savaşçılarını öne sür. Ve Majesteme yardım için yerini al. [Eğer] senin için (bu) mümkün değilse, sonra Majesteme yazarsan, yüksek rütbeli memurlarının birinin gözetimi altında [yaya] ve arabalı savaşçıları harekete geçir. Majesteme yardım için onları [getir]. Eğer bana yardım için yaya ve arabalı savaşçıları getirmezsen, işte bak, sen (bu yüzden) tanrı [yeminini] bozmuş olacaksın.

§5 (Öy. 24-27)

Üstelik ben Majestemin garnizonda bıraktığım askerli, sen Targaşnalli bizzat kendine, evine ve hizmetçilerine baktığın gibi bak (ve besle). Ve onlara iyi bir şekilde bakıp (davran). Sen [onlara] kötü bir şekilde davranma. Eğer sen, onlara kötü bir şekilde davranırsan, (işte bak) bu yüzden sen tanrı yeminini bozmuş olacaksın.

§6 (Öy. 28-34)

Üstelik halkın hainliği yüzünden, eğer dedikodular yayılırsa ve sonra (biri) gelir, senin huzurunda “*Majestesi sana karlı şöyle bir işe giriyor*” (diye) fısıldarsa, sen bu mesele hakkında Majesteme yaz. Ve eğer mesele doğru ise, ben Majestem [sana] tekrar yazdığımda, sen acele hareket etme. Ne de ... yapma. [Ve] sen Majesteme [karşı] kötülük yapma. Fakat eğer acele hareket edersen ve Majesteme kötülük yaparsan, [işte bak], sen (bu yüzden) tanrı yeminini bozmuş olacaksın. Üstelik Majesteme düşman olan, [senin] de düşmanın olsun. Ve senin düşmanın, Majestemin de düşmanı olsun.

§7 (Öy. 35-40)

Kaçakların [meselesi] aynı şekilde tanrı yemini altında yerleştirilsin. Eğer bir kaçak [Hatti ülkesinden] kaçarak gelirse, onu yakala. Ve onu bana geri ver. Eğer senin sorumluluğun(?) altındaki bir sivil tutsak ya da hür bir erkek [Hapalla] ülkesinden Hatti ülkesine kaçak olarak gelirse, ben [onu] sana geri vermeyeceğim. Hatti ülkesinden bir kaçağı geri vermek uygun değildir. Fakat [eğer] o bir çiftçi, bir dokumacı, bir marangoz, ya da derici ve hangi zanaatkâr olursa olsun, o işini [teslim] etmesin. [Fakat] o kaçar ve Hatti ülkesine giderse, ben onu yakalayacağım. Ve onu sana geri vereceğim.

§8 (Öy. 41- Arka yüz.1)

Fakat [eğer] biri, sen Targaşnalli'yi ya da senin oğlunu öldürmek isterse ve [sonra] kaçar ve Hatti ülkesine gelirse, o senin düşmanın olduğu gibi, aynı şekilde [Majestemin] de düşmanıdır. Ben onu yakalayacağım ve onu sana geri vereceğim. [Ben] Majestemin sana [verdiği] ülke (ile ilgili olarak), eğer sen Targaşnalli, Majestemi korursan, fakat ülkedeki (bir kısım halk) senin kölen olarak [kalmayı] reddederse, onlar sana düşman olursa ve “[biz] başka [bir beyi arzuluyoruz]” diye söylerse ben, Majestem kesinlikle reddedeceğim. Ben hiçbir surette Hapalla [ülkesini] başka birine vermeyeceğim. Sadece sen onun beyi [ol].

§9 (Ay. 2-8)

[Üstelik] şimdi, ülkem (krallığım) içinde üç hür insan vardır: Sen Targaşnalli, Maşhuiluwa ve [Manapa-Tarhunta]. Biri diğerine kötülük yapmasın. Köle olarak biri diğerine kaçıp gitmesin. Eğer o birine giderse, o onu [kovsun. Ve biri diğerinin] karşısında kötülük yapmasın. Biri diğerini öldürmeyi arzulamasın. Hem de o, [onu] yakalamasın. Ve eğer sen Targaşnalli onlara kötü davranırsan, ben onları destekleyeceğim. (Bu yüzden) sen benim düşmanım. Eğer onlar senin karşısında kötülük yaparsa ve ben sana destek olacağım. Onlar benim düşmanlarım [olsun].

§10 (Ay. 9-15)

[Ve] ben, tek bir tanrı yeminini [size] verdiğim için, siz tek bir tanrı yeminine sahip olduğunuz için, birlikte hareket edin. [Sizin hiçbiriniz, birinize] düşman olmasın. Senin etrafındaki hür insanlara gelince; [onlar] birbiriyle barış içinde iken, sizin herhangi birinize düşman olmasın. Onlar [senin] her şeyine düşman olsun. Ve siz onların hepsiyle sürekli savaşın. [Onlar] sizinle herhangi bir şekilde barış içinde [olmasın]. Sizin hiçbiriniz gizlice başka birini öldürmeye çalışmasın. Kim bu öldürme olayını gerçekleştirirse, ben Majestem, onun düşmanı olacağım. Ve o, benim düşmanım olsun. Ben sürekli olarak bir düşman gibi, [onunla] savaşacağım. Bu mesele tanrı yemini altına yerleştirilsin.

§11 (Ay. 16-24)

[Ya da] eğer siz (haklı olduğunuzu düşündüğünüz bir kavga yaparsanız), acele etmeyin. Ne de ... yapmayın. [Ve] kızmayın. Eğer bizzat sizin çözülebilecek kavganız(?) varsa, sonra ben Majeste, uygun bir tarzda karar vereyim diye yola çıkarsam ve siz, Majestemin huzuruna gelin. Fakat eğer sizin çözülebilecek bir

kavganız(?) yoksa Majestemin huzuruna yüksek rütbeli bir memuru gönderin. Ben Majestem uygun bir şekilde sizin haklı kavganızı soruşturacağım. Siz acele hareket etmeyin. Ve de ... yapmayın ve kızmayın. Fakat eğer herhangi bir [düşman], sen Targaşnalli'ye karşı ayaklanırsa ve sen bana “yaya ve arabalı savaşçıları bana gönder” diye yazarsan, ben de sana yaya ve arabalı savaşçıları göndereceğim. Fakat sen düşmana karşı onları sevk etmezsen ve her nasılsa düşmana karşı onları kötüye kullanırsan, (bu yüzden) sen tanrı [yeminini] bozmuş olacaksın.

§12 (Ay. 25-32)

Ya da eğer sen, Majestemden yaya ve arabalı savaşçıları istersen [ya da] (etrafındaki) Hititli bir sınır komutanından, yaya ve arabalı savaşçıları istersen ya da bizzat sen onu çağırıp “düşman bana karşı ayaklanıyor, onun savaşmak için (bana yardıma) gel” diye söylersen, sana ya ben Majestem, [yaya] ve arabalı savaşçıları gönderirsem ya da ülkemin sınır komutanı sana yardım ederse ve düşmana karşı giderse, sana tam olarak nasıl söz verilmişse ve yaya, arabalı savaşçıların ile ülkenle düşmana karşı tereddütsüz savaş yapmaz, “ya düşman onları (yenip) öldürsün ya da onlar düşmanı öldürsün” diye söylersen, ya da eğer [kendine göre] bir yerde yaya ve arabalı savaşçıları bırakırsan, sonra bunlar da tanrı yemini altına yerleştirilsin.

§13 (Ay. 33-49)

[Üstelik] ben Majestemin karargâhta senin için temin ettiğim ve senin yardımına gönderdiğim askerle ilişkili olarak, eğer [onlardan herhangi biri] senin ülkeneye kaçarsa, ya da birisi ile [], fakat sen onun arkasından []-mazsan, sen [] onu geri ver. Fakat eğer her nasılsa(?) sen bu konuda bir şey bilmiyorsan, (bu) mesele tanrı [yemini] altına konsun. [Ve eğer candan] ..., eğer herhangi bir Hititli [kaçar] ve sen onu bulup (yakalarsan) onu teslim et. Ya da [ülkeneye] yaya ve arabalı savaşçıları girerse ve birkaçı uyursa ya hastalanırsa ya da ...-nırsa, [] onu yakala. Ya da herhangi biri, ordudan, Arzawalı bir adamı [kaçırırsa ve onu] köle yaparsa ya da onu satarsa ya da ordunun komutanı sana: “Adamlarımdan biri kayıptır(?)” diye söylerse eğer] sen onu araştırıp [geri ver]mek için uğraşmazsan, sen tanrı yeminini bozmuş olacaksın. Üstelik ben Majestemin sana verdiğim ülkeye ve Hatti ülkesinin [sınır bölgelerine], düşmanlar hareket eder ve bu sınır bölgelerine [saldırmak] için gelirse ve sen sözü işitirsen fakat ülkedeki komutana önceden [yaz]mazsan [ve] yardım etmezsen, kötülüğü göz ardı edersen ya da düşmana []. Fakat sen derhal ona (komutana) yardım etmez ve düşmanla

savařmazsan [ya da] eęer dűřman senin űlkene doęru yűrűrse ve sen onunla savařmazsan ve űstelik [ona]: “*saldırmaya git, (ganimetleri) al gűtűr. Bu konuda herhangi bir řey [bilmek iste]miyorum*” [diye] sűylerse, [iřte bak], sen (bu yűzden) tanrı yeminini bozmuř olacaksın.

§14 (Ay. 50-54)

[űstelik] ben Majestem, Arzawa űlkesini yendim. Sivil tutsakları alıp gűtűrdűm. Ve onları kűle yaptım. Eęer babamın alıp gűtűrdűęű sivil tutsaklardan [bir kaçı], ister Arzawalı bir adam, [ister Hititli] bir adam kaçar ve senin űlkene gelirse [ve sen onu yakalamazsan] ve onu bana geri vermezsen ve űstelik onu benden [gizlersen], iřte bak, (bu yűzden) sen tanrı yeminini [bozmuř olacaksın].

§15 (Ay. 55-57)

řimdi biz [bu] tanrı yeminiyle ilgili olarak Bin Tanrı’yı meclise [çaęırdık]. [Onlar iřitsin ve tanık] olsun: Gűęűn Gűneř tanrısı, [Arinna řehrinin] Gűneř Tanrıçası, [], Liħzina řehrinin [Fırtına Tanrısı],

Uzun bir tanrı listesinin olduğu bu kısımdan sonra metin kırılmıştır.

§16 (Sol Kenar 3-4)

[Eęer sen bu sűzlerine uyarsan, tanrılar seni karılarında, oęullarında, torunlarında, řehirlerinde], harman yerinde, [űzűm baęlarında, tarlalarında, sıęırlarında, koyunlarında, mal ve műlkűnle birlikte iyi bir řekilde korusun]. Sen [Majestemin elinden] iyilik ve lűtűf gűr. [Ve sen Majestemin elinde yařlan].

Antlaşma Metninin Değerlendirilmesi

Antlařma metni sayesinde II. Murřili ile Hapalla űlkesi arasında yařanan iliřkiler hakkında űnemli bilgiler elde etmekteyiz. Yapılan antlařma metninde Arzawa birlięinin dięer űlkeleri hakkında da ięerikler yer almakta ve bu űlkelerin birbirleriyle dostça iliřkiler ięerisinde yer almalarına yűnelik uyarılar yer almaktadır. Belirtilen listede Mira-Kuvaliya ve řeha Nehri űlkesi kralları metninde aęık bir řekilde verilmektedir. İfade edilen bu űlkelerin aralarında ęıkabilecek husumetlerin ęözűműne yűnelik bařvurulacak makamın Hitit krallıęı olduęu gűsterilmektedir.

İfade edilen bu ięerikler doęrultusunda Hapalla űlkesi’nin dięer Arzawa űlkeleri olan Mira-Kuvaliya ve řeha Nehri űlkesi’nin Hitit Devleti’nin vasali

statüsünde olduğu bilgisi ortaya çıkmaktadır. Hitit krallığı ile Arzawa Ülkeleri arasında yaşanan savaştan sonra vasal kralların tahtlarından indirilmeyip Hitit kralı tarafından hüküm sürmelerine izin verilmesi de ortaya çıkan bu bilgiyi desteklemektedir.

Metnin devamında yer alan, Hitit kralının kendisine karşı çıkabilecek olumsuz bir durum karşısında vasalının desteği hükmü Hitit Devleti'nin vasal kralın askeri gücünden yararlanmaya yönelik oluşturduğu avantajdır.

Hitit kralının, kral Targaşnalli'den Hapalla Ülkesi'nde bulundurduğu ordusuna yönelik hassasiyetlerini belirttiği kısımlar dikkat çekmektedir. Çünkü bu durumda Hitit krallığının askeri gücünün vasal kral tarafından benimsenip saygı duyulması hedeflenmektedir. Metinde dikkat çeken diğer bir husus; Targaşnalli'nin Hapalla ülkesinde çıkabilecek sorunlarda Hitit kralı durumun kendisine iletmesini istemiş ve çözüm için Hitit kralının kararlarının beklenilmesi istenmiştir. Belirtilen şartlar Tanrı yemini altına alınarak antlaşmaya bağlılık sağlanmaya çalışılmıştır.

Vasal statüde yapılmış bu antlaşma metninde Hitit kralı olası bir savaş durumunda vasalından görmek istediği askeri desteği de belirtmekte ve vasal kralın hâkimiyetinin garantörlüğünü üstlenmektedir. Antlaşma metninde belirtilen hususlar neticesinde Hitit krallığının Arzawa ülkelerine yönelik üstünlüğü açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Antlaşma metnini genel olarak değerlendirmemizin sonucunda antlaşmanın Hitit lehine sonuçlanacak içeriklerden oluşturulduğunu görmekteyiz. Antlaşmanın yapıldığı Hapalla Ülkesi Hitit Devleti'ne bağlı olarak kabul edilmiş ve vasal kralık yükümlülükleri bu doğrultuda oluşturulmuştur.

3.2.2. Mira-Kuvaliya Ülkesi Kralı Kupanta Kurunta ve II. Murşili Arasında Yapılan Antlaşma KUB VI 41-48 CTH 68

Batıda Anadolu'da yer alan Mira-Kuvaliya, günümüz Afyon-Denizli-Kütahya toprakları arasında yer almaktaydı.¹⁷⁸ Maşhuiluva, Kupanta Kurunta, Alantalli, Targaşnava gibi kralların hüküm sürdüğü Mira-Kuvaliya Ülkesi, II. Murşili'nin Arzawa seferinden sonra Batı Anadolu bölgesinin merkezi olarak sunulmaktadır.¹⁷⁹

¹⁷⁸ Ay, *Ahhiyava-Hitit İlişkileri ve Ahhiyavalıların Batı Anadolu'daki Faaliyetleri*, s. 54.

¹⁷⁹ Tiro, s. 77.

Mira-Kuvaliya Ülkesi ve Hitit krallığı ile olan ilişkileri hakkında bilgileri aşağıda yer alan metinlerden elde etmekteyiz.

II. Murşili ve Kupanta-Kurunta arasında yapılan antlaşma (KUB VI 41-48 CTH 68)¹⁸⁰

II. Murşili'nin yıllıkları (KBo XVIII 15 CTH 202)¹⁸¹ ve (KUB XIV 15 CTH 61)¹⁸²

(KUB XIV 15)¹⁸³

II. Murşili'nin yıllığında göre (KUB XIV 15) Arzawa kralının oğlu SUM-^DKAL ve Mira-Kuvaliya kralı Maşhuiluva arasında gerçekleşmiş olan Hapanuva savaşında, Maşhuiluva savaştan galip gelmiştir. Mira-Kuvaliya ülkesi Hitit krallığının vasali statüsünde olduğu için, II. Murşili Maşhuiluva'ya Mira-Kuvaliya ülkesinin sınırlarına yönelik yeni hükümlerini bildirmiştir. Metin içerisinde ifade edilen sınır bölgelerinden hareketle Mira-Kuvaliya ülkesinin Arzawa krallığının hudut komşuları arasında yer alan bir diğer devlet olduğunu görmekteyiz.¹⁸⁴

Mira-Kuvaliya hakkında bilgi veren bir diğer metin (KBo XVIII 15 CTH 202) ise Maşhuiluva'dan II. Murşili'ye yazılmış mektuptur. Metinde yer alan '^DUTU^{ŠI}' ifadesinden dolayı Maşhuiluva II Murşili'yi Majestesi olarak görmüştür. Metinde yer alan ifadelerle göre Mira-Kuvaliya ülkesinin Hitit Devleti'nin vasali statüsünde olduğunu görmekteyiz.¹⁸⁵

Mira-Kuvaliya ülkesi, Arzawa birliğinin en eski üyelerindedir. Hitit çivi yazılı metinlerine göre Mira-Kuvaliya Ülkesi Hitit Devleti'yle neredeyse kesintisiz olarak ilişki içerisinde olmuştur.¹⁸⁶

Mira-Kuvaliya ülkesi kralı Maşhuiluva'nın tarihsel geçmişine bakıldığında, kendi ülkesi olan Batı Anadolu'dan bir saray entrikasından sonra kaçıp Hitit kralı I. Şuppiluliuma'ya sığındığı bilinmektedir. Daha sonra Maşhuiluva, I. Şuppiluliuma'nın

¹⁸⁰ Beckman, s. 69.

¹⁸¹ Gerçek, s. 100.

¹⁸² Sommer, s. 307. vd.

¹⁸³ Yaman Bülbül, s. 27.

¹⁸⁴ Yaman Bülbül, s. 27.

¹⁸⁵ Gerçek, s. 103.

¹⁸⁶ Bülbül Yaman, s. 30.

kızı Muvatti ile evlenmiştir. I. Šuppiliuma'dan sonra Hitit Devleti'nin tahtına geçen II. Muršili, Mašhuiluwa'yı Mira-Kuvaliya Ülkesi'nin kralı yapmıştır.¹⁸⁷

CTH 68 Tercüme¹⁸⁸

§1 (B I 1-2; D I 1-2)

Hatti ülkesi kralı, kahraman Büyük kral Šuppiliuma'[nın oğlu; Hatti ülkesi kralı; kahraman Kral Majeste Muršili [şöyle (söyler)]:

§2 (B I 3-10)

[Eski günlerde] kardeşleri Mašhuiluwa'yı bunalttılar. Onu öldür(meye kast ettiler). Ve onu ülkeden kovdular. Sonra o, babama geldi. Fakat babam onu (başından) atmadı. Ve onu (yüceltip) yukarı aldı. Ve o, ona kızı, benim kız kardeşim Muwatti'yi zevceliğe verdi. Ve sen Kupanta-Kurunta, o, senin annen idi. Babam başka bir ülkede idi. Ve o (bu konuda) endişelendi. Ve ona destek ola[madı].

§3 (B I 11-21; E I 11; D I 12-21)

Babam tanrı olduğu zaman (öldüğünde) ve ben Majestem, babamın tahtına oturdum. Ve ben, ona destek oldum. Ve ben, onun arkasından gittim. Babamın tanrıları benim önümden koşup (bana yardım ettiler). Ve ben, düşmanları onun için öldürüp (yendim). Ve Arzawa ülkesinin tümünü yenip (ele geçirdim). Ve ben Majestem ganimet olarak aldıklarımı, Hattuša şehrine sevk ettim. Fakat ben yerlerinde bıraktığım ülkelerin sınırlarını (sınırıma) koyup (kattım). Şeħa Nehri Ülkesi'ni Manapa-Tarhunta'ya verdim. Hapalla ülkesini, Targašnalli'ye verdim. Mira ülkesini ve Kuvaliya ülkesini Mašhuiluwa'ya [tekrar] verdim. Babasının evini, babasının tahtını ona geri verdim. Sonra onu, Mira ülkesine bey yaptım.

§4 (B I 22-29; D I 22-33)

Eskiden, Mašhuiluwa'yı Mira ülkesine bey olarak tayin ettiğimde, bana, Mašhuiluwa, “(bana varis olacak) çocuk yok. İnsanlar bizim için homurdanacaklar(?). Yarın şöyle veya böyle (diyecekler). Benim çocuğum olmadığı için, kardeşimin çocuğu Kupanta-Kurunta'yı, beyim, bana evlatlığa ver. Ve o, benim oğlum olsun. Ve gelsin, gelecekte ülkeye o, bey [olsun]” diye söyledi. Ve sen Kupanta-

¹⁸⁷ Gerçek, s. 103.

¹⁸⁸ Tercüme için bkz. Karauğuz, 2018, s. 92-103, Beckman, 1996, s. 74-81, Friedrich, 1926, s. 106-150.

Kurunta'yı Maşhuiluwa'ya evlatlığa [verdim]. Sonra Maşhuiluwa'yı, Muwatti'yi ve sen Kupanta-Kurunta'yı, Mira-Kuvaliya ülkesine yemin ettirdim. Üstelik ben Majestem, Maşhuiluwa'yı korudum. Ve ona hiçbir şekilde kötülük yapmadım. Fakat Maşhuiluwa bana (karşı) kavgaya girişti. Ve Pitaşsa ülkesini ve kölelerim (olan) Hatti ülkesi halkını bana karşı kışkırttı. Ve o, bana karşı neredeyse [savaş başlatacaktı].

§5 (D I 34-43)

Fakat ben Majestem, o meseleyi duyduğum zaman, ben Majestem herhangi bir şekilde Maşhuiluwa'ya karşı kötülük planlamadım. Ve [hiçbir şekilde] ona kötülük yapmadım. Ve *“gideceğim ve o meseleyi yerine koyup (halledeceğim)”* diye söyledim. Yola çıktım ve bu meseleyi tekrar halletmeye gittim. Ve Şallapa şehrine vardığımda, Maşhuiluwa *“buraya benim yanuma gel.”* (diye haber) gönderdim. Fakat Maşhuiluwa suçunu gördüğü için, sonra o, bu yüzden [ben Majestemi] reddetti. Ve o, benim önümden kaçtı. Ve [Maşa] ülkesine gitti. Ben Majestem gittim. Ve Maşa ülkesini vurdum. Ve onu yakıp yıktım.

§6 (D I 44-47; C I 5-11)

Sonra Maşhuiluwa'nın gitmiş olduğu Maşa halkına, ben Majestem bir şahsı gönderdim. Onlara *“Maşhuiluwa benim yeminli adamım idi. Ve benimle münakaşaya girişti. Fakat o, bana karşı suç işledi. Ve (bana) karşı benim kölelerimi kışkırttı. Az daha benim önümde savaşıyordu. Şimdi ise o, benim önümden kaçtı. İşte bak, o, size geldi. Siz onu yakalayınız. Onu bana teslim ediniz. Eğer onu yakalamazsanız, onu bana teslim etmezseniz, geleceğim, ülkenizle birlikte sizi mahvedeceğim”* diye (haber) gönderdim. Maşalılar bu durumu işittiklerinde, korktular. Ve Maşhuiluwa'yı yakaladılar. Ve onu, bana teslim ettiler. Ve onun elinden tuttum. Ve ben Majesteme karşı suç işlediği [için], onu Hattuşa şehrine götürdüm.

§7 (C I 12-22)

Eski günlerde Maşhuiluwa'nın varisi olmadığından, kardeşinin oğlu, sen Kupanta-Kurunta'yı varisliğe almıştı. Sen Kupanta-Kurunta farkında değilsin (ki), eğer Hattuşa'da biri isyanla ilgili suç işlemişse (ve) eğer onun babası suç işlemişse fakat (buna rağmen) onun oğlu suçlu değilse, babasının evini (elinden) alırlar. Ve onu diğer herhangi birisine verirler. Veya onu saray için alırlar. Şimdi senin baban Maşhuiluwa suç işlediği için, sen Kupanta-Kurunta, Maşhuiluwa'nın oğlu idin. Sen

suç işlememiş idin. Senin babanın evini, senin ülkeni (elinden) almazlar (mıydı)? Herhangi bir şansa vermezler miydi? Hatta ben ülkeye başka birini bey yapabilirdim.

§8 (C I 23-28)

Şimdi ben Majestem, sen Kupanta-Kurunta'ya hiçbir şekilde kötülük yapmadım. Ve seni (başımından) atmadım. Babanın evini, (hatta babanın) ülkesini senden almadım. Babanın evini ve ülkesini sana geri verdim. Seni bey olarak ülkeye tayin ettim. Mira ülkesini ve Kuvaliya ülkesini sana verdim. Maşhuiluwa zamanında sınırlar nasıl idiye, şimdi sana aynı şekilde olsun.

§9 (C I 29-35)

Öte yandan Tuthaliya'nın karargâhının bulunduğu güçlü Madunaşsa şehri sana sınır olsun. Diğer taraftan Wiyawanta şehri düdeni sana sınır olsun. Aura şehriden bu tarafa geçme. Beri taraftan Aştarpa nehri yönünde, Kuvaliya ülkesi sana <sınır> olsun. O, sana ülke olsun. Sen onu koru. Ve Aştarpa nehri ya da Şiyanti nehrinden (itibaren) bir tek şehri bile iskân etme. Eğer bir tek şehri dahi alırsan, işte bak, tanrı yeminini bozmuş olacaksın. Ve bir düşman gibi geleceğim ve vuracağım.

§10 (C I 36-38; A I 27-34; D I 18-25)

Fakat eğer o, herhangi bir şehirde oturup (yerleşirse, o her kimse), Majesteme nasıl düşman ise, sana aynı şekilde düşman olsun. Ve sen ona saldır. İşte bak, Maşhuiluwa'nın bir tanrı (kutsal) şehri Şiyanta nehrinde olsun. Ve o, tanrı yemini altında bulunsun. Fakat sen, Majestemin sana verdiği ülkeyi koru. Üstelik Hatti ülkesi sınırından herhangi birini arzulama. [Ve] Hatti ülkesinin hiçbir sınırını (kendine) alma. Fakat ben Majestem, sana Aştarpa nehrinden ve Şiyanta nehrinden bu tarafı vermediğimden, sen sınırı bozduğunda, herhangi bir şekilde aldığında, işte bak, sen tanrıları önünde suçlu olursun. Ve böylece tanrı yeminini bozmuş olacaksın. Yemin tanrıları (sonsuz kadar senin izini) sürsünler.

§11 (A I 35-47; D I 26-52)

Senin baban Maşhuiluwa, Majesteme karşı suç işlediği zaman, sen Kupanta-Kurunta, Maşhuiluwa için bir çocuk(?) değil miydin? Her ne kadar sen hiçbir şekilde suçlu olmasan da, <cezalandırılmaz mıydın>? Ben sana (ait) babanın evini, ülkesini senden almadım. Başka hiçbir kimseyi bey yapmadım. Babanın evini ve ülkesini sana geri verdim. Sen ülkeye bey olarak tayin ettim. Sen Kupanta-Kurunta'ya, ben

Majestem, eskiden (beri) hiçbir şekilde kötülük yapmadığımdan, gelecekte sen Kupanta-Kuruta, Majestemi bey olarak koru. Ve onlara karşı kötülük arama. (Onlara karşı) herhangi bir şekilde kötülük içerisinde [olma]. Başkasının (yani başka bir gücü) hiçbir şekilde arzulama. [Gelecekte], bey olarak Majestemi koru ve tanı. *Yaklaşık 11 satır kırıktır.*

§12 (D I 53-67)

Yaklaşık 12 satır kırıktır.

§13 (C II 3-10)

Paragrafın başında 2 satır kırıktır.

[İster prens (olsun), ister büyük bey (olsun), ister yüksek rütbeli bir memur (olsun), ister saray hizmetçisi (olsun)], ister yaya ve arabalı savaşçılar (olsun), her kim [olursa olsun] (ve) sen, Majestemden [ayrılma]. Ve onu için içine sokma. Sen ona destek olma. (Şimdi) nasıl Majestemin (yanında) yer alıyorsan, (bundan sonra da) Majestem ile (aynı tarafta) yer almaya devam et. Majesteme tüm gücünle, kuvvetinle yardımcı ol. Sonra Majestemin çocuklarına da tam gücünle yardımcı ol.

§14 (C II 11-12)

Sonra sen Kupanta-Kurunta, senin çocukların, soyun sopun tüm güçleri ile yardımcı olsun.

§15 (C II 13-25)

Eğer sen Kupanta-Kurunta, Majestemi, Majestemin çocuklarını gelecekte, bey olarak korumazsan, onlardan ayrı düşersen, onlar için tüm gücün ve kuvvetinle yardım yapmazsan ve [başka birini] bey olarak arzularsan ya da herhangi biri, Majesteme karşı bir isyan olayı planlarsa ve o benim önümden kaçarsa ve sana gelirse, onu sen yakalamazsan, bana teslim etmezsen ve ona destek olursan ya da gözlerini dağa çevirirsen (yani kaçmasına yardım edersen) ve “*git, canını herhangi bir şekilde kurtar*” diye söylersen, işte bak, sen Kupanta-Kurunta yemin tanrıları huzurunda suçlu olursun. Tanrı yeminini bozmuş olursun. Yemin tanrıları (sonsuz kadar senin izini) sürsünler.

§16 (C II 26-C III 11)

Hatti ülkesinde isyan (ile ilgili) herhangi kötü (bir) olay ortaya çıkarsa, üstelik etraftaki ülke(ler)den herhangi biri, Majesteme (karşı) savaş başlatırsa, (o zamana kadar) Majesteme karşı hepsi iyi (olsalar bile), Majestemin sözünü bekle. Ben Majestem, sana yazarsam fakat eğer ister içerideki herhangi bir şahıs, Majesteme karşı isyan çıkartırsa ve ben Majestem, o şahsı veya yaya ve arabalı o (isyancıyı) yakalayacağım. Ben majestem sana, “yaya ve arabalı savaşçılar(ını) öne sür. Ve bana yardım için derhal harekete geç” diye yazarsam, sonra yaya ve arabalı savaşçılar(ını) öne sür. Majestem için derhal onları harekete geçir. Eğer ben sana, “sen bizzat buraya hareket et” diye bizzat yazarsam, sonra sen bizzat buraya hareket et. Eğer ben Majestem bu isyan meselesi hakkında yazmazsam fakat sen önceden işitirsen, onu gizleme. Eğer senin için mümkünse, yaya ve arabalı savaşçıları öne sür. Majesteme yarım için derhal onları gönder. Eğer senin için mümkün değilse Majestemin sözünü bekle Ve ben Majestem sana yazdığımda,

§17 (C III 12-21)

eğer herhangi bir kimse, Majesteme isyan ederse ve beni bunaltırsa veya daha sonra herhangi bir kimse, Majestemin çocuklarına isyan ederse ve onları bunaltırsa ve ben sana yazarsam, yaya ve arabalı savaşçılar(ını) bana zamanında yardım için harekete geçir. Fakat eğer elçi bana gelmeye bırakılmazsa ve sen önceden olayı işitirsen, Majestemin sözünü bekleme. Bunu fal kuşunun meselesi olarak tutma. Yaya ve arabalı savaşçıları öne sür. Ve yardım et. Eğer bu sözlere uymazsan, tanrı yeminini bozmuş olacaksın. Yemin tanrıları seni (sonsuza kadar) kovalasınlar.

§18 (C III 22-28; D III 47-66; B III 27-30)

O, isyanla (ilgili) herhangi kötü olayı önceden işitirsen, (isyan çıkaran) ister Hititli herhangi biri, ister şimdi Arzawalı biri (olsun), sen, Majesteme meseleyi hemen önceden yazmazsan ve bu adamların (eylemlerine) göz yumarsan ve “böyle kötü (olaylar) olsun” diye söyle(diğinde) son zamanlarda Maşhuiluwa nasıl hareket etti? O, È.GAL.PAP’ın olayını bana “È.GAL.PAP isyana sebep oluyor” diye hemen yazdı. Sonra bu olay üzerinde sessiz kaldı. Ve ayrıca bana herhangi bir şey yazmadı. Ve sonra o, döndü ve È.GAL.PAP’a yöneldi. Ve ona yemin karşılığında bağlandı. Ve onlar güçlerini birleştirdi. O, bana (karşı) kölelerime yemin ettirdi. Ve o, bana karşı ayaklandı. Sen Kupanya-Kurunta, Maşhuiluwa gibi yapma. Eğer herhangi biri, Majestemin karşısında kötülüğe teşebbüs ederse olayı işittiğin anda aynı şekilde yaz.

Böyle bir olayı işittiğin anda, onu Majesteme yaz. Sonradan olayda sessiz kalma. Tersine dönüp (hareket etme), [ve] o insana bizzat sen yardım etme. Böyle bir olayı yapacak insan, Majesteme nasıl düşman ise, sana da olsun. Eğer sen Kupanta-Kurunta herhangi bir şekilde böyle bir olayı işittiğinde, sonradan olayda sessiz kalırsan ve onu Majesteme yazmazsan [fakat] o insan için sessiz kalırsan, işte bak, sen Kupanta-Kurunta [tanrılar] huzurunda [suçu olursun ve] tanrı yeminini bozmuş olursun. Ve seni yemin tanrıları sürekli kovalasınlar.

§19 (A III 3-12; B III 31-32; A III 5-6; D IV 2-8)

[Ya da] eğer Hatti ülkesi için, Majesteme karşı bir düşman ayaklanırsa, bazı düşman meseleleri ortaya çıkarsa ve ben, sen Kupanta-Kurunta'ya “*yaya ve arabaları savaşçıları öne sür [ve] Majesteme yardım için derhal yerini al*” diye yazarsam, sonra yaya ve arabalı savaşçıları sür ve Majesteme [yardım] için derhal yerini al. Eğer senin için mümkün olmazsa, sonra Majesteme yaz. Fakat senin soylularından birinin gözetiminde yaya ve arabalı savaşçıları ver. Fakat eğer sen yaya ve arabalı savaşçıları yardımına hemen getirmezsen, işte bak, tanrı yeminini bozmuş olacaksın. Yemin tanrıları seni sürekli kovalasınlar.

§20 (D IV 12-18)

Üstelik sen Kupanta-Kurunta nasıl bizzat kendine, evine, hizmetçilerine iyi davranırsan, ben Majestemin senin için karargâhta bıraktığım askerlere de aynı şekilde iyi davran. Onlara bak ve onlara iyi bir şekilde davran. Sen onlara herhangi bir şekilde kötü davranma. Fakat eğer sen onlara herhangi bir şekilde kötü davranırsan, işte bak, sen (bu yüzden) tanrılar huzurunda suçlu olursun. Ve (böylece) tanrı yeminini bozmuş olacaksın. Yemin tanrıları seni sürekli kovalasınlar.

§21 (D IV 16-30; E IV 13-14)

Üstelik insanlar hain olduğu için eğer sözler (dedikodular) dolaşırsa ve sana (biri) gelir, senin huzurunda “*Majestesi senin aleyhinde şöyle şöyle yapıyor veya senin babanın evini ya da ülkesini senden alacak. (Ayrıca) o, aynı şekilde sana kötü davranacak*” diye fısıldarsa, sen, Majesteme bu mesele hakkında yazdığında, eğer mesele doğru ise, ben Majestem, sana yazdığımda, sen acele etme. Ne de ... yapma. Ve sen, Majesteme karşı kötülük yapma. Bu mesele senin kalbine yerleştirilmiş olsun. Bu (mesele) bugün kalbine yerleşsin. Senin baban, Majesteme (karşı) suçlu idi. Ve sen

Kupanta-Kurunta, Maşhūiluwa'nın oğlu idin. Ve sen herhangi bir şekilde suçlu değildin. Ben Majestem haklı olarak seni tahttan indirmez miydim? Ben Majestem seni (başımдан) atmaz mıydım? Hatta babanın evini ve ülkesini herhangi bir şekilde senden alabilirdim. Ve onu başka birine verebilirdim. Ülkede başka birini bey yapabilirdim.

§22 (E IV 14-33)

Şimdi Majestem senin kötülük yaptığma ikna edilmediği için, ben seni (başımдан) atıp (tahttan indirmedi.) [Ben], babanın evini ve ülkesini senden herhangi bir şekilde [almadım. Ve onları] başka birine vermedim. Ülkede [başka birini bey] yapmadım. Babanın evini ve ülkesini sana [geri] verdim. Ve seni [ülkede] beyliğe tayin ettim. [Ve eğer] biri, sen Kupanta-Kurunta'ya Majestemle ilgili "*Majestesi senin aleyhinde şöyle şöyle yapıyor*" diye kötü bir <söz> söylese, [bu mesele] senin kalbine mühürlü yasa olarak yerleşsin. Bu [meseleyi] bugün kalbine al! [Sen] acele et[me]. Ne de ... yapma. [Ve] sen [Majesteme karşı] kötülük yapma. [Sen] Majestemin (yanında) [durduğun gibi], sadece Majestemin (yanında) durmaya devam et. [Eğer] biri sen Kupanta-Kurunta'nın huzurunda da, Majestemle ilgili olarak [kötü bir] söz söylese ve sen Majestemden onu [gizlersen] ve acele hareket edersen ve Majesteme karşı kötülük(ler) olursa, sen Kupanta-Kurunta [tanrıların huzurunda] suçlu olacaksın. Ve tanrı yeminini bozacaksın. [Yemin tanrı(ları) seni] sürekli kovalasınlar.

§23 (E IV 34-45)

[Bir kaçak meselesi] tanrı yemini altında şöyle [yerleştirilsin]: [Eğer] Hatti ülkesinden [bir kaçak, kaçarak senin ülkene] gelirse, onu [yakala. Ve onu, bana geri ver. Eğer Mira ülkesinden, senin hizmetindeki(?) bir sivil tutsak] ya da hür bir adam, [Hatti ülkesine bir kaçak olarak gelirse, ben onu sana geri vermeyeceğim. Hatti ülkesinden bir kaçağı geri vermek] uygun [değildir]. Fakat eğer, o, çiftçi, dokumacı, [marangoz, deri işçisi veya herhangi zanaatkâr olursa olsun ve eğer o, Mira ülkesinde işini teslim etmez fakat kaçarsa ve Hatti ülkesine [gelirse], ben, onu yakalayacağım. Ve onu, sana geri vereceğim.

§24 (F I 8-22)

[Eğer] biri, [sen] Kupanta-Kurunta'ya karşı ayaklanırsa [ve ...]. Fakat sen önceden meseleyi işitirsen, korkudan (yüreği ağzına gelirse) [ve senin ülkenden] kaçır

ve Hatti ülkesine gelirse, [sen Kupanta-Kurunta], Majestemin bir kölesi olduğundan [ve Majestemi] iyi bir şekilde koru. [] Ben Majestem o meselede [sessiz kalmayacağım]. O nasıl senin düşmanınsa [aynı şekilde Majestemin de düşmanı olsun]. Fakat eğer sen Kupanta-Kurunta, Majestemden [be]yliğinden ayrılırsan [ve Majesteme karşı suç işlersen], ondan ayrı düşersen [*Yaklaşık 4 satır kırıktır. ...*] Tanrı yemini [altına konsun].

§25 (F I 22)

Paragraf oldukça tahrip olmuştur.

§26 (A IV 1-19)

Paragrafın baş kısmı oldukça tahrip olmuştur. Çeviri 9. Satırdan başlatılmıştır.

... Ben Majestem o mesele [de] sessiz kalmayacağım. Onlar nasıl senin düşmanınsa, [aynı şekilde, Majestemin de] düşmanıdır. Fakat eğer sen Kupanta-Kurunta, Majesteme karşı herhangi bir şekilde suç işler ve Majesteme kötülük yapmaya çalışırsan, sen benim desteğimi kaybedeceksin. Maşhuiluwa'nın yaptığı gibi yaparsan, Majesteme karşı suç işler ve ondan ayrılırsan [fakat onun köleleri], Majestemin yanında yer alır ve “*sen, Majestesine [karşı] suçlu idin. Fakat biz tek başımıza Majestesinin köleleriyiz*” derse ve eğer sen Kupanta-Kurunta böyle yaparsan, senin kölelerin senden ayrılacak ve Majestemin yanında yer alacak. Ben majestem bu meselede sana destek olamayacağım. Bu tanrı yemini altına konsun.

§27 (A IV 20-45)

Üstelik üç özgür insan olan sizler: Sen Kupanta-Kurunta, Manapa-Tarhunta, Targaşnalli. Ben [bir tek tanrı yeminini size] verdiğim [için], birbirimizin müttefiki olun. [Sizden hiçbiri, birbirine] düşman olmasın. Ne de birbirini [öldürmeye çalışmasın. Sizin etrafınızdaki özgür insanlara] gelince, onlar birbiriyle barış içinde iken, sizin herhangi birinizle [düşman ol]masın. Onlar [sizin] tümünüzle düşman olsun. Ve [siz] onların tümüyle [sürekli savaşın]. Sizin hiçbiriniz, gizlice diğerini öldürmeye çalışmasın. [...] Biri diğerine kaçmasın. Eğer o, herhangi birine giderse, o, onu kovsun. Ve eğer sen Kupanta-Kurunta onlara kötülük yaparsan, ben onlara destek olacağım. Sen benim düşmanım ol. Fakat senin karşında düşmanlık yaparlarsa, ben sana destek olacağım. Onlar benim düşmanım olsun. Fakat onlarla ilişkili olarak [],

eğer onlardan biri, ya Targašnalli ya da Manapa-Tarhunta, Majeste[me] karşı suç işlerse ve Majesteme karşı [kötülük yaparsa],

8 satır çevirilmeyecek kadar kıırıktır.

§28 (G I 1-18)

[... ya da eğer düşman] ülke[nize doğru yönelirse] ve sen onunla dövüşmezsen, hem de ona “*git ve saldır, ganimeti yağmala. Ben o konuda herhangi bir şey bilmek istemiyorum*” diye söylersen, işte bak, sen Kupanta-Kurunta, bu yüzden tanrı yeminini bozmuş olacaksın. [Yemin tanrıları seni sürekli] kovalasınlar.

§29 (G I 9-II 10)

[Üstelik ben] Majestem, [Arzawa] ülkesini [yendi]m. Sivil tutsaklar olarak [Hattuša ülkesine alıp götürdüklerimi], çiftçiler(?) yaptım. [Ve] eğer [babamın alıp götürdüğü] sivil tutsaklardan (bir kaçı) ya Arzawalı ya da [bir Hatitli kaçar ve] senin ülkene gelirse ve sen [onu] yaka[lamazsan] ve onu geri vermezsen [ve hem de onu benden gizlersen, (Daha sonra) Maşhuiluwa sen[inle] iken, eğer sonra Hititli ya da [Arzawalı] bir adam Maşhuiluwa'nın huzurundan kaçarsa ... *Metin buradan sonra kırılmıştır.*

§30 (J II-9)

[Üstelik sen Kupanta-Kurunta için] yaptığım [bu tableti, her yıl üç(?) kez senin huzurunda] okusunlar. [Ve sen Kupanta]-Kurunta, [bu] sözleri koruyup (uy). [Bu sözleri] hiçbir suretle [değiştirme]. [Onlar Hatti ülkesinden ... Şimdi] sen Kupanta-Kurunta, Majestemi [koru]. Sen, [Majesteme karşı] kötülük yapma. [Hatti ülkesi] sana karşı [kötülük] hazırlamasın. [Ben] şimdi [bu yemin için] toplantıya Bin Tanrıyı [çağırırım]. Onlar [gözetleyecek ve] dinleyecek.

§31 (II 9-15)

Göğün Güneş Tanrısı, [Arinna şehrinin Güneş Tanrıçası], Güçlü Fırtına Tanrısı, Göğün Fırtına Tanrısı, (Fırtına Tanrısı'nın Kutsal Boğaları) Şerri ve [Hurri], Nanni dağı, Hazzi dağı, [], Panayırım(?) Fırtına Tanrısı, Karargâhın Fırına Tanrısı, [Halep şehrinin Fırtına Tanrısı, Zippalanta şehrinin Fırtına Tanrısı], Nerik şehrinin Fırtına Tanrısı, [] şehrinin Fırtına Tanrısı, Uda şehrinin Fırtına Tanrısı, [] şehrinin Fırtına

Tanrısı, Šapinuwa şehrinin Fırtına Tanrısı, [... şehrinin Fırtına Tanrısı], Fırtına Tanrısı, [] şehrinin Fırtına Tanrısı,

Yaklaşık 10 satır kırıktır.

§32 (J Ay. 1-9)

[... Šamuha şehrinin Araba'sı, ...], Dunna şehrinin [Tanrı Hállara'sı], [], [Hupišna şehrinin] Tanrı Huwaššanna'sı, Lulahi ve [Hapiri Tanrıları], [Hatti ülkesinin] tüm erkek ve dişi tanrıları, Yerin Güneş Tanrıçası, İlk [tanrılar: Nara], Namšara, Minki, [Tuhuš,] Ammunki, Ammizzadu, Alalu, Kumarbi, Anu, [Antu, Apantu, EN.LIL], NIN.LIL Dağlar, Nehirler, Pınarlar, [Büyük Deniz, Yer ve Gök, Rüzgarlar] ve Bulutlar.

§33 (J Ay.10-11)

Mira ülkesinin tüm tanrıları, [... Erkek tanrılar], Dişi tanrılar, Dağlar, Nehirleri

Metin buradan sonra kırıktır.

Antlaşma Metninin Değerlendirilmesi

Antlaşma metninin giriş kısmında iki ülke arasındaki siyasi ilişkilerin I. Šuppiluliuma dönemine dayandırıldığını görmekteyiz. I. Šuppiluliuma kızı Muvatti'yi Mašhuiluva ile evlendirerek akrabalık ilişkisi kurduğu ve muhtemelen Hitit kralı bu yolla Mašhuiluva'nın Hitit krallığına karşı sadakatini sağlamaya çalışmıştır.

Antlaşmayı yapan II. Muršili'nin metnin devamında Arzawa'ya askeri sefer düzenlediği ve Arzawa Ülkesi'ni ele geçirdiği elde ettiği başarıyla Šeha Nehri Ülkesi'ne Manapa-Tarhunta'yı, Hapalla ülkesine Targašnalli'yi ve Kuvaliya ülkesine de Mašhuiluva'yı kral olarak tayin ettiğini görmekteyiz. Fakat Mašhuiluva II. Muršili'ye ihanet etmiştir ve Maša ülkesine kaçmıştır. Bunun üzerine Mašhuiluva'nın yerine oğlu Kupanta-Kurunta tahta çıkarılmıştır. Metinde geçmiş ilişkilere yer verilerek, Hitit kralı vasal krala verdiği destekten dolayı vasal kral Kupanta-Kurunta'nın kendisine sadık kalmasını istemiştir.

Metnin devamında Hitit kralının Kupanta-Kurunta'ya verdiği bölgelerin sınırları ve Hitit Devleti'ne ait bölgelerin sınırları detaylı bir şekilde anlatılmış ve Kupanta-

Kurunta'nın belirtilen sınırların dışında hareket etmesi durumu ise savaş sebebi olarak belirtilmiştir.

Antlaşma metninde yer alan temel husus; Ülkeye tayin edilen kralın Hitit kralı II. Murşili tarafından gerçekleştirilmesi ve sınırlara yönelik içeriklerin Hitit kralı tarafından belirtilmesi antlaşmanın vasal statüde yer alan kralla yapıldığı bilgisini vermektedir. Belirtilen bu içerikler neticesinde antlaşma metninin Hitit lehine kazanımları hedeflenmiş ve bu amaçta hükümler ifade edilmiştir. Metnin son kısımlarında Tanrı yeminlerine yer verilmiş ve antlaşmaya bağlılık sağlanmaya çalışılmıştır.

3.2.3. Şeha Nehri Ülkesi Kralı Manapa Tarhunta ve II. Murşili Arasında Yapılan Antlaşma KUB XXVI 36 CTH 69

Şeha Nehri Ülkesi bilim adamları tarafından Batı Anadolu'ya lokalize edilmiştir. Forrer Şeha Nehri Ülkesi'ni Pisidya bölgesine lokalize etmiştir.¹⁸⁹ Goetze, Şeha Nehri Ülkesi'ni Küçük Menderes'e lokalize etmiştir. Şeha Nehri Ülkesi'nin lokalizasyonu Gediz ile Bakırçay arasındaki bölgede yer aldığı genel olarak kabul edilen bir görüştür.¹⁹⁰

Şeha Nehri Ülkesi, (KUB XIV 15) ve (KBo III 4) metninde yer alan içeriklere göre Arzawa Ülkesi'nin hudut komşusu olarak ifade edilmiştir.¹⁹¹

Şeha Nehri Ülkesi ile Hitit Devleti arasında gerçekleşen siyasi ilişkilere ait önemli bilgilerin çoğunluğunu II. Tuthaliya'nın Batı Anadolu'ya karşı gerçekleştirmiş olduğu askeri seferini anlatan yıllıklarından elde etmekteyiz.¹⁹² Şeha Nehri Ülkesi hakkında bilgi veren diğer tarihsel metinler şunlardır:

Madduwatta Metni (KUB XIV CTH 147)

Manapa-Tarhunta tarafından II. Muvattalli'ye yazılan KUB XIX 5 - XIX 79 CTH 191 mektup¹⁹³

¹⁸⁹ E. Forrer, *Die Boghazköi-Texte in Umschrift (WVDOG 41/42)*, Leipzig 1926, s. 83.

¹⁹⁰ Ayaz, s. 58.

¹⁹¹ Kınal, *Arzava Memleketleri'nin Mevkii ve Tarihi*, s. 17.

¹⁹² Şeyma Ay, "Hitit Siyasi Tarihi'nde Şeha Nehri Ülkesi ve Önemi", *History Studies*, C. 2, S. 2, 2010, s. 2.

¹⁹³ Alparslan, *Hitit Metinlerine Göre M.Ö. İkinci Binyılda Hitit-Ege Dünyası İlişkileri*, s. 64.

II. Murşili döneminde Şeha Nehri Ülkesi kralı Manapa-Tarhunta ile yapılan vasallık antlaşması (KUB XXVI 36 CTH 69)¹⁹⁴

IV. Tuthaliya'nın Amurru Ülkesi kralı Şauşgamuwa ile yaptığı antlaşma.¹⁹⁵

CTH 69 Tercüme¹⁹⁶

§1 (A I 1-13)

Hatti Ülkesi kralı, kahraman Büyük Kral Majestem Murşili şöyle söyler: Babam sen Manapa-Tarhunta'yı geride bıraktı. Ve sen bir çocuk idin. [...] Kardeşlerin ve Ura-Tarhunta seni öldürmek istediler. Ve seni neredeyse öldüreceklerdi. Fakat sen kaçtın. Onlar, Şeha Nehri Ülkesi'nden senin kaçmana sebep oldular. Ve sen Karkışa şehri halkına gittin. Onlar senin ülkeni ve babanın evini senden aldılar. Ve onlar kendileri için aldı. Fakat ben Majestem, sen Manapa-Tarhunta'yı Karkışalılara emanet ettim. Defalarca Karkışalılara hediyeler gönderdim. Ayrıca erkek kardeşim senin lehine tanrılara yalvardı. Karkışalılar sözlerimizden dolayı seni korudu.

§2 (A I 14-18)

Fakat Ura-Tarhunta tanrı yeminini bozmak için geldiğinde, yemin tanrıları onu yakaldı. Ve Şeha Nehri Ülkesi'nin adamları onu kovdu. Fakat bizim sözlerimizden dolayı, Şeha Nehri Ülkesi'nin adamları seni geri aldı. Ve bizim sözlerimizden dolayı onlar seni korudu.

§3 (A I19-33)

Fakat kardeşim Arnuvanda, tanrı olduğunda (öldüğünde) ve ben Majestem, babamın tahtına oturdum. Sonra ben Majestem geldim. Ve sana destek oldum. Ben, Şeha Nehri Ülkesi insanlarına senin için yemin ettirdim. Ve sözlerimden dolayı, onlar seni korudu. Onlar ... seni candan [...]. *4 satır çevirelemeyecek kadar kırıktır.* Fakat Uhha-ziti, Arzawa ülkesi kralı olduğunda, Majesteme karşı savaşa başladı. Sonra sen Manapa-Tarhunta, Majesteme karşı suçlu idin. Sen düşmanım Uhha-Ziti'ye destek oldun. Ve Majesteme karşı savaşa başladın. Sen bana destek olmadın.

§4 (A I 34-62)

¹⁹⁴ Beckman, s. 77.

¹⁹⁵ Kenneth A. Kitchen, Paul J.N. Lawrence, *Treaty, Law and Covenant In The Ancient Near East*, Wiesbaden 2012, s. 595.

¹⁹⁶ Tercüme için bkz. Karauğuz, 2018, s. 104-109, Beckman, 1996, s. 82-86.

Fakat ben, Uhha-ziti ve Arzawa halkına karşı bir sefere gittiğimde, Uhha-ziti benimle ilgili tanrı yeminini bozmuş olduğundan, yemin tanrıları onu yakaladı. Ve ben Majeste onu mahvettim. Ve sen, Uhha-ziti'nin yanında olduğun için, neredeyse ben seni de mahvedecektim. Fakat sen benim ayaklarıma kapandın. Ve sen yaşlı kadınları ve erkekleri bana gönderdin. Ve senin elçilerin ayaklarıma kapandı. Sen bana “*Beyim, beni bağışla. Beyim, beni mahvetme. Beni köleliğe al. Ve benim şahsımı koru. Ben, buradan bana gelen Mira ülkesinin sivil tutsakları, Hatti ülkesinin sivil tutsakları ya da Arzawa ülkesinin sivil tutsaklarından hangisi olursa olsun, tümünü geri vereceğim.*” (diye haber) gönderdin. Sonra ben Majestem, sana acıdım. Seni tahtta oturduğum için, seninle barış yaptım. Ben Majestem, sana acıdığım ve seninle barış yaptığım için, şimdi benim önümden kaçan ve sana gelen Arzawa ülkesinin tüm sivil tutsaklarını yakala. Ve bana teslim et. Sana gelen Hatti ya da Mira ülkesinin tutsaklarından hangisi olursa olsun ..., sen tek bir adamı geri bırakma. Ne de hiç kimseye kendi ülkesinin dışına gitmesine izin verme. Ya da onun başka bir ülkeye girmesine izin verme. Sivil tutsakları toplu. Ve onları bana geri ver. Eğer sen bu meselenin tamamını yerine getirirsen, sonra ben seni köleliğe alacağım. Benim müttefikim ol. Gelecekte bu senin yasan olsun. Onu koruyup uy. Bu senin için yemin altında konsun.

§5 (A I 6367)

Şimdi ben, sana Appawiya ülkesi ve Şeha Nehri Ülkesi'ni verdim. Bu senin ülken olsun. Onu koru. Ayrıca Hititli birini ya da Hatti ülkesinin sınırını arzulama. Eğer sen Hititli bir kişiyi ya da Hatti ülkesinin bir sınırını kötü bir şekilde arzularsan, sen tanrı yeminini bozmuş olacaksın.

§6 (A I 68-75)

Bu kısım oldukça kırıktır.

§7 (B I 1-4)

Bu kısım oldukça kırıktır.

§8 (B III 1-8)

İlk satır kırıktır. Herhangi, biri isyan ederse, sen işitirsen, onu bana yaz. Ben ve babam, sana destek olduk. Babana da destek olduk. Şeha Nehri Ülkesi halkına da

destek olduk. Sana, ben Majestem değer verdim. Fakat sen beni terk ettin. Ve sen, sana değer vermeyen Uhha-ziti'ye destek oldun.

§9 (B III 9-14)

Ve eğer şimdi Majesteme karşı, ister bir ordu birliği, ister herhangi bir kişi isyan çıkartırsa ve sen Manapa-Tarhunta onu iştirsen, onun taraftarı olursan, Majestemden başka yöne dönersen, bu da tanrı yemini altına konsun.

§10 (B III 15-19)

Üstelik ben Majestem, sen Manapa-Tarhunta'ya Šeha Nehri Ülkesi ve Appawiya ülkesini verdim. Ve ben, seni köleliğe aldım. Ve Mašhuiluwa'ya Mira ve Kuvaliya ülkesini verdim. Ve Targašnalli'ye Hapalla ülkesini verdim. Ve sizi köleliğe aldım.

§11 (B III 20-23)

Şimdi sen Manapa-Tarhunta, Mašhuiluwa'dan herhangi bir şeyi kaldırma. Ve Mašhuiluwa senden hiçbir şeyi kaldırmazın. Sen Manapa-Tarhunta, Mašhuiluwa ile münakaşa etme. Ve Mašhuiluwa seninle münakaşa etmesin.

§12 (B III 24-27)

Şimdi sen Mašhuiluwa tarafından korunacaksın. Ve Mašhuiluwa senin tarafından korunacak. Eğer bir tartışma çıkarsa, sen, Majestemin huzuruna onu yerleştir. Ve ben Majestem ona karar vereceğim.

§13 (A III 19-29h)

Üstelik sen Manapa-Tarhunta bir düşman gibi Mašhuiluwa'ya yaklaşma. Ve sen onu öldürme. Mašhuiluwa bir düşman gibi, sana yaklaşmasın. Ve o, seni öldürmesin. Fakat eğer Mašhuiluwa seninle münakaşa eder ve bir düşman gibi sana yaklaşırsa ve seni öldürürse, sonra bu yüzden Mašhuiluwa, Majestemin düşmanı olsun. Ben Majestem olarak Mašhuiluwa ile savaşıcağım. Fakat eğer sen Manapa-Tarhunta, Mašhuiluwa ile münakaşa edersen ve Mašhuiluwa'ya bir düşman gibi yaklaşırsan ve onu öldürürsen, sonra sen Manapa-Tarhunta, Majestemin düşmanı ol. Ben sürekli olarak seninle savaşıcağım. Ve bu mesele de tanrı yemini altına yerleştirilsin.

§14 (A III 30-36h)

Mašhuiluwa'nın bir kölesi kaçak olarak, senin ÷lkene gelmesin. Ve sizin köleleriniz Mašhuiluwa'ya kaçak olarak gelmesin. Siz bununla ilgili olarak birbirinizi kayırın. Ve eęer Majestem babamın, Hatti ÷lkesine alıp götürdüğü sivil tutsaklar arasından bir kısmı, benden kaçarsa ve sen Manapa-Tarhunta onu geri vermezsen, bu da tanrı yemini altına yerleştirilsin.

§15 (A III 37-47h)

Ben Majestemden kaçan köleler, nasıl Mašhuiluwa'nın düşmanları ise, senin de düşmanın olsun. Sen sürekli onlarla savaş. Mašhuiluwa da sürekli onlarla savaşsın. Ve sen Manapa-Tarhunta nasıl ÷lkene onların girmesine izin vermezsen, Mašhuiluwa da aynı şekilde, onlara izin vermesin. Onlar sizin ortak düşmanlarınız olsun. Fakat eęer onlar barış yaparsa, sonra onlar seninle de müşterek barış yapsın. Onlar başka birine düşmanken, sizin birinizle barış yapmasın. Ve bu mesele de tanrı yemini altına yerleştirilsin.

§16 (A III 48-51h)

Biz şimdi Bin Tanrıyı bu yemin için meclise çağırdık. Onlar gözetlesin, dinlesin ve tanık olsun.

§17 (A III 52-54; B IV 1-3)

[Göğün Güneş Tanrısı, Arinna şehrinin Güneş Tanrıçası], Göğün [Fırtına Tanrısı], Güçlü Fırtına Tanrısı, [... şerri, Hurri], Nanni Dağı, [Hazzi dağı ...], Panayırın Fırtına Tanrısı, Karargâhın Fırtına Tanrısı, [... şehrinin Fırtına Tanrısı, Pitti arik şehrinin Fırtına Tanrısı], Nerik şehrinin Fırtına Tanrısı, Harabenin Fırtına Tanrısı, [... şehrinin Fırtına Tanrısı, Halep şehrinin Fırtına Tanrısı], Uda şehrinin Fırtına Tanrısı, Kummanni şehrinin Fırtına Tanrısı,

§18 (B IV 4-6)

[... şehrinin Fırtına Tanrısı, Hišařhapa şehrinin Fırtına Tanrısı], şamuha şehrinin Fırtına Tanrısı, şapinuwa şehrinin Fırtına Tanrısı, [... şehrinin Fırtına Tanrısı], şaşpina şehrinin Fırtına Tanrısı, şurma şehrinin Fırtına Tanrısı, řariřša şehrinin Fırtına Tanrısı, [... şehrinin] Fırtına Tanrısı, Zippalanta şehrinin Fırtına Tanrısı,

§19 (B IV 7-13)

Koruyucu tanrı, Hatti şehrinin Koruyucu Tanrısı, Tanrı Zithariia, Tanrı Karzi, Hapantaliia, Karağna şehrinin Koruyucu Tanrısı, Kırın Koruyucu Tanrısı, Av Çantası'nın Koruyucu Tanrısı, Allahtum, EN.KI, Telipinu, Pirwa, Yeminin Beyi Ay Tanrısı, Büyük Kraliçe Hepat, [...], İştar, Kırın İştar'ı, Ninuwa şehrinin İştar'ı, Hattarina şehrinin İştar'ı, Tanrı Ninatta, Kulitta, Yeminin Kraliçesi İşhara

§20 (B 14-20)

Savaş Tanrısı, Hatti şehrinin Savaş Tanrısı, Ellaia şehrinin Savaş Tanrısı, Arzzia şehrinin Savaş Tanrısı, Tanrı İarri, Tanrı Zappana, Šamuha şehrinin Tanrı Araba'sı, Hurma şehrinin Tanrı Hantitaššu, Ankuwa şehrinin Tanrıça Hatagga'sı, Kapata şehrinin Kraliçesi, Tağurpa şehrinin Tanrıça Ammamma'sı, Dunna şehrinin Tanrı Hallara'sı, Hupiřna şehrinin Tanrı Huwašřanna'sı, Tanrı Lulağı, Hatti ülkesinin tüm Hapirri tanrıları,

§21 (B IV 21-25)

Hatti ülkesinin tüm erkek ve dişi tanrıları, Yerin Güneş Tanrıçası, tüm ilk tanrılar: Nara, Namşara, Minki, Ammunki, [Tuğuşi], Ammizadu, Alalu, Kumarbi, Anu, Antu, EN.LIL, NINLIL,

§22 (B I 26-27)

Dağlar, Nehirler, Pınarlar, Büyük Deniz, Gök, Yer, Rüzgârlar ve Bulutlar.

Metin burada kırılmıştır.

§23 (A IV 27-28)

Bu kısım çevrilmeyecek kadar kötü bir şekilde kırılmıştır.

§24 (A IV 29-39)

Ve eđer sen Manapa-Tarhunta, Appawiya ülkesi ve Šeha Nehri Ülkesi halkıyla birlikte bu sözlere uymazsan ve gelecekte soyunu ve sopunu sen başka yöne çevirirsen, tablet üzerine bulunan tabletin bu sözlerini değiştirirsen, sonra bu yemin tanrıları seni şahsın, karıların, oğulların, torunların, ev halkın, ülken, yaya ve at arabalı savaşçıların, malın ve mülkünle birlikte karanlık toprakta mahvetsin.

§25 (A IV 40-46)

Fakat eğer sen Manapa-Tarhunta tabletin bu sözlerini koruyup uyarsan ve gelecekte oğullarımla birlikte, Hatti ülkesi kralından ve yeminin sözlerinden başka yöne dönmezsen, sonra bu yemin tanrıları seni, iyi bir şekilde korusun. Ve oğulların, Majestemin elinde iyilik ve lütuf görerek büyüsün.

Metin A

[Manapa-Tarhunta] Antlaşmasının ilk tableti.¹⁹⁷

Antlaşma Metninin Değerlendirilmesi

Şeha Nehri Ülkesi'yle yapılan bu antlaşma metni, Mira-Kuvaliya Ülkesi'yle yapılan antlaşma metninde yer alan giriş kısmındaki bilgilerle paralellik göstermektedir. Bu antlaşma metninde de iki ülke arasındaki siyasi ilişkiler I. Şuppiluliuma dönemine dayandırılmıştır.

I. Şuppiluliuma'nın ölümünden sonra tahta oturan kral II. Murşili Manapa-Tarhunta'nın kardeşleri tarafından öldürülmeye çalışıldığı ve II. Murşili'nin onu bu durumdan koruduğunu belirterek vasal kralın taht hakkını ve güvencesini kendisi tarafından sağladığını hatırlatmaktadır. Fakat Manapa-Tarhunta bu iyiliğe Murşili'ye ihanet etmiştir. Manapa-Tarhunta'nın II. Murşili'den onu köleliğine kabul etmesini istemesi üzerine II. Murşili, Manapa-Tarhunta'yı affetmiştir.

Kral Murşili antlaşma metninde Manapa-Tarhunta'yı affetmenin koşulu olarak esirlerin Hitit ülkesine teslim edilmesini şart koştuğunu görmekteyiz. Esirlerin teslim edilmesi hususunun diğer krallıklara karşı güç gösterisi olarak yorumlandığını ve üstünlüğünün kabul ettirildiği varsayımına ulaşabilmekteyiz.

Bu antlaşma metninde Hapalla ve Mira-Kuvaliya ülkeleri kralları hakkında da bilgiler yer almaktadır. Manapa-Tarhunta, Mira-Kuvaliya ülkesi kralı Maşhuiluva ile aralarında herhangi bir düşmanlık yaşanmaması, birbirlerinin sınırlarına saygılı olmaları hakkında emirlerini ileterek yaşanabilecek durumlar karşısında kendisine danışılmasını ve çözümün Hitit kralı tarafından oluşturulacağı belirtilmiştir.

Antlaşma metninde Hitit kralının buyruklarının yer aldığı bölümlerdeki bilgilerden hareketle antlaşma metninin vasal statüde yapılmış olduğunu görmekteyiz. Antlaşma metnine uyulması için metnin son bölümünde Tanrılar listesi şahit olarak

¹⁹⁷ Tercüme için bkz. Karauğuz, 2018, s.104-109, Beckman, s. 77-81.

tutulmuş, beddua ve lütuf bölümlerine yer verilmiş ve böylece antlaşma güvence altına alınmaya çalışılmıştır.

Şeha Nehri Ülkesi kralının II. Murşili tarafından tahta oturtulması ve onun hâkimiyetinin garantörlüğünü Hitit kralı II. Murşili'nin üstlenmesi itibariyle Şeha Nehri Ülkesi'nin Hitit hâkimiyeti altında olduğu genel sonucuna ulaşmaktayız.

3.2.4. Wiluša Ülkesi Kralı Alakşandu ve II. Muvattalli Arasında Yapılan Antlaşma CTH 76

Arzawa ülkesi içinde yer alan Wiluša ülkesi, genel olarak Kuzey Batı Anadolu'ya, klasik Troas bölgesine lokalize edilmiştir. Arzawa ülkelerinden birisi olan Wiluša ile ilişkilerin Eski krallık dönemine kadar uzandığı II. Muvattalli döneminde Wiluša kralı Alakşandu ile yapılan antlaşma aracılığıyla anlaşılmaktadır.¹⁹⁸ II. Muvattalli ile Alakşandu arasında imzalanan anlaşmaya göre Hitit- Wiluša ilişkileri 300–400 yıllık tarihi bir dostluğa dayanmakta olup ilişkiler zaman zaman duraksasa da düzenli olarak birbirlerine elçi göndermeye devam etmişlerdir.¹⁹⁹

Wiluša ülkesi hakkında bilgi veren tarihsel metinler listesi şöyledir.

I/II. Tuthaliya yıllıkları (KUB XXIII 27 - KBo XII 35 ve KUB XXIII)²⁰⁰

II. Muvattalli ve Alakşandu arasında yapılan antlaşma (CTH 76)

Tavagalava Mektubu (KUB XIV 3 CTH 181)

II. Muvattalli ve Wiluša kralı Alakşandu ile yapmış olduğu vasallık antlaşmasında II. Muvattalli Wiluša'yı Hitit krallığına bağlanmıştır. Söz konusu antlaşmada Wiluša ülkesi Hitit krallığının bir müttefiki olarak sayılmış ve Hitit kralı antlaşmada Alakşandu'nun Wiluša tahtındaki hâkimiyetini kabul etmiştir.²⁰¹

¹⁹⁸ Tiro, s. 78.

¹⁹⁹ Olcay Turan, "Hititlerin Batı Anadolu Etkileşimi Bağlamında Hitit-Wiluša İlişkisi", Şeyh Edebalı Üniversitesi *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.1, Bilecik 2016, s. 95.

²⁰⁰ Alparslan, *Hitit Metinlerine Göre M.Ö. İkinci Binyılda Hitit-Ege Dünyası İlişkileri*, s. 61.

²⁰¹ Tiro, s. 78.

CTH 76 Tercüme²⁰²

§1 (B I 1-2)

Kahraman Büyük Kral Muršili'nin oğlu, Şimşeğin Fırtına Tanrısı'nın sevgilisi, Hatti Ülkesi [kralı] Büyük Kral Majestem Muvattalli şöyle (söyler):

§2 (B I 2-14)

Eskiden atam Labarna, Arzawa Ülkeleri'nin tamamı ve Wiluša Ülkesi ile savaşmıştı. Ve onları köle yap(mış)tı. Sonradan Arzawa Ülkesi ile tekrar düşman oldu. Ve Wiluša Ülkesi'ni, Hatti Ülkesi'nden ayırdı. Mesele uzun zaman(dır bilinmektedir). Fakat hangi kral (zamanında) olduğunu bilmiyorum. [Ve] Wiluša Ülkesi, Hatti Ülkesi'nden ayrıldığında, Hatti Ülkesi kralı onun haklı ile gerçekten barış içinde idiler. (Ve) onlar [elçilerini (düzenli olarak) onlara] gönderdi. Fakat Tuthaliya, Arzawa Ülkesi'ne [] geldiğinde, o, [Wiluša Ülkesi'ne] girmedi. Onunla barış içinde idi. Ve düzenli olarak ona [elçiler] gönderdi. Ve Tuthaliya [Ar]zawa Ülkesindeki ataları [].

§3 (B I 15-20)

Wiluša Ülkesi kralı onunla barış içinde [idi. Ve] onun kendisine [girme]mesi için, ona (düzenli olarak) [elçilerini] gönderdi. Ve [Arzawa] ülkesi [bir kez daha savaşa başladığında], büyük babam Šuppiluliuma geldi ve [Arzawa ülkesini yendi]. [Wiluša] ülkesi kralı Kukkunni [onunla barış içinde idi]. Ve o, ona karşı gelmedi. [Ancak büyük babam Šuppiluliuma'ya (düzenli olarak)] elçiler [gönderdi].

§4 (A I 35-34)

Metin buradan sonra oldukça tahrip olmuştur. Buradan sonra tabletin çevirisi 30. Satırdan başlatılmıştır.

[O, Pima-Kurunta'ya] Arzawa Ülkesi'ni [verdi]. [O, Maşhuiluwa'ya] Kuvaliya ülkesini [verdi]. O, Appawiya Ülkesi'ni ve [Şeha Nehri Ülkesi'ni Manapa-Tarhunta'ya verdi]. O, [Targašnalli'ye] Hapalla Ülkesin'i [verdi]. Hapalla Ülkesi []

§5 (A I 35-42)

Kuk[kunni'ye varis bir erkek çocuk yok]tu. [Ve sen Alakşandu'yu evlatlığa aldı]. Ve senin baban [*Metin bu satırdan sonra kırılmıştır.*

²⁰² Tercüme için bkz. Karauğuz, 2018, s. 110-118, Beckman, 1996, s. 87-93.

§6 (A I 43-56)

Fakat babam tanrı olduğunda (öldüğünde), [bizzat kendim] babamın [tahtına] oturdum. [Ve] gerçekten [beni bey olarak ...] korudun. Fakat [Arzawa ülkesinin adamları] bana karşı savaşa başladığında ve onlar [senin ülkene(?) ...] girdiğinde, sonra sen beni yardıma çağırdın. Ben, [senin yardımına] geldim. Ve Maša ülkesini mahvettim. [Ve ... ülkesini] mahvettim. Sivil tutsakları, sığır(?) ve koyunları(?) Kupta[(-) dağına [] onları []. Fakat sen [Alakšandu ...] için onları aldım(?). Bu ülkeleri mahvettim []. Babanız [için], Hattuša'ya onları geri [getirdim]. Alakšandu [].

Buradan sonra metin oldukça tahrip olmuştur. Çeviri 62. Satırdan başlatılmıştır.

Krallığa Wiluša Ülkesi'nde halk homurdandığı(?) için, [senin] ölüm günün geldi[ğinde], sonra Alakšandu [] senin krallığa tayin ettiğin senin karından ya da kumalarından (olan) [oğullarınla] ilgili olarak ve o, hangi çocuk olursa olsun, eğer ülkenin halkı onu ret ederse ve “o nesildeki [çocuk kral olsun]” diye söylerse, ben Majestem kabul etmeyeceğim. Sonra benim ilk ve ikinci nesil oğlum ve torunum tek başına (onları) korusun. Sen Alakšandu, Majestemi iyi bir şekilde koru. Ve sonra ilk ve ikinci kuşak oğlum ve torunumu koru. Ve ben Majeste, sen Alakšandu'yu, babamın sözleri yüzünden, iyi niyetle koruduğum ve senin yardımına geldiğim ve senin düşmanını öldürdüğüm gibi, (daha sonra) gelecekte oğullarım ve torunlarım senin soyunu ve sopunu korusun. Eğer herhangi bir düşman sana (karşı) ayaklanırsa, şimdi senden yüz çevirmeyeceğim gibi, ben seni (yarı yolda) bırakmayacağım. Senin için düşmanını öldüreceğim. Fakat eğer ailenden erkek kardeşlerin ya da herhangi bir kişi, sen Alakšandu'a karşı ayaklanırsa

§7 (A I 80-81; B II 7-14; A II 8-14)

Ya da daha sonra herhangi biri, senin oğluna ya da torunlarına karşı ayaklanırsa ve onlar Wiluša ülkesi krallığını arzularsa, ben Majestem, kesinlikle sen Alakšandu'u tahttan indirmeyeceğim. O kişiyi, (hizmetime) almayacağım. O nasıl senin düşmanınsa, aynı şekilde o, Majestemin de düşmanıdır. [Ve] ben [Majestem] sadece sen Alakšandu'yu tanıyacağım. Başka birini [tanımayacağım]. Onun ülkesini mahvedeceğim. Şimdi sen [Alakšandu], Majestemi koru. Ve daha sonra senin soyun ve [sopun], [Majestemin] soyunu ve sop[unu] bey olarak korusun. Onlar, [onlara karşı] kötü bir plan kurmasın. Ne de onlardan ayrılmasın. Ve şimdi ben Majestem, Alakšandu

için bir antlaşma yaptığımdan, sen (Alakşandu) ve senin [soyun] ve sop[un] bu antlaşmay(ı) koruyup (ona göre hareket etsin). [Ve senin neslin], sadece Majestemin soyunu ve sopunu [bey olarak] korusun. Sen onlara [karşı kötü bir] plan kur[ma. Ve ne de onlardan ayrılma].

§8 (A II 15-33)

[Majestem, sen Alakşandu'a] (karşı) herhangi bir [kötülük] yapmadı. [Seni Wiluša ülkesinde kral yaptı. Kölelerini öldürdüler]. Ben Majestem, sana ülkeni geri verdim. Sana, babanın tahtını geri verdim. Senin düşmanını öldürdüm.

§9 (A II 34-57)

[Şimdiye kadar nasıl Majestemin tarafında olduysan], bunda sonra da [Majestemin yanında yer al]. Majesteme tüm gücünle, kuvvetinle yardımcı ol. [Sen Alakşandu, senin çocukların, soyun sopun, Majestemin çocuklarına tüm güçleri ile yardımcı olsunlar. 38-46 satırlar kırılmıştır. Çeviri 47. Satırdan devam etmektedir. [Ve başka birini bey olarak arzulama. [Soy]un sopun [ya da biri Majesteme] karşı kötü bir olay [planlarsa ve benden] kaçarsa, [sana gelirse, onu bana gönder]mezsen [ya da ona destek olursan, gözlerni dağa] çevirirsen [ve] “*git, herhangi bir yerde kendini kurtar*” şeklinde konuşursan, [işte bak, sen Alakşandu] tanrılar huzurunda [suç işlemiş olacaksın. Tanrı yeminini bozacak]sın. Yemin tanrıları seni [sürekli kovalasınlar].

§10 (A II58-74)

[Üstelik eğer herhangi biri, bazı yabancı ülkelerde, Majesteme karşı] düşmanlık yapıp, [Hatti ülkesine karşı kötü] bir isyan çıkarırsa [fakat her şey Majesteme iyi ise, Majestemden (gelecek) sözü bekle. Ve ben Majestem] sana [yazdığımda], (uygun bir şekilde yanıt ve)r. [Fakat eğer ister yüksek rütbeli bir memur, ister yaya ve arabalı savaşıların bir birliği], Majesteme karşı [bir isyan çıkarırsa], <Majesteme> karşı isyanı [çıkaran] her kim olursa olsun, eğer ben Majestem haklı olan şeyleri açıklarsam, sonra o kişiyi ya da [o yaya ve arabalı birliği yakalayacağım]. Fakat eğer ben, sen Alakşandu'ya “*yaya ve arabalı savaşıları öne sür. Onları derhal yardımına gönder*” (diye) [yazarsam], sonra onları derhal bana gönder. Fakat eğer ben, sadece sen Alakşandu'ya “*tek başına buraya gönder*” (diye) [yazarsam], sonra tek başına buraya gönder. Fakat eğer ben Majestem, [bu isyan meselesini sana] yazmazsam fakat sen önceden [işitirsen], sen onu göz ardı etme. Eğer senin için [mümkünse], yaya ve arabalı

savaşçılarını öne sür. Onları Majestemin [yardımına] derhal gönder. Bu mesele için, sen, herhangi bir kuş falı tutma.

§11 (A II 75-81)

Ve eğer şimdi, senden bağımsız olan ya Şeħa Nehri ülkesi ya da [Arzawa] ülkesi halkının [isyan çıkartacakları (konusunda)], kötü bir plan kurduklarını işitirsen ve sen önceden meseleyi bilirsen fakat Majesteme bu konuda yazmazsan ve bu her nasılsa bu adamların (eylemlerini) göz ardı edersen ve “*bu kötülük olsun*” diye söylersen, sen bu meseleyi işittiğin zaman, Majesteme tereddütsüz önceden yaz.

§12 (A II 82-85)

Böyle bir meseleyi işittiğin an, sen, mesele hakkında sessiz kalma. Geriye dönme. Ve sen bizzat kendin böyle bir şahsa yardım sağlama. O nasıl, Majestemin düşmanı ise, aynı şekilde, senin de düşmanın olsun.

§13 (A II 86-III 2)

Fakat eğer sen Alakşandu, böyle bir meseleyi işitirsen ve [sonra] mesele hakkında sessiz kalırsan ve bizzat sen o şahsa yardım sağlarsan, işte bak, sen Alakşandu yemin tanrıları huzurunda suç işlemiş olacaksın. Yemin tanrıları seni süreli kovalasın.

§14 (A III 3-15)

Yaya ve arabalı savaşçılarınla ilgili olarak senin antlaşman şöyle yapılmış olsun: Eğer ben Majestem ya Karkışa, Maşa, Lukka ya da Warşii alla şehirlerinden askeri bir sefere gidersem, sen de yaya ve arabalı savaşçılarınla birlikte benimle askeri sefere katıl. Ya da eğer ben, bu ülkeden askeri bir sefere gitmek için bazı yüksek rütbeli memurları gönderirsem, sonra sen onunla birlikte sefere git. Fakat Hatti ülkesinden senin için askeri yükümlülükler vardır. Majesteme eşit olan krallar: Mısır kralı, Şanħara kralı, Hanıgalbat kralı, Asur kralı(dır). Eğer bunlardan [biri], savaşa giderse ya da Majesteme karşı dâhili bir isyan çıkartırsa ve ben Majestem yaya ve arabalı savaşçılar için sana yazarsam, sonra derhal yardımına <yaya ve> arabalı savaşçıları gönder.

§15 (A III 16-25)

Üstelik insanlar hain olduğu için, eğer dedikodular dolaşırsa ve biri gelir senin huzurunda *“Majestesi senin aleyhinde şöyle şöyle yapıyor ve senden ülkeyi alacak ya da sana şöyle kötülük yapacak”* (diye) fısıldarsa, Majesteme bu mesele hakkında yaz. Ve eğer mesele doğru ise, ben Majestem sana tekrar yazdığımda, sen acele etme. Ne de ... yapma. Ve sen, Majesteme karşı kötülük yapma. Sen, Majestemin yanında durduğun gibi, (sadece) Majestemin yanında dur(maya devam et).

§16 (A III 26-30)

Eğer biri, sen Alakşandu'un huzurunda, Majestemle ilgili kötü bir söz söylerse ve sen Majestemden onu gizlersen ve acele hareket edersen ve Majesteme karşı suç işlersen, işte bak, sen Alakşandu yemin tanrılarının huzurunda suç işlemiş olacaksın. Yemin tanrıları seni sürekli kovalasın.

§17 (A III 31-60)

Üstelik Arzawa ülkelerinde olan sizler, Alakşandu, Manapa-Kurunta, Kupanta-Kurunta ve Ura-Ḫattuša, dört kralsınız. Şimdi Kupanta-Kurunta'nın erkek nesli, Arzawa ülkesi kralının soyudur. Fakat kız nesli, Hatti ülkesi kralının soyudur. O, Hatti ülkesi kralı Büyük Kral babam Murşili'nin kız kardeşinin oğludur. Ve ben Majestemin kuzenidir. Onun köleleri ve Arzawalı adamlar haindir. Eğer biri Kupanta-Kurunta'ya karşı kötü (bir plan) hazırlarsa, sen Alakşandu Kupanta-Kurunta için etkili ve güçlü bir yardımcı ol ve onu korusu. Ve o, seni korusun. Eğer onun kölelerinden herhangi biri, Kupanta-Kurunta'ya karşı isyan ederse ve o sana gelirse, onu yakala ve Kupanta-Kurunta'ya onu geri ver. Biri diğeri için etkili ve güçlü bir yardımcı olsun. Biri diğeri korusun. Üstelik Majestemin sana verdiği ve Hatti ülkesinin sınırlarını oluşturan ülkelere, eğer herhangi bir düşman (girerse) ve bu sınır (bölgelerine) saldırmak için gelirse ve sen onu iştirsen ve ülkeye el koyan beyi önceden yazmazsan ve yardım etmezsen ve kötülüğü göz ardı edersen ya da eğer düşman saldırır ve hazır (güçleri?) tutarsa ve önceden sen yardım etmezsen ve düşmanla savaşmazsan ya da eğer düşman senin ülkene giderse ve sen onunla savaşmazsan ve ona *“saldırmak için git, (ganimeti) al götür! Ben bu konuda herhangi bir şey bilmek istemiyorum”* diye söylersen, bu tanrı yemini altına konsun. Yemin tanrıları seni kovalasın. Ya da eğer sen, Majestemden yaya ve arabalı savaşçıları istersen ve herhangi bir düşmana saldırmak istersen, Majestemden yaya ve arabalı savaşçıları sana verirse fakat sen, ilk fırsatta düşmana

onları belli edersen, (bu mesele) tanrı yemini altına konsun. Yemin tanrıları sen Alakšandu'yu sürekli kovalasın.

§18 (A III 61-72)

Ben tanrı yemini altına, tutsak(ların) meselesini şöylece yerleştirdim: Eğer bir tutsak, Hatti ülkesinden [kaçıp] gelirse, [onu] geri vermesinler. Hatti ülkesinden bir tutsağın geri [verilmesi] uygun değildir. Fakat eğer bazı zanaatkârlar kaçarsa [] ve o, işini teslim etmezse, [onu yakalasınlar ve] sana döndürsünler. [Eğer] düşman bir ülkeden olan [herhangi bir tutsak] yakalanırsa [ve o, Hatti ülkesinden kaçarsa] ve senin ülkeye [giderse ve sen onu yakalamazsan] ve onu bana göndermezsen [fakat] düşmana onu geri verirsen, bu da tanrı yemini altına konsun.

§19 (A III 73-083)

Üstelik sen Alakšandu için yaptığım bu tableti, her yıl üç kez senin huzurunda okusunlar. Sen Alakšandu onu bil. Hatti ülkesinden çıkan bu sözlerin hiçbir surette karşılığı yoktur. Şimdi sen Alakšandu, Majesteme karşı [kötülük] yapma. Hatti ülkesi, sana karşı kötülük yapmasın. Şimşeğin Fırtına Tanrı'sının sevgilisi, Büyük Kral ben Labarna bu [mesele] için şimdi [Bin Tanrıyı] çağırdım. Ve onları tanık yaptım. Onlar işitsin ve tanık olsun.

§20 (A IV 1-30)

Ülkelerin Kralı, İnsanoğlunun Çobanı Göğün [Güneş Tanrısı], Ülkelerin [Kraliçesi] Arinna'nın Güneş Tanrıçası, Majestemin (baş tanrısı) Şimşeğin Fırtına Tanrısı, [Ülkelerin Kralı] Güçlü Fırtına Tanrısı, Ülkelerin Kralı [Hatti ülkesinin Fırtına Tanrısı], Şimşeğin Fırtına Tanrısı, Zippalantta şehrinin Fırtına Tanrısı, [Nerik şehrinin Fırtına Tanrısı], Halep şehrinin Fırtına Tanrısı, Panayırın(?) Fırtına Tanrısı, [] Fırtına Tanrısı, Arinna şehrinin Fırtına Tanrısı, Hišašhapa şehrinin Fırtına Tanrısı, [Şapinuwa] şehrinin Fırtına Tanrısı, Şamuha şehrinin Fırtına Tanrısı, Hurma şehrinin Fırtına Tanrısı, Şarišša şehrinin Fırtına Tanrısı, Lihzina şehrinin Fırtına Tanrısı, Uda şehrinin Fırtına Tanrısı, Şahpina şehrinin Fırtına Tanrısı, Yardımın Fırtına Tanrısı, Tanrı Şeri, Tanrı Hurri, Nanni dağı, Hazzi dağı, Göğün Kraliçesi Hepat, Koyucu Tanrı, Hatti şehrinin Koruyucu Tanrısı, Tanrı Karzi, Tanrı Hapantalii a, Karahna şehrinin Koyucu Tanrısı, Av Çantasının Koruyucu Tanrısı, Yemini Beyi Ay Tanrısı, İstar, Kırım İstar'ı Ninuwa şehrinin İstar'ı, Hattarina şehrinin İstar'ı, Tanrı Allatum, Tanrı EA, Tanrı

Telipinu, Tanrı Ninatta ve Kulitta, Yeminin Kraliçesi İşhara, Savaş Tanrısı, Hatti şehrinin Savaş Tanrısı, İllaya şehrinin Savaş Tanrısı, Arziya şehrinin Savaş Tanrısı, Tanrı İarri, Tanrı Zappana, Őamuĥa şehrinin Tanrı Araba'sı, Ħurma şehrinin Ħantitařđu'su, Ankuwa şehrinin Tanrıĥa Kutahĥa'sı, Katapa şehrinin Kraliçesi, Taĥurpa şehrinin Tanrıĥa Ammamma'sı, Dunna şehrinin <Tanrı> Ħallara'sı, Ħupiřna şehrinin Tanrı Ħuwařřana'sı, Lulaĥi ve Ħapiri Tanrıları, tüm Erkek ve Dişi Tanrıları, <tüm ilk Tanrılar>: Nara, Namşara, Ammunki, Tuĥuři, <Minki>, Ammizzadu, Alalu, Kumarbi, *EN.LIL*, *NINLIL*, Ħulla dağı, Zalii anu dağı, Taĥa dağı, Hatti ülkesinin Dağları, Nehirleri, Pınları; Büyük Deniz, Gök, Yer, Rüzgârlar, ve Bulutlar. Wiluşa ülkesinin tüm tanrıları: Karargâĥın Fırtına Tanrısı, [Tanrı]-appaliuna, Wiluşa ülkesinin Erkek Tanrıları, Dişi Tanrıĥaları, [Dağları, Nehirleri, Pınları], Yeraltı kaynakları(?). Şimşeğin Fırtına Tanrı'sının sevgilisi [Büyük] Kral ben Majestem, onları bu mesele için (toplantıya) ĥađırdım.

ř21 (A IV 31-46)

Eğer sen Alakşandu, bu tablet üzerinde bulunan sözleri bozarsan, sonra bu Bin Tanrı seni şahsın, karın, oğulların, ülkelerin, şehirlerin, üzüm bağların, harman yerlerin, tarlaların, sığırların, koyunların, malın ve mülkünle birlikte mahvetsin. Onlar karanlık toprakta senin neslini yok etsin. Fakat eğer sen bu sözleri korursan, Majestem Büyük kral ben Labarna Muvatalli'nin (toplantıya) ĥađırdıđı Hatti'nin, Wiluşa şehrinin Bin tanrısı ve Majestemin (baş tanrısı) Şimşeğin Fırtına Tanrısı seni karın, çocukların, torunların, şehirlerin, harman yerin, üzüm bağların, tarlaların, sığırların, koyunların, malın ve mülkünle birlikte iyi bir şekilde korusun. Sen Majestemin elinden iyilik gör ve sen Majestemin eline yaşlan.

A 47

Alakşandu'nun [ilk] tableti.

B 51

Alakşandu antlaşması tableti.

C₂ 18

[Alakşandu] antlaşması[nın] ikinci tableti.

Antlaşma Metninin Değerlendirilmesi

Antlaşmanın girişinde iki ülke arasındaki geçmiş ilişkiler, Labarna dönemine dayandırılmış ve Hitit kralı Labarna'nın Arzawa ülkeleriyle savaştığı belirtilmiştir. Bu bakımdan antlaşma Hitit ve Arzawa arasında yaşanan en eski siyasi ilişkileri açıklığa kavuşturmuştur. Metinde yer alan tarihsel geçmiş bölümüyle Wiluša Ülkesi'nin Labarna döneminde Hitit Devleti'ne bağlı vasal devlet haline geldiği bilgisine ulaşmaktayız.

Antlaşma metnini yapan Muvatalli iki ülke arasında yer alan dostluk ilişkilerini I. Šuppiluliuma dönemine atfederek kendisinin de aynı ilişkileri arzuladığını ve bunun göstergesi olarak Alakšandu'nun hâkimiyetine karşı yaşanan olumsuz gelişmelerde Hitit kralının Alakšandu'ya verdiği destek, antlaşma metninde belirtmiştir. Verilen desteğe karşı Hitit kralı aynı desteği kendisine karşı da beklediğini vurgulamıştır.

Ayrıca antlaşma metninden I. Šuppiluliuma dönemi Wiluša Ülkesi'nin kralının Kukunni olduğu ortaya çıkmaktadır. Metinde belirtilen iki ülke arasındaki siyasi ilişkilerin Kukunni döneminde Hitit kralı I. Šuppiluliuma'ya elçilikler gönderilerek iki ülke arasındaki ilişkilerin tekrardan sürdürüldüğü anlaşılmaktadır. Antlaşma metninin giriş kısmında yer alan bu tarihsel geçmiş bölümüyle Vasal devletin Hitit Devleti'ne bağlılığı Wiluša kralı Alakšandu'nun babası dönemine dayandığını görmekteyiz. Bu bilgiler neticesinde Hitit Devlet'i tarafından vasal krallığa tayin edilen Alakšandu'nun bağlılığı sağlanarak Hitit aleyhine gelişebilecek olumsuz durumların önüne geçilme çabasının verildiği görülmektedir.

Antlaşma metninde Šeha Nehri Ülkesi'nin ya da Arzawa krallığının Hitit krallığına karşı birlik kurmaları veya isyan etmelerine yönelik girişimlerde Muvatalli kendisinin bilgilendirilmesini ve Alakšandu'nun Hitit krallığına askeri yardım sağlaması hususunda şartlar koşmuştur. Bu bilgiler itibariyle Hitit-Wiluša Ülkesi arasında düzenli yazışmaların olduğunu anlamaktayız. Hitit kralı, Alakšandu'nun belirtilen bu hususlara uymasına yönelik beddua bölümlerine yer vererek Wiluša kralının antlaşmaya bağlılığını sağlamaya çalışmıştır.

Antlaşmada metninde yer alan içeriklerin genel olarak değerlendirmesinde Wiluša kralının Hitit krallığı tarafından tayin edilmesi ile Batı Anadolu'da yer alan vasal devletin Hitit Devleti'ni hâkimiyeti altında yer aldığını görmekteyiz. Genel olarak

metinde yer alan hükümlerin Hitit lehine fayda oluşturması üzerine hazırlanıp uygulatılmaya çalışıldığı görülmektedir.

3.3. Batı Anadolu'da Sınırların Çizildiği Antlaşmalar

Hitit krallığı, Batı Anadolu'da yer alan Hulaya Nehri Ülkesi, Pitaşsa ve Kuvaliya ülkeleriyle ile Tarhuntaşsa krallığı arasında kalan bölgelerin hâkimiyeti ve sınırları üzerine Tarhuntaşsa krallığıyla antlaşmalar gerçekleştirilmiştir.

Tarhuntaşsa Ülkesi'nin lokalizasyonu üzerine birçok fikirler yer almakla birlikte yapılan araştırmalar neticesinde Aşağı Ülke olarak da anılan Tarhuntaşsa Bölgesi ve kralı Kurunta hakkında bilgi sahibi olduğumuz bu ifadeleri 1986 yılında Boğazköy'de Yerkapı'nın batısında keşfedilen bronz tablet sayesinde elde etmekteyiz. Ulmi-Teşup antlaşması ile büyük bir benzerlik gösteren bu antlaşma metni, Konya civarına lokalize edilen Tarhuntaşsa krallığı hakkında genel de olsa önemli bilgiler içermektedir.²⁰³

Bronz tablette verilen yer adlarından, Tarhuntaşsa'nın batı sınırını kesin olarak saptamak mümkün olmaktadır. Tablette Tarhuntaşsa Ülkesi'ni batıdaki Lukka Ülkesi'nden, Kaştaraya Nehri'nin (=Kestros/Aksu Irmağı) ayırdığı yazılıdır.²⁰⁴

Eski krallık döneminden beri Hitit Devleti'nin merkezi olan Hattuşa'nın merkezin bütün dini unsurlarla birlikte II. Muvatalli döneminde Hitit başkentinin (M.Ö. 1310-1282) Tarhuntaşsa'ya²⁰⁵ taşınmasıyla bu kentin önemi artmıştır.

II. Muvatalli'nin başkenti neden Tarhuntaşsa'ya taşıdığı henüz açıklığa kavuşturulamamıştır. III. Hattuşili Savunması" olarak kabul edilen belgede Hitit başkentinin Tarhuntaşsa'ya taşındığına yönelik bir içerik elde etmekteyiz.²⁰⁶ II. Muvatalli dönemi belgelerin az olması itibarıyla Tarhuntaşsa ile ilgili bilgilere III. Hattuşili dönemine ait belgeler aracılığıyla ulaşabilmekteyiz. Tarhuntaşsa III. Hattuşili'nin yeğenin tahtı ele geçirmesiyle başkentlik statüsünden vasal devlet statüsüne indirgenmiştir.²⁰⁷

²⁰³ Güngör Karauğuz, "Tarhuntaşsa ve Konya-Karaman Araştırmaları Üzerine", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 30, Konya 2013, s. 42.

²⁰⁴ Meltem Doğan Alparşlan, "Anadolu'nun Kayıp Başkenti Tarhuntaşsa", *Aktüel Arkeoloji Dergisi*, S. 21, İstanbul 2011, s. 53.

²⁰⁵ Alparşlan, *II. Muvatalli ve Dönemi*, s. 48.

²⁰⁶ Alp, *Hitit Çağında Anadolu Çivi Yazılı ve Hiyeroglif Yazılı Kaynaklar*, s. 134.

²⁰⁷ Ayaz, s. 38.

Tarhuntašša ülkesi hakkındaki son bilgiler II. Šuppiluliuma dönemine aittir. Güneykale’de bulunan ve Šuppiluliuma’ya ait olan hiyeroglif metinde kral Tarhuntašša’yı yendiğini anlatmıştır.²⁰⁸

Hitit krallığı ve Tarhuntašša krallığı ilişkileri hakkında bilgi veren tarihsel metinler:

Kurunta’nın Askeri Yükümlülükleriyle İlgili III. Hattušili’nin Buyruğu (CTH 97).²⁰⁹

III. Hattušili ve Ulmi-Tešup arasında yapılan antlaşma metni (CTH 106)²¹⁰

IV. Tuthaliya ve Kurunta arasında yapılan antlaşma metni (Bo.86/299 CTH 106.A)²¹¹

IV. Tuthaliya’nın Askeri Fermanı (KUB XIII)²¹²

3.3.1. Tarhuntašša Kralı Ulmi Tešup ve III. Hattušili Arasında Yapılan Antlaşma CTH 106

CTH 106 Tercüme²¹³

§1 (Öy. 1-3)

Bu paragraf oldukça tahrip olmuştur.

§2 (Öy. 4-14)

Paragrafın baş kısmı oldukça tahrip olmuştur. Çeviri 7. Satırdan başlatılmıştır.

Ve onu, senin []. “Ben majeste, oğlunu [(tahttan) indirmeyeceğim]. Ne senin erkek kardeşini ne de başka birini [alıp (kabul etmeyeceğim)]. Sonra oğlunu ve torununu, benim sana [verdiğim Tarhuntašša ülkesinde] tutacağım. Onlar oradan uzaklaştırılmasın. Eğer senin herhangi bir oğlun ya da torunun suç işlerse, sonra Hatti ülkesi kralı onu sorgulasın. Ve eğer ona karşı bir suç ispat edilip (bulunursa), sonra

²⁰⁸ Ahmet Ünal, *Hititler Devrinde Anadolu I*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2002, s. 188.

²⁰⁹ Güngör Karauğuz, *Boğazköy ve Ugarit Çivi Yazılı Belgelerine Göre Hitit Devleti’nin Siyasi Antlaşma Metinleri*, 2. Baskı, Çizgi Kitabevi, Konya 2018, s. 66.

²¹⁰ Karauğuz, *Boğazköy ve Ugarit Çivi Yazılı Belgelerine Göre Hitit Devleti’nin Siyasi Antlaşma Metinleri*, s. 67.

²¹¹ Karauğuz, *Boğazköy ve Ugarit Çivi Yazılı Belgelerine Göre Hitit Devleti’nin Siyasi Antlaşma Metinleri* s. 73.

²¹² Sedat Alp, IV. (?) Tuthaliya’nın Askeri Fermanı”, *Türk Tarih Kurumu Belleten Dergisi*, C. XI, S. 43, Ankara 1947, s. 383.

²¹³ Tercüme için bkz. Karauğuz, 2018, s. 67-73.

Hatti ülkesi kralı, onun memnun olacağı şekilde ona davransın. Eğer o, ölümü hak ederse, o, can versin. Fakat evini ve ülkesini ondan almasınlar ve başka birinin soyuna vermesinler. Sadece Ulmi-Tešup 'un soyu(ndan) biri onları alsın. Erkek çocuklardan biri onları alsın. Kız çocuklardan biri onları almasın. Ancak nesilde erkek çocuk yoksa ortadan kaldırılmışsa, sadece Ulmi-Tešup'un kız çocuk(larından birini) arayıp bulsunlar. O, yabancı ülkede olsa bile, oradan onu geri getirsinler ve onu Tarḫuntašša ülkesinde beyliğe tayin etsinler.

§3 (Öy. 15-18)

Şimdi sen Ulmi-Tešup'a verdiğim ülkeyi ve senin için tespit edip (oturttuğum), sınırları koru. Onları bozma. Sınırlar şöyle tespit edilmiştir: Pitašša ülkesi yönünde Ḫawa dağı, Zarniya şehri mera arazisi ve Šanantarwa şehri sınırdır. Fakat Zarniya şehrinin mera arazisi, Hulaya Nehri Ülkesi'ne aittir. Šanantarwa Pitašša'ya aittir.

§4 (Öy. 19-32)

Pitašša ülkesi sınırı yönündeki Arimatta şehrinin düdeni sınırdır. Fakat Arimatta şehri, Pitašša ülkesine aittir. Ḫuwatnuwanta dağı yönündeki arazi (*ḫallapuwanza*) sınırdır. Fakat arazi (*ḫallapuwanza*), Hulaya Nehri Ülkesi'ne aittir. Kuršawanša şehrinin yukarısındaki köpek şeklindeki sınır taşı (*ḫuwaši*) sınırdır. Ušša şehri şehri yönünde Zarata şehri sınırdır. Fakat Zarata, Hulaya Nehri Ülkesi'ne aittir. Wanzataruwa şehri yönünde Ḫarazuwa şehri sınırdır. Fakat Ḫarazuwa şehri, Ušša ülkesine aittir. Kuvaliya atta dağı yönünde Šutašna şehri ilk tabletler sınır yaptım. Fakat Šantima şehri, Hulaya Nehri ülkesine aittir. Wanzataruwa ve Kunzinaša şehirleri yönünde Arlanta dağı ve Alana şehri sınırdır. Fakat Alana şehri, Hulaya Nehri Ülkesi'ne aittir. Fakat Arlanta dağı üzerindeki suyu, Hatti ülkesi ve Hulaya Nehri Ülkesi ortaklaşa kullanacaktır. Šinnuwanta şehri yönünde Lula dağı sınırdır. Fakat Binainta şehri, Hulaya Nehri Ülkesi'ne aittir. Altın seyisin tımarı Majesteye aittir. Zarnušša şehri yönünde arazi (*ḫarmimaš*) sınırdır. Fakat arazi (*ḫarmimaš*), Hulaya Nehri <Ülkesi'ne> aittir. Zarwiša şehri yönünde Šarlaimi dağı pınar havuzu(?) sınırdır. Yüksek dağ yönündeki Šaliya şehri sınırdır. Fakat Šaliya şehri, Hatti ülkesine aittir. Dışarı yöndeki Walwara şehri ve Walwara şehri yakınındaki Mata, Šanḫata, Šurimma, Šaranduwa ve Daddašši şehirleri (gibi herhangi bir şehir) Tarḫuntašša ülkesindedir. Šaranduwa şehri yönündeki askeri gücün ulaşacağı hangi yer olursa olsun, Hulaya

Nehri Ülkesi'ne aittir. Walma ülkesi yönündeki Waltanna, Uşawala, Alluprata (ve) Huḫhura şehirleri sınırdır. Fakat bu şehirler Hulaya Nehri Ülkesi'ne aittir.

§5 (Öy. 33-37)

Şimdi Tarḫuntašša ülkesi sınırına gelince; keçi çobanı ülkeye girmesin. Eğer onlar Hulaya Nehri Ülkesi'nden büyük bir sürüyü, tuz kayalığına sürerse, onlar onun tuz yalama hakkını alıp (kaldırmasın). O, Tarḫuntašša ülkesi kralına verilmiştir. Daima tuzu o alsın. Keçi ve koyun otlak ve tarlaları ile birlikte Šarmana şehrini ben Büyük Kral, Tarḫuntašša ülkesi kralına verdim. Bundan başka(?) Šarmana şehrinin tuzu için, başka (bir şehir) [gitmesin]. Dunna şehrinde tek bir yapı (*kuwappala*), Şimşeğin Fırtına Tanrısı'na verilmiştir. O, Tarḫuntašša ülkesi kralına aittir. Eğer daha sonra Tarḫuntašša ülkesi kralı Ulmi-Tešup, bizzat kendi için başka bir yapı (*kuwappala*) yaparsa, ona izin verilsin. Kargamış ülkesi kralı için geçerli olan kral antlaşması, ayrıca Tarḫuntašša ülkesi için de geçerli olsun.

§6 (Öy. 38-39)

Önceden yazılmış bu antlaşma tabletleri, Arinna şehrinde, Arinna'nın Güneş Tanrıçası önüne koyulsun. Fakat askeri husustaki direktifler tablet üzerine yazılmadı. Böylece ben Majeste, askeri hususta onun için şöyle bir antlaşma tableti yaptım:

§7 (Öy. 40-47)

Ben Majeste Tarḫuntašša ülkesine geldiğimde, tanrının tımar, zeamet ve angarya vergileri hakkında bir antlaşma gördüm. O çok ağırdı. O çok ağır olduğundan, yerine getirilemedi. (Eskiden) Muv

attalli, Tarḫuntašša ülkesi tanrılarını koruduğundan ve bizzat kendi için, Tarḫuntašša ülkesi tanrılarına tapındığından, Hatti'nin tümü onlara özen gösterdi. Fakat şimdi Kral ve Kraliçe, Tarḫuntašša ülkesinde ^{MD}LAMA'yı kral yaptılar. O, ülkenin ve tanrının tımar zeamet vergisini tek başına yerine getiremedi. Böylece Kral ve Kraliçe senin için bu direktifleri hazırladı: Hatti için (verilmek mecburiyetinde) olan tablet evindeki Hulaya Nehri Ülkesi'nden (gelen) yaya ve arabalı savaşçıları ben Majeste bağışlayıp (muaf tuttum). Gelecekte bir Hitit seferi için (onun askerlerinin) sayısı iki yüz kişi olsun. Onlar tablet evinden tekrar asker istemesin. Onlar tanrının tımar, zeamet ve angarya vergileri olarak orduya verilmiştir. Bazıları dış avlu temizleyicileri olarak verildi. Diğerleri çiftçiler olarak verildi. Bazıları tuz yalama

yerinin (bekçileri) olarak verildi. Gelecekte hiç kimse bu sözü yürürlükten kaldırmamasın. Eğer onunla eş durumdaki krallar, Majestesine karşı gelirse, Tarḫuntašša ülkesi kralı bizzat kendi yardıma gelsin. Fakat ondan yaya ve arabalı savaşçılar istemesinler.

§8 (Öy. 48-49)

Bu söz(ler) için Şimşeğin Fırtına Tanrısı, Arinna şehrinin Güneş Tanrıçası, Hatti şehrinin Fırtına Tanrısı, Nerik şehrinin Fırtına Tanrısı, Şamuḫa şehrinin İstar'ı, Lawazantiia şehrinin İstar'ı ve Hatti ülkesinin Bin Tanrısı tanıklık etsin.

§9 (Öy. 50- Ay. 4)

Senin için yaptığım bu antlaşma tabletine (gelince), işte bak, Bin Tanrı toplantıya çağırıldı. Onlar dinlesin ve tanık olsun, Göğün Güneş Tanrısı, Arinna şehrinin Güneş Tanrıçası, Göğün Fırtına Tanrısı, Hatti ülkesinin Fırtına Tanrısı, Arinna şehrinin Fırına Tanrısı, Karargâhın Fırtına Tanrısı, Hišašhapa şehrinin Fırtına Tanrısı, Zippalanta şehrinin Fırtına Tanrısı, Nerih şehrinin Fırtına Tanrısı, Halep şehrinin Fırtına Tanrısı, Uda şehrinin Fırtına Tanrısı, Kummanni şehrinin Fırtına Tanrısı, Şamuḫa şehrinin [Fırtına] Tanrısı, Şapinuwa şehrinin [Fırtına] Tanrısı, kahraman Fırtına Tanrısı, Fırtına Tanrı'sının göz kamaştırıcı, Şimşeğin Fırtına Tanrısı, Tanrı Lulaḫi, Koruyucu Tanrı, Hatti şehrinin Koruyucu Tanrısı, Tanrı Ala, Tanrı Karzi, Tanrı Ḫapantaliḫ a, Tanrı Şarruma, Tanrı Zithariḫ a, Tanrıça Hepat, Göğün kraliçe Tanrıçası, İstar, Nenuwa şehri İstar'ı, Ḫattarina şehri İstar'ı, Tanrı Ninatta ve Kulitta, Tanrı *NIN.GAL*, Ay Tanrısı [İşhara], Yemin Tanrısı Beyi, Arušna şehri Savaş Tanrısı, Hatti şehri Savaş Tanrısı, İllai a şehri Savaş Tanrısı, Arziḫa şehri Savaş Tanrısı, Tanrı Larri, Tanrı Zappana, Şamuḫa şehri Savaş Tanrısı, Arziḫ a şehri Tanrı İarra'sı, Tanrı Zappana, Ḫurma şehri tanrı Araba'sı, Ḫurma şehri tanrı Ḫantitaššu'su, Ankuwa şehri Tanrıça Ḫatagga'sı, Katapa şehrinin Kraliçesi, Taḫuwarpa şehrinin Tanrıça Ammamma'sı, Dunna şehrinin Tanrı Ḫallara'sı, Ḫupišna şehrinin Tanrı Ḫuwaššanna'sı, Tanrı Lelwani, Lulaḫi ve Ḫapiri Tanrıları, Hatti ve Tarḫuntašša ülkesinin Büyük Denizleri, Dağları, Nehirleri, Pınarları, Tanrı ve Tanrıçaları.

§10 (Ay. 5-7)

Ve eğer sen Ulmi-Tešup, tabletin bu sözlerini <dikkate almazsan> ya da Majestemi, Kraliçeyi ve (daha sonra) Majestemin oğlunu bey olarak korumazsan ya

da bu tabletin sözlerini değiştirirsen, sonra bu Bin Tanrı seni, karını, çocuklarını, ülkeni, evini, harman yerini, meyve bahçelerini, tarlalarını sığır ve koyunlarını tüm malınla birlikte mahvetsin.

§11 (Ay. 8-11)

Fakat eğer sen bu tabletin sözlerini koruyup (dikkate alırsan), Majestemi, Kraliçeyi ve Majestemin oğlunu bey olarak korursan, sadece Majestemi, Kraliçeyi ve Majestemin oğlunu bey olarak arzularsan, bu yemin tanrıları seni, karını, çocuklarını, ülkeni, evini, harman yerini, meyve bahçelerini, tarlalarını, sığırın, koyunlarını, tüm malınla birlikte korusun. Ve sen Majestemin elinde iyi bir şekilde yaşlanarak yaşa.

§12 (Ay. 12-14)

Ulmi-Teşup'a bu ülkede zorluk çıkaracak ve ondan onu almaya çalışacak ya da Ulmi-Teşup'un oğlu ya da torunundan onu almaya çalışacak ya da onun sınırı küçültecek ya da bu tabletteki sözleri değiştirecek her kim olursa olsun, bu yemin tanrıları onu nesliyle birlikte karanlık toprakta mahvetsin.

§13 (Ay. 15-17)

Eğer Majestem, Ulmi-Teşup'tan bir şehir ya da herhangi bir yer isterse, o memnuniyetle ona (bu yerleri) versin. Baskı için bir mesele olmasın. Bu tanrı yemininden arınmış olsun. Ya da eğer Ulmi-Teşup, Majestemden bazı şeyler isterse, Majestem ona, onu versin. Ayrıca bu da tanrı yemininden arınmış olsun.

§14 (Ay. 18-20)

Eęer O (Majestesi), Tarhuntaşša ülkesi kralı Ulmi-Teřup'a bazı yerleri vermek istemezse, daha sonra bizzat kendi onu kullanırsa ve güçle onu alırsa, bu yemin tanrıları onu nesliyle birlikte karanlık toprakta mahvetsin.

§15 (Ay. 21-27)

şimdi Tarhuntaşša ülkesi kralı Ulmi-Teřup'a, ben Majesemin verdiklerine (gelince), onun için saptadığım sınırlar ve sonradan ona verdiklerimi, ben demir bir tablet üzerine kazıdım. Gelecekte hiç kimse Ulmi-Teřup'un neslinden onu almasın. Ne de bu hususta hiç kimse mahkemeye müracaat etmesin. (Hatti ülkesinin) kralı bizzat kendi için onu almasın. O, oęul(larına) onu vermesin. Ne de (Hitit kral ailesinden) başka birinin soyuna onları vermesin. Gelecekte Tarhuntaşša ülkesi krallığı

sadece Ulmi-Tešup'un soyuna ait olsun. Her kim ona karşı zorluk çıkartırsa ve ülkesini alırsa ya da bu tabletin sözlerini değiştirirse, Gökyüzünün kralı Fırtına Tanrısı, Arinna şehrinin Güneş Tanrıçası, Hatti ülkelerinin sahibesi, Fırtına Tanrısı'nın oğlu Şarruma, İstar ve bu tabletin Bin Tanrısı, Hatti ülkesinde o kişinin neslini mahvetsinler.

§16 (Ay. 28-32)

Bu antlaşma, tuhkati, Nerikkaili, tuhkanti Tašmi-Şarrumai prens Hıannutti, prens Hıuzziya, Kargamış ülkesi kralı İni-Tešup, İšuwa ülkesi kralı Ari-Şarruma, Uri anni adamı *AMAR.MUŠEN*, sağ cenah askerlerin komutanı ħalpa-ziti, prens Hešni, prens Tattamaru, prens Uppara-muwa, altın seyislerin <şefi> prens Uħħa-ziti, ağaç tablet üzerine yazı yazan katiplerin şefi prens Šahurun(u)wa, general Hıattuša-Kurunta, prens Tarħuntappiya, sol cenah askerlerinin komutanı Şarruma-Kurunta, saray nazırlarının şefi Ali-ziti, depo evinin beyi Tuttu, Hırma şehrinin beyi Palla, katiplerin şefi *UR.MAH-ziti*, şekillerin şefi Alalimi, aşçıların şefi Kammaliya (ve) kurban sunucularının şefi, Maħħuzzi'nin huzurunda, Urikina şehrinde (yazılmıştır).”

Antlaşma Metninin Değerlendirilmesi

Antlaşma metninin hangi Hitit kralıyla yapıldığı ve Ulmi-Tešup'un kimliği hakkında net bilgilere antlaşma metninin içeriğinden ulaşamamaktayız. Fakat Gurney'in antlaşma metninin hangi Hitit kralıyla yapıldığına yönelik ortaya koyduğu fikirleri mevcuttur. Gurney'e göre antlaşma III. Hattuşili döneminde yapılmıştır.²¹⁴

Antlaşma metninin Batı Anadolu devletleri, Tarhuntašša ve Hitit Devleti arasında kalan bölgelere yönelik sınırların belirlenmesi ve olası kral değişikliği veya ölümü üzerine oluşturulduğunu görmekteyiz. Tarhuntašša kralı Ulmi-Tešup'un ölmesi durumunda Ulmi-Tešup'un soyundan gelen kişilerden birinin kral olarak kabul edilmesi hususu üzerinde özenle durulmuştur. Antlaşma metninde yer alan sınır bölgelerinin ifade edilmesine yönelik kısımları incelediğimizde ise Hulaya Nehri Ülkesi ve Pitašša Ülkesi ifadeleri oldukça fazla kullanıldığını görmekteyiz. Arada kalan bölgelere ait tuz kayalarının, tarla ve otlakların kullanım haklarından ve bu hakların gasıp edilmemesine yönelik hükümler açık bir şekilde ortaya konmuştur.

Antlaşma metninin son kısımlarında ise metnin kimler tarafından hazırlandığı ve nerede hazırlandığına yönelik bilgiler verilmiştir. Antlaşma metnine uyulması için

²¹⁴ O.R. Gurney, “The Treaty with Ulmi-Tešup”, *Anatolian Studies*, S. 43, 1993, s. 19.

tanrılar listesi oluşturulmuş ve antlaşma metnine sadık kalınmaması durumunda detaylı bir şekilde lanetleme kısmı oluşturulmuştur. Bu sayede antlaşma metnine yönelik şahitler ve tanrılar listesi ile antlaşma metni korunma altına alınmaya çalışılmış ve antlaşmaya bağlılık sağlanmaya çalışılmıştır.

Antlaşma hakkında genel bir çıkarım yapacak olursak Hitit kralının Tarhuntašša Ülkesi ve Batı Anadolu devletleri arasında oluşabilecek olumsuzlukların önüne geçmeye çalıştığını ve Hitit Devleti'nin hâkimiyetinde yer alan Tarhuntašša Ülkesi'nin olası bir kral değişikliği durumunda vasal gücünü kaybetmeme üzerine oluşturduğu bir antlaşma metni içeriklerine ulaşmaktayız.

3.3.2. Tarhuntašša Kralı Kurunta ve IV. Tuthaliya Arasında Yapılan Antlaşma Bo.86/299 CTH 106.A

CTH 106.A Tercüme²¹⁵

§1 (Öy. I 1-5)

Hatti ülkesi kralı, kahraman Büyük Kral Tuthaliya'nın neslinden; Hatti ülkesi kralı, kahraman Büyük Kral Šuppiluliuma'nın torununun oğlu; Hatti ülkesi kralı, kahraman Büyük Kral Muršili'nin torunu; Hatti ülkesi kralı, kahraman Büyük Kral Hattušili'nin oğlu; Hatti ülkesi kralı, kahraman Büyük Kral Tabarna Tuthaliya şöyle der:

§2 (Öy. I 6-13)

Babam Hattušili, Muvattalli'nin oğlu Urhi-Tešup'a karşı savaştığında ve onu krallıktan indirdiğinde, Kurunta herhangi bir suç işlememişti. Ancak Hatti halkı suç işlemişi. Kurunta herhangi bir suç işlememişti. Eskiden kral Muvattalli, babam Hattušili'ye (Kurunta'yı) büyütme için emanet etmişti. Ve eskiden babam onu sürekli büyütüp yükseltti.

§3 (Öy. I 14-21)

Babam, Urhi-Tešup'u krallıktan indirdiğinde, babam Kurunta'yı aldı ve onu Tarhuntašša ülkesinde krallığa tayin etti. Ve onunla babam sınırların nasıl olduğunun gösterildiği antlaşma tabletleri yaptı. Bu tableti Kurunta elinde bulunduruyor. Onun için sınırlar şöyle tespit edildi. Pitašša şehri nüfuz sahasında Zarniya şehri mera arazisi

²¹⁵ Tercüme için bkz. Karauğuz, 2018, s. 73-85.

(kantana), Hıwa dağı ve Őanantarwa Şehri sınırdır. Zarniya Şehri mera arazisi, Hulaya Nehri Őlkesi'ne aittir. Őanantarwa Şehri, PitaŐŐa Őlkesine aittir.

Ő4 (Öy. I 22-28)

Eskiden PitaŐŐa Őlkesi nŐfuz sahasından itibaren, Nađđanta Şehri sınır idi. Ve ona, babam sınırı Őekti. Babamın antlaşma tabletinde Arimatta Şehri dŐdeni sınır yapıldı. Şimdi ben Majeste sınırı tekrar Önceki gibi dŐzenledim. Ve ona PitaŐŐa Őlkesi nŐfuz sahasından itibaren Arimatta, Nađđanta, HattaŐŐa Şehirleri sınırdır. Fakat Nađđanta ve HattaŐŐa Şehirleri, Hulaya Nehri Őlkesine aittir.

Ő5 (Öy. I 29-42)

Hıwatnuwanta dağı nŐfuz sahasından itibaren arazi (đallapuwanza) sınırdır. Fakat arazi, Hulaya Nehri Őlkesi'ne aittir. KuwarŐwanata Şehrinden ona yukarıdaki köpek Şeklindeki sınır taşı (huwaŐi) sınırdır. UŐŐa Şehri nŐfuz sahasından Zarata Şehri sınırdır. Fakat Zarata Şehri, Hulaya Nehri Őlkesi'ne aittir. Ona Wanzataruwa Şehri nŐfuz sahasından Hıwa dağı, Harazzuwa Şehri sınırdır. Fakat Harazzuwa Şehri UŐŐa Őlkesi'ne aittir. Kuvaliya atta dağı nŐfuz sahasından ona babamın ilk antlaşma tabletlerinde, ŐutaŐna Şehri sınır yapılmıŐtı. Daha sonra bizzat babam ona geldi. Őantimma Şehrini sınır yaptı. Fakat Őantimma Şehri, Hulaya Nehri Őlkesi'ne aittir. Ona Wantzataruwa ve KunzinaŐa Şehri nŐfuz sahasından Arlanta dağı ve Alana Şehri sınırdır. Alana Şehri, Hulaya Nehri Őlkesi'ne aittir. Fakat su Arlanta dağı Őzerindedir. Ve onu, Hulaya Nehri Őlkesi ve Hatti Őlkesi mŐŐterek olarak kullanacaktır.

Ő6 (Öy. I 43-47)

Őinwanta Şehri nŐfuz sahasından ona, Lula dağı, damnaŐŐaru dağları sınırdır. Fakat Ninainta Şehri, Hulaya Nehri Őlkesi'ne aittir. Ancak altın seyis adamının silahı (hariÇ) geridedir. Ve Majesteye aittir. ZarnuŐŐa Şehri nŐfuz sahasından Harmima Şehri sınır idi. Ve ona, ben Majestem UppaŐŐana Şehrini sınır yaptım. Ve UppaŐŐana Şehri, Hulaya Nehri Őlkesi'ne aittir.

Ő7 (Öy. I 48-52)

ZarwiŐa Şehri nŐfuz sahasından Őarlaimi dağı pınar havuzu sınırdır. YŐksek dağ nŐfuz sahasından Őaliia Şehri sınırdır. Ve adı geÇen Őaliya Şehri, Hatti Őlkesine aittir. Ve ona UŐaula Şehri sınırından HıŐŐuwanta Şehri, Mila Şehri, Palmata Şehri, HıŐhaŐa

şehri, Šura şehri, Šimmuwanta şehri sınırdır. Fakat bu müstahkem şehirler, Hulaya Nehri Ülkesi'ne aittir.

§8 (53-67)

Hawaliya şehri nüfuz sahasından, Walwara, Harhuşawanta, Tarapa, Šarnanta, Tupiša, Parii ašša ve Nata şehri mal ve mülküyle birlikte sınırdır. Fakat bu müstahkem şehirler ve Nata şehri malı mülküyle, Hulaya Nehri Ülkesi'ne aittir. Ve ona deniz yönünde Mata, Šanhata, Šurimma, Šaranduwa, İştapanna şehirleri ve Šalluša şehri malı mülküyle birlikte Tata ve Daša şehirleri sınırdır. Fakat bu müstahkem şehirler, Hulaya Nehri Ülkesi'ne aittir. Šaranduwa şehri nüfuz sahasından itibaren deniz ona sınırdır. Parha şehri nüfuz sahasından itibaren Kaštaraia nehri ona sınırdır. Eğer Hatti ülkesi kralı Kaštaraia nehri yukarısında herhangi bir yere sefere çıkarsa ve Parha ülkesini silah gücüyle zapt ederse, o zaman söz konusu şehir Tarhuntašša ülkesi kralına ait olacaktır. Walma şehrinin nüfuz sahasından itibaren Huwahhuwarwa, Alluprata, Kaparuwa, Haššuwanta, Walippa ve Wala şehirleri sınırdır. Fakat bu müstahkem şehirler, Hulaya Nehri Ülkesi'ne aittir.

§9 (Öy. I 68-90)

Tarhuntašša ülkesi içinde şu müstahkem şehirler Hatti ülkesi kralına ait idi: Anta şehri ve Anta şehri harabeleri, Lahwii ašši, Waštišša, Hadduwašša, Handawa, Daganza, Šimmuwa, Šahita şehirleri, görevli olan Kamama şehri köylüleri, Walištaša şehri altın saray oğlanları, Inurta, Wattanna, Malhuwalii ata, Kašuriiia, Šawiiia, Parii ašša, Annauliia, Puḫanta, Gurtanašša şehirleri, Aralla şehri nar yetiştiricileri, Araunna şehri adamları, Uppaššana şehri ve kuş bakıcıları. Ayrıca ülkenin sınır bölgelerinde olan şu yerler ona verilmiştir. Matawanta ve Para şehrinde çadır adamları (göçebeler), Dagannunta ve Munanta şehri depo yöneticileri, Aiara şehri genç hayvan bakıcıları, Tarapa şehri mızrak adamları, Wattašša ve Talwişuwanta şehrine ait iki tımar mülkü, çölekçiler (hariç) geridedir. Ayrıca sakiler de (hariç) geridedir. Onlar Tarhuntašša şehri tanrılarına tekrar verilmiştir. İiaşanta ve Azzuwašši şehri saray görevlileri, Wašhaniya şehrinin gözcüleri dâhildir. Adara şehrinin sakileri ve Warpatalla adamları dâhildir. Hulaya Nehri Ülkesi ve Tarhuntašša içinde yükümlüğü olan hangi šarikuwa askerleri ve zanaatkârlar olursa olsun, babam bu müstahkem şehirleri ona verdi. O, bu şehirleri insanlarıyla (içinde oturanlarla) birlikte ona vermedi. Fakat ben Büyük Kral, Majeste

Tuthaliia, babamın (saltanatı) zamanında, şehirlerin halkıyla birlikte ona verilmesi için babama ricada bulundum. Anca bu durum babamın antlaşma tabletinde gerçekleşmedi.

§10 (Öy. I 91- II 3)

Maraşşanta sözlü olarak türbe meselesi ile ilgili olarak babama müracaat ederek, “*kurunta türbeye yaklaşmasın*” dedi. Babam Maraşşanta için bir tablet yaptı. Ve Marraşşana ona sahip olup onu elinde bulunduruyor. Fakat babam Fırtına Tanrısı'nın tapınağı (kuntarra) içerisinde türbe meselesinin nasıl yazılmış olduğuna ve gelecekte Kurunta'nın türbeye çıkmaya nasıl hakkı olmadığını bilmiyordu. Babam sözleri işitince, babam meseleyi tersine çevirip feshetti. Ve ben Büyük Kral Tuthaliya kral olduğumda, bir şahsı gönderdim. Ve o, Fırtına Tanrısı'nın tapınağı üzerine yazılmış türbe meselesinin ne olduğu hakkındaki metni gördü. Ve gelecekte Kurunta türbeye çıkma hakkını kaybetmeyecek. Maraşşanta elinde tuttuğu tableti gelir ve getirirse onu almasınlar, çünkü şimdi o hükümsüzdür.

§11 (Öy. II 4-20)

Tarhuntaşşa ülkesi sınırı Hulaya Nehri Ülkesidir. Ona keçi çobanı girmesin. Eğer Hulaya Nehri Ülkesi'nden büyük tuz yalama kayasına hayvanları sevk ederlerse, onlar onun tuz yalama haklarını alıp kaldırmassınlar. Onlar Tarhuntaşşa ülkesi kralına verilmiştir. Ve o, daima tuzu alsın. Şarmana, Pantarwanta ve Mahrimma şehirlerinin ekili arazisi, çayı, koyun otlakları ve tüm tuz yalama haklarıyla birlikte babam Hattuşili, Tarhuntaşşa ülkesi Kurunta'ya verdi. Ben Majestem Büyük Kral Tuthaliia da ona bunları verdim. Şarmana şehri tuzu için başka bir şahıs gitmesin. Dunna şehri için tek bir yapı (kuwappala) Şimşeğin Fırtına Tanrısı'na verilip (adandı). Ve o, Tarhuntaşşa ülkesi kralına aittir. Eğer Tarhuntaşşa ülkesi kralı Kurunta sonra başka bir yapı yaparsa, babam Büyük Kral Hattuşili ona izin verdi. Ayrıca ben Büyük Kral Majeste Tuthaliya da ona izin verdim. Ve ona izin verilsin.

§12 (Öy. II 21-30)

Ve her ne Hattuşa ülkesi, önceleri Tarhuntaşşa ülkesinin tüm tanrılarının ihtiyaçlarını temin etse de, Tarhuntaşşa ülkesi kralı Kurunta'ya babamın ve ben Majestemin verdiği şeylerden, Tarhuntaşşa ülkesi tanrıları için söz konusu vergileri ve dinsel görevleri istemeyip almasınlar. Şimdi eğer ben Majestem sığır ve koyunları teslimi için bir yer tespit edersem, Kurunta'yı kim, tanrıların kült ihtiyaçlarını vermeye

zorlayabilir? Sonra onlar Tarhuntaşsa ülkesi tanrılarına senelik iki yüz sığır, bin koyun vermeye başlayacak. Eğer ona herhangi bir yer tespit etmezsem ve Hattuşa şehri halkı her yıl iki yüz sığır ve bin koyunu Tarhuntaşsa ülkesi tanrılarına versinler.

§13 (Öy. II 31-42)

Ben Büyük Kral Tuthaliya, henüz kral olmadan önce, tanrı bizzat benim ve Kurunta'nın dost olmasını sağladı. Ve daha sonra biz birbirimizi sevdik ve saygı gösterdik. Biz "biri diğerini korusun" diye yemin ettik. Aynı zamanda babam henüz beni krallığa tayin etmediği sırada, büyük kardeşimi prens olarak atamıştı. Fakat bu sırada Kurunta beni korudu ve şahsımla ilgili olarak, "Eğer baban krallığa seni tayin etmezse, baban seni ne şekilde tayin ederse etsin, ben tek başıma seni koruyacağım. Ve senin kölen (olacağım)" diye yemin etti. Ben, Kurunta'ya, "ben de seni koruyacağım" diye yemin ettim.

§14 (Öy. II 43-52)

Fakat babam prensliğe tayin ettiği kardeşimin görevine son verdiğinde, beni krallığa yerleştirdi. Ve babam, Kurunta ve ben arasındaki saygı ve hürmeti fark edince, babam bizi getirdi. Ve bize "biri diğerini korusun" (diye) yemin ettirdi. Böylece babam bize yemin ettirtti. Ve biz yeminli insanlar olduk. Ve Kurunta beni korudu. Ve o, bana etmiş olduğu yemini hiçbir şekilde bozmadı. Ben Majestem ona, "eğer kral oldum diye, tanrılar beni tanırrsa, benim tarafımdan sana iyi şeyler olacak." Diye söyledim.

§15 (Öy. II 53-56)

Ve babam tanrı olunca (ölünce), ülkeler ayrılma içine girdiğinden, o sırada Kurunta benim üzerime (adeta titreyip) öldü (ve bana yemin etti). O, beni korudu ve etmiş olduğu yemini hiçbir şekilde bozmadı.

§16 (Öy. II 57-66)

Tanrı beni aldığında, ben kral oldum. Kurunta ile şöyle bir antlaşma yaptım: Ben babamın antlaşma tableti üzerinde (ayrıntılı bir şekilde) bulunmayan müstahkem şehirleri, tarlaları, sivil tutsakları ve her şeyi saptadım. Hulaya Nehri Ülkesi içinde olan her şeyi Tarhuntaşsa ülkesi kralı Kurunta'ya köleliğe verdim. Tarhuntaşsa ülkesi kralı Kurunta'ya her şey köleliğe verilmiştir. İyi bir şekilde ona sınırları yeniden tesis

ettim. Ve ona türbe yapısını geri verdim. Gelecekte hiç kimse türbe yapısını Kurunta'nın neslinden hiçbir zaman almasın.

§17 (Öy II 67-78)

Gelecekte bu antlaşma Tarhuntaşsa ülkesi kralı Kurunta için (her zaman geçerli) olsun. Hatti ülkesi kralı Tuthaliya bu krallığı korusun. Ve daha sonra Tuthaliya'nın nesli, Tarhuntaşsa ülkesinde Kurunta'nın nesline ait olan krallığı aynı şekilde korusun. Onlar, onların mahvolmasına ya da küçük düşürülmesine izin vermesin. Ben Büyük Kral Tuthaliya, Kurunta'yı koruduğum gibi, daha sonra oğlum ve torunum, Kurunta'nın neslini aynı şekilde korusun. Ve ben, Kurunta'yı koruduğum gibi, eğer o, benim ona bedelini ödediği bazı şeyleri eksik yaparsa, eğer Kurunta'nın nesli için bazı şeyler zorlaşırsa, oğlum ya da torunum daima aynı şekilde ona bedelini ödesin (onu korusun). O, onun mahvolmasına ya da küçük düşürülmesine izin vermesin.

§18 (Öy. II 79-83)

Büyük taht ile ilişkili olan antlaşma, Kargamış ülkesi kralının ki gibi olsun. Sadece prens, Tarhuntaşsa ülkesi kralından büyük olsun. Hiç kimse ondan daha büyük kral olmasın. Kargamış ülkesi kralı için geçerli olan, Tarhuntaşsa kralı için de geçerli olsun.

§19 (Öy. II 84-94)

Babamın antlaşma tableti şöyle yapılmış idi: “ *(Hatti ülkesi) kraliçesinin oğlunun Tarhuntaşsa ülkesinde krallığa oturtulması evlilikle sana verilsin.*” Onlar, babamın zamanında antlaşma yaptıklarında, Kurunta henüz bizzat kendi bu kadını almıştı. Eğer şimdi Kurunta bizzat kendisi için bu kadını alırsa ya da bizzat kendi için onu almazsa, bu mesele daha ileri bir zamana alınmasın. Kurunta'nın onayladığı hangi erkek çocuk olursa olsun, ister bu kadının oğlu ya da başka kadınların oğlu olursa olsun, ister Kurunta'nın kendi isteği ile onayladığı erkek çocuk olursa olsun, o, Tarhuntaşsa ülkesinde krallığa atansın. Hiç kimse Kurunta için bu meseleyi değiştirmesin.

§20 (Öy. II 95- Ay. III 20)

Ve bu tablet, Kurunta, (onun) oğlu ve torunu için geçerli olsun. Ben Majestem, senin oğlunu tahttan indirmeyeceğim. Ne senin erkek kardeşini ne de başka birini kabul etmeyeceğim. Daha sonra sadece senin neslin, benim sana verdiğim Tarhuntaşsa

ülkesini tutsun. O, ondan alınmasın. Eğer senin herhangi bir oğlun ya da torunun suç işlerse, sonra Hatti ülkesi kralı onu sorgulasın. Ve eğer ona karşı bir suç ispat edilirse, sonra Hatti ülkesi kralı ona dilediği gibi davransın. Fakat evi ve ülkesi ondan alınmasın. Ve Hatti ülkesi kralı, Hitit kral ailesi soyundan başka birine onu vermesin. Tarhuntaşša ülkesi meselesiyle ilgili olarak şöyle koşullar belirlenmiştir: Gelecekte Muvattalli'nin neslinden Tarhuntaşša ülkesi krallığını hiç kimse almasın. Eğer biri böyle yaparsa ve Muvattalli'nin başka bir nesline onu verirse, Kurunta'nın neslinden onu alırsa, her kim böyle bir şey yaparsa, Hatti şehrinin Fırtına Tanrısı ve Arinna şehrinin Güneş Tanrıçası onu mahvetsin. Gelecekte sadece Kurunta'nın nesli Tarhuntaşša ülkesi krallığını tutsun. Erkek çocuktan olan nesil onu alsın. Kız çocuktan olan nesil onu almasın. Ve eğer Kurunta'nın erkek çocuğu ya da torunu Tarhuntaşša ülkesindeki krallığa oturursa, eğer tanrının sözü yüzünden, Tarhuntaşša ülkesi krallığının birine vermilesi uygun olmazsa, sadece Kurunta'nın bir nesli onu alsın. Ve Tarhuntaşša ülkesindeki krallığa atansın. Onlar başka bir nesle verilmesin. Eğer nesilde erkek çocuk yoksa sonra Kurunta'nın kız çocuğunun nesli aranıp bulunsun. Eğer o, yabancı bir ülkede olsa bile, o, oradan geri getirilsin. Ve Tarhuntaşša ülkesinde krallığa yerleştirilsin.

§21 (Ay. III 21-31)

Eğer Tuthaliya'nın nesli, Hatti ülkesinde krallığı alırsa ve onun için bazı şeyler zorlaşırsa, Tarhuntaşša ülkesi krallığını elinde bulunduran Kurunta'nın, hangi nesli olursa olsun, onun üzerine (adeta titreyip) ölsün. Kurunta, Tuthaliya'yı koruduğu gibi, daha sonra Kurunta'nın nesli, Tuthaliya'nın neslini aynı şekilde korusun. Tuthaliya'nın neslini de aynı şekilde korusun. Ve onların mahvolmasına ya da küçük düşürülmesine izin vermesin. Tuthaliya'nın nesli çekilirse, Tarhuntaşša ülkesi krallığını Kurunta'nın neslinden her kim alırsa, Hatti ülkesinin kralına karşı savaşsın. Ve onun kölesi olmasın.

§22 (Ay. III 32-42)

Senin karargâh için istediğin Hulaya Nehri Ülkesi'nin tablet evindeki yaya ve arabalı savaşçıları, babam Hattuşili muaf tutup (bağışladı). Ve ben Majestem büyük kral da onları muaf tuttum. Ve gelecekte sadece yüz piyade birlik, bir askeri sefere gitsin. Bunlara ek olarak karargâhtaki tablet evinden asker istemesinler. Onlar karargâhtan her zaman asker talep ederse, onlar, ondan yüz asker talep etsin. Atlı birliklerin istenme mecburiyeti yoktur. Eğer Hatti ülkesi kralına karşı eşit rütbedeki

biri ayaklanırsa ya da eğer Majestem bu yönde Aşağı Ülke'ye sefere giderse, sonra onlar ondan iki yüz asker talep etsin. Fakat onlar karargâh görevi yapmasın.

§23 (Ay. III 43-56)

Bütün ülkeden ve bütün ileri sınır noktalarından yardım sözü olursa, hiç kimse Hulaya Nehri Ülkesi'nden yardım talep etmesin. Hatti ülkesi içindeki şehirler, Huwatnuwanta dağı içindeki, Kizzuwatna ülkesi içindeki Hurniya şehri ya da İkuwaniia ya da Pitašša ülkesi içindeki hangi müstahkem şehirler olursa olsun, Şimşeğin Fırtına Tanrısı'na, Parša şehri Tanrısı'na, Inwita şehri İstar'na, türbe yapısına ve Tari untašša ülkesi kralına ait olan müstahkem şehirler ve evler için angarya, tımar ve zeamet vergi yükümlülüğü yoktur. Yardım meselesi için onlara müracaat edilmesin. Hangi tımar, zeamet ve angarya vergileri olursa olsun, kimse onlara müracaat etmesin. Tarhuntašša şehri tanrıları için onları (tımar, zeamet ve angarya vergilerinden) muaf tuttum.

§24 (Ay. III 57-77)

Babamın, Kurunta'ya verdiklerini ve ben Majestem ona verdiklerini, hiç kimse gelecekte değiştirmesin. Ben Majeste, Tarhuntašša ülkesi kralının, Tarhutašša ülkesi tanrıları için tımar, zeamet ve angarya vergilerini incelediğimde, onların, onun yerine getiremeyeceği kadar ağır olduğunu gördüm. Tarhuntašša ülkesi kralının tanrılarının meselesi ve Tarhuntašša'daki bakımları, Hattuša şehri, Arinna şehri ve Zippalanta şehrindeki (ölçüye) uygundur. Babamın Kurunta'ya verdiği ve benim ona verdiğim kült masrafları ve tanrılar için yapılan ayinler çok ağır olduğundan, bunları, Şimşeğin Fırtına Tanrısı, Fırtına Tanrısı'nın oğlu Šarruma ve Tarhuntašša şehrinin bütün tanrıları için hepsinden muaf tuttum. Ve onu (yükümlülüklerinden) muaf tuttum. Ve hiç kimse ondan, herhangi bir şekilde onu almasın. Hiç kimse tımar, zeamet ve angarya vergisini ondan almasın. Her kim Tarhuntašša ülkesi krallığını, Kurunta'nın neslinden alırsa ve onu küçültürse ya da onu mahvetmek için çalışırsa, Majeste babamın ona vermiş olduğundan herhangi birini alırsa ya da her kim bu tabletin bir sözünü dahi değiştirirse, Arinna şehrinin Güneş Tanrıçası ve Hatti ülkesinin Fırtına Tanrısı onun Hatti ülkesi üzerindeki krallığını elinden alsınlar.

§25 (Ay. III 78-IV 15)

Ve seninle bu antlaşma tabletini yaptım. İşte bak, bu mesele için Bin tanrı şimdi meclise çağırılmıştır. Ve görsünler, işitsinler ve şahit olsunlar. Göğün Güneş Tanrısı,

Arinna şehrinin Güneş Tanrıçası, Göğün Fırtına Tanrısı, Hatti şehrinin Fırtına Tanrısı, Karargâhn Fırtına Tanrısı, Hişâshapa şehrinin Fırtına Tanrısı, Zippalata şehrinin Fırtına Tanrısı, Nerik şehrinin Fırtına Tanrısı, Halpa şehrinin Fırtına Tanrısı, Uda şehrinin Fırtına Tanrısı, Kizzuwatna şehrinin Fırtına Tanrısı, Şamuha şehrinin Fırtına Tanrısı, Şapinuwa şehrinin Fırtına Tanrısı, kahraman Fırtına Tanrısı, Şimşeğin Fırtına Tanrısı, Tanrı Lulahi, Koruyucu Tanrı, Hatti şehrinin Koruyucu Tanrısı, Tanrı Ai ala, Tanrı Karzi, Tanrı Hapantaliya, Kırım Koyucu Tanrısı, av çantasının Koruyucu Tanrısı, Tanrı Zithariya, Tanrı Şarruma, Göğün Kraliçesi Hepat, Uda şehrinin Tanrıça Hepat'ı, Kizzuwatna şehrinin Tanrıça Hepat'ı, Şamuha şehri İstar'ı, Ninuwa şehri İstar'ı, Hattarina şehri İstar'ı, Tanrı Ninatta ve Kulitta, Yeminin Kralı Ay Tanrısı, Yeminin Kraliçesi *NIN.GAL*, Aruşna şehrinin Tanrı İshara'sı, Savaş Tanrısı, Hatti şehri Savaş Tanrısı, Ellaia şehri Savaş Tanrısı, Arziya şehri Savaş Tanrısı, Tanrı İarri, Tanrı Zappana, Hurma şehri Tanrı Hantitaşu, Şamuha şehri Tanrı Araba'sı, Ankuwa şehri Tanrıça Hatahha'sı, Tahurpa şehri Tanrı Ammana'sı, Hupişna şehri Huwwaşanna'sı, Dunna şehri Tanrı Hallara'sı, Tanrı Lelwani, Lulahi ve Hapiri Tanrıları, Hatti ve Tarhuntaşsa ülkesinin tanrı ve tanrıcaları, Göğün, Yerin, Büyük Denizin, Dağların, Nehirlerin, Pınarların Tanrıları. Şimdi eğer sen Kurunta bu tabletin sözlerini korumazsan, Majestemi ve Majestemin neslini bey olarak korumazsan ya da eğer sen bizzat kendin için Hatti ülkesi krallığını arzularsan ya da eğer biri Majesteme ya da Majestemin nesline Hatti ülkesi krallığı ile ilgili zorluklar çıkartırsa ve sen ona teveccüh gösterirsen ve onunla savaşmazsan, bu yemin tanrıları neslinle birlikte seni mahvetsin. Fakat eğer sen Kurunta bu tabletin sözlerini tutarsan ve Majestemi, Majestemin neslini bey olarak arzularsan ve eğer sen onları korursan, sonra bu tanrılar seni iyilikle korusun. Ve sen, Majestemin elinde yaşlan.

§26 (Ay. IV 16-29)

Her kim bu ülkede Kurunta'ya zorluk çıkartırsa ve onun ondan ya da Kurunta'nın neslinden alırsa ya da onun sınırını küçültürse ya da benim ona verdiklerimi ondan alırsa ya da bu tabletin bir sözünü değiştirirse, bu yemin tanrıları onu mahvetsin. Gelecekte Majestemin, Tarhuntaşsa ülkesi kralı Kurunta'ya verdiklerimi ya da onun için tesis ettiğim sınırları, hiç kimse Kurunta'nın neslinden almasın. Büyük Kral bizzat kendi için onları almasın. Hiç kimse onunla tartışmasın.

Gelecekte sadece Kurunta'nın nesli Tarhuntašša ülkesi krallığını tutsun. Her kim ona zorluk çıkartırsa, ondan onu alırsa, bu yemin tanrıları nesliyle birlikte onu mahvetsin.

§27 (Ay. IV 30-43)

Bu tableti Tawa şehrinde, prens Nerikkalili, kral muhafızlarının şefi Huzzia, pens Kurakura, Kargamiš ülkesi kralı İni-Tešup, Šeha Nehri Ülkesi kralı Mašturi, kralın eniştesi Šaušgamuwa, saray memuru Uppara-muwa, sol cenah askerlerinin komutanı Tattamuru, prens Ehli-Šarruma, atlı birliklerin komutanı Abu-muwa, prens Hešmi-Šarruma, prens Taki-Šarruma, prens Erwi-Šarruma, binbaşılardan şefi Alalimi, Mira ülkesi kralı Alantalli, Amurru ülkesi kralı Bentešina, ağaç tablet üzerine yazı yazan kâtiplerin şefi Šahuruwa, General Hattuša-Kurunta, atlı birliklerin komutanı Ura-Tarhunta, general Huršaniia, seyislerin komutanı Zuzuhha, sağ cenah askerinin komutanı Šaliqqa, onbaşı Tapa-ziti, tablet evi beyi Tuttu, kâtiplerin şefi Walwa-ziti, kâtip ve aşçıların şefi Kammaliya, kâtiplerin ve *MUBBARRI*'lerin şefi Nanizi ve ordunun tüm komutanları, bin yüksek makam sahibi kişi ve tüm kral ailesi huzurunda, Ukkiaa şehri adamı Lupakki'nin oğlu kâtip Halwa-ziti yazdı.

§28 (Ay. IV 44-51)

Bu tablet yedi adet yapılmıştır. Ve Arinna şehri Güneş Tanrıçası'nın mührü ve Hatti şehri Fırtına Tanrısı mührüyle mühürlenmiştir. Ve bir tablet Arinna'nın Güneş Tanrıçası huzuruna, bir tablet Hatti şehri Fırtına Tanrısının huzuruna, bir tablet Tanrı Lewlani huzuruna, bir tablet Kizzuwatna şehri Tanrıça Hepat huzuruna, bir tablet Şimşeg'in Fırtına Tanrısı huzuruna, bir tablet Tanrı Zithariya huzuruna konulmuştur. Bir tablet Tarhuntašša ülkesi kralı Kurunta'nın evinde (sarayında) bulunur.

Antlaşma Metninin Değerlendirilmesi

Bu Antlaşma metninin ilk satırlarında IV. Tuthaliya soy ağacıyla kendini takdim ettikten sonra Kurunta ile geçmişte yaşanan siyasi ilişkilere değinmiştir. Bu ilişkiler anlatılırken Hitit tahtına aday yöneticiler arasında görüş farklılıklarının olduğu ortaya çıkmaktadır. Metnin devamında Hulaya Nehri ülkesi ile Tarhuntašša ülkesi arasında belirtilen sınırların güncellenmesi üzerinde fazlaca durulmuştur. İfade edilen sınırlar geçmişte belirlenen hükümlerin neticesinde hazırlanmıştır.

Metinde önemle durulan hususlardan birisi de hayvanların otlatılma alanları ve tuz yalama kayalarının paylaşılmasıdır. Tuz yalama kayalarının Tarhuntašša ülkesine

ait olduğu ve belirtilen bölgeye diğer ülkelerin müdahil olmaması yönünde Hitit kralı babası III. Hattuşili'nin uyguladığı antlaşmayı öne sürmüş ve kendisinde aynı şekilde yer alan antlaşma maddelerini ekleyerek kesin hükmünü ifade etmiştir. Metnin devamında yer alan “Her yıl Hattuşa şehri halkının iki yüz sığır ve bin koyunu Tarhuntaşsa tanrılarına bağışlaması” içeriği Hitit krallığının Tarhuntaşsa'yı kutsal yer olarak benimsediğinin delili olmakla beraber uygulanan ritüeller için duyulan hassasiyeti ortaya koymaktadır.

Metinde önem arz eden hususlardan bir diğeri ise antlaşma metninde yer alan iki kralın karşılıklı olarak birbirlerinin neslinin korunmasına yönelik temennileridir. Antlaşma metninin içerisinde yer alan bölümde “Tuthaliya tahtın varisleri arasında olduğu dönemlerde Tarhuntaşsa kralı Kurunta'nın kendisini kral olarak tanıyacağını ve koruyacağını yönelik verdiği söz” neticesinde oluşan memnuniyet unutulmamış ve metne yerleştirilmiştir. Tarhuntaşsa kralı Kurunta'nın sadakati, Tuthaliya'nın kralın soyunun korunmasına yönelik verilen sözle taçlandırılmıştır.

Metnin son kısmında yer alan tanrılardan oluşturulan tanık listesi ve tablet metninin hazırlandığı esnadaki rütbeli şahıslar listesi ile Hitit kralı antlaşma metni koruma altına alınıp vasal kralı antlaşmaya sadık kalmasını sağlamaya çalışmıştır.

SONUÇ

M.Ö. 1650-1200 yılları arasında Anadolu'da hüküm sürmüş olan Hitit Devleti'nin tarihi ve siyasi ilişkileri hakkında önemli bilgilerin çoğunluğunu Hititler'in yaptığı antlaşmalar ve devletler arası yazışmaların yer aldığı belgelerden öğrenmekteyiz. Bu tarihsel metinler sayesinde Hitit Devleti'nin asırlar boyunca varlık gösterdiği ve bölgenin en güçlü devletleri arasında yer aldığını görmekteyiz. Hitit Devleti'nin elde ettiği gücü kaybetmemek için uyguladığı politikalar yine bu tarihsel metinlerin incelenmesiyle ortaya çıkmaktadır. Hitit Devleti'nin bölgedeki diğer devletlerle siyasi ilişkileri değerlendirildiğinde devletin kendisiyle aynı güce sahip devletler ve vasal statüde yer alan devletlere karşı tutumunun farklılıklar gösterdiği görülmektedir.

Hitit dönemi Anadolu coğrafyası ve coğrafyanın dışındaki devletlerin birbirleriyle savaştıkları, tarihsel metinlerden anlaşılmaktadır. Hitit Devleti de dönemin güçlü devletlerine karşı varlığını sürdürmek ve elde ettiği zenginlikleri koruyabilmek için savaşmak zorunda kalmıştır. Gücünün yıpranmaması ve devletin varlığını tehlikeye koymamak için dönemin güçlü devletleriyle barış antlaşması imzalamış, saraylar arası evliliklerle akrabalık ilişkisi kurmuştur. Bölgedeki hâkimiyetini pekiştirmek için mağlup ettiği daha düşük güçteki devletleri vasal statüye indirgeyerek güçlü devletlere karşı kendi savunma ve güç mekanizmasını ileri bir seviyeye taşımıştır.

Hitit Devleti'nin devletler arası siyasi ilişkilerinde önemli bir yere sahip olan vasal devletler Hitit Devleti için devletin varlığının temini, krallığın gücünün garantisi olmuştur. Hitit Devleti'nin bölgedeki güçlü devletler arasında yer alabilmesinde vasal devletlerin askeri gücünün etkisi yadsınamaz. Ayrıca vasal devletlere getirilen vergi mükellefiyetiyle devletin ekonomisinin güçlendirildiği görülmüştür.

Vasal devletlerin Hitit Devleti'ne sağladığı bir diğer avantaj, Hitit Devleti'nin topraklarıyla dönemin diğer güçlü devletleri arasında tampon bölge konumlarında yer almaları olmuştur. Bu duruma ilişkin en iyi örneklerden biri Arzawa Ülkeleri'dir. Ahhiyava Krallığı ile Hitit Devleti arasında kalan topraklarda yer alan Arzawa, Ahhiyava'nın Anadolu'nun iç bölgelerine yayılmasını engellemiştir. Bu durum Ahhiyava Krallığı'nın faaliyetlerinin sadece Batı Anadolu topraklarıyla kısıtlı

kalmasına Hitit merkezine ulaşmasını engellemiştir. Ahhiyava Krallığı'nın Arzawa'yı ele geçirme isteği, krallığın gücünün yıpranmasına sebep olmuştur.

Hitit dönemi Anadolu coğrafyasının siyasi ilişkilerine bakıldığında vasal statüdeki devletlerin Hitit devleti için ne ölçüde önemli olduğu yapılan antlaşma metinleriyle ortaya çıkmaktadır. Çünkü vasal statüde yapılan antlaşma metinlerinin içeriklerinde, bir Hitit kralı askeri seferde iken Hitit Ülkesi'ne karşı saldırı gerçekleşirse vasal krallardan Hitit Ülkesi'ne askeri güçlerini gönderme ve Hitit Devleti'nin askeri gücüyle birlikte hareket etmelerine yönelik şartlar antlaşma metinlerde yer almaktadır.

Çalışmada yer verilen antlaşma metinlerinin içeriklerine bakıldığında Batı Anadolu'da yer alan Hapalla Ülkesi, Mira-Kuvaliya Ülkesi, Şeha Nehri Ülkesi, Wiluša Ülkesi ve İç Anadolu'nun bir kısmı ile kısmen Akdeniz bölgesine uzanan Tarhuntaşša Ülkeleri arasında yapılan devlet antlaşmalarının vasal statüde yapıldığı anlaşılmaktadır. Çünkü antlaşmalarda, sınırların belirlenmesi ve vasal devletlerin yöneticilerinin Hitit kralları tarafından belirlendiği görülmektedir ve bu da vasal statüdeki devletlerin Hitit hâkimiyetine bağlı olduklarını açıklamaktadır.

Hitit Devleti ile Batı Anadolu devletleri arasında gerçekleşen siyasi münasebetlere yönelik belgelerin çoğunluğunu İmparatorluk dönemi kralları olan II. Murşili ve II. Muvatalli dönemine ait olan tarihsel metinlerden elde etmekteyiz. Hitit Devleti'nin Batı Anadolu Devletleriyle ilk münasebetlerinin Hitit Devleti'nin kurucusu olan I. Hattuşili döneminden itibaren başladığı görülmektedir. Bu ilişkilerin Hattuşili'den sonra tahta çıkan krallar döneminde de devam ettirildiği ve imparatorluk dönemi krallarından I. Şuppiluliuma ile birlikte yoğunluk kazandığı görülmektedir.

I. Şuppiluliuma'nın Batı Anadolu'da yer alan Arzawa Ülkeleri'nin neredeyse tamamını bölgeye düzenlediği askeri seferler sonucunda Hitit hâkimiyetine bağladığı, II. Murşili ve II. Muvatalli döneminde Arzawa Ülkeleri ile yapılan antlaşma metinlerinde yer alan tarihsel giriş kısımlarından öğrenmekteyiz. Ayrıca Boğazköy ve Ortaköy arşivlerinde ele geçirilen belgelerde de Hitit Devleti ve Arzawa Ülkeleri arasındaki siyasi ilişkilere yönelik bilgilerle birlikte I. Şuppiluliuma'nın Arzawa'yı dize getirmek için vermiş olduğu mücadeleyi destekler niteliktedir.

I. Şuppiluliuma'nın Arzawa'ya karşı sağladığı üstünlüğü, II. Murşili ve II. Muvatalli de izlemiş oldukları etkin politikayla sürdürmeye çalışmışlardır. Belirtilen

krallar döneminde Arzawa Ülkeleri ile vasal statüde yapılmış antlaşma metinlerinde üstünlüğün korunmaya çalışıldığı ve Arzawa Ülkeleri'nin Hitit hâkimiyetine bağlı tutulmaya çalışıldığı, yapılan bu antlaşmalar aracılığıyla ortaya çıkmaktadır.

Hitit Devleti'nin vasal statüdeki devletlerle yapmış oldukları antlaşmaların içeriklerinde bir takım farklılıklar olsada temelde belirli bir şemada yazıldığı görülmektedir. Giriş bölümünde, antlaşmayı yapan Hitit kralının ismini, unvanını ve babasının ismine yer verilmiştir. Tarihsel geçmiş bölümünde, Hitit kralı ile antlaşma yapılan vasal devlet ya da ona tahsis edilen ülke arasındaki önceki ilişkilere yönelik bilgiler verilmiştir. Antlaşma şartlarının yer aldığı bölümde vergi ödemek, topraklarına giren Hititli kaçakları iade etmek, bütün bağımsız yabancı diplomatik ilişkilerden vazgeçmek, Hitit kralının isteği durumlarda vasal kralın askeri yardım sağlamak gibi yükümlülüklerinin yer aldığı görülmektedir. Ayrıca vasal devletlerin kendi aralarında savaşmaları yasaklanan şartlar arasında yer almaktadır. Tanrılar listesi ise antlaşmayı yapan iki ülkenin kutsal tanrıları antlaşmaya şahit tutulmak amacıyla ayrıntılı bir şekilde listelenmiştir. Antlaşmanın son bölümünü oluşturan Lanet ve lütuf ifadeleri ise sadece vasal kral için kullanılmıştır.

Antlaşma metinlerinin belirli bir düzen içerisinde oluşturulması Hitit krallığının siyasi politikadaki gelişmişliğini ortaya koymaktadır. Antlaşma metinlerinde yer alan şartların Hitit krallığına göre eşit güçte ve daha düşük güçte yer alan krallıklara karşı farklılıklar göstermesi ise Hitit krallığının uluslar arası diplomaside yürüttüğü dengenin ve çıkar menfaatlerini korumasına yönelik çabalarının göstergesidir.

KAYNAKÇA

AKDOĞAN, Rukiye, *Hitit Devlet Antlaşmaları ve Huqqana Antlaşması ile İlgili Bazı Notlar*, Ed. Metin Alparslan, Hasan Peker, Meltem Doğan Alparslan, Ege Yayınları, İstanbul 2007.

AKURGAL, Ekrem, *Anadolu Uygarlıkları*, Net Turistik Yayınları, İstanbul 2003.

AKURGAL, Ekrem, *Anadolu Kültür Tarihi*, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, Ankara 2005.

ALP, Sedat, “IV. (?) Tuthaliya’nın Askeri Fermanı”, *Türk Tarih Kurumu Belleten Dergisi*, C. XI, S. 43, Ankara 1947. s. 383-402.

ALP, Sedat, *Hitit Çağında Anadolu Çivi Yazılı ve Hiyeroglif Yazılı Kaynaklar*, Tubitak Popüler Bilim Kitapları, Ankara 2000.

ALPARSLAN, Meltem, *II. Muvatalli ve Dönemi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2007. (Doktora Tezi).

ALPARSLAN DOĞAN, Meltem, “Anadolu’nun Kayıp Başkenti Tarhuntaşşa”, *Aktüel Arkeoloji Dergisi*, S. 21, İstanbul 2011. s. 46-57.

ALPARSLAN, Metin, *Hitit Metinlerine Göre M.Ö. İkinci Binyılda Hitit-Ege Dünyası İlişkileri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2000. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

ALPARSLAN, Metin, *II. Murşili ve Dönemi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2006. (Doktora Tezi).

ATILLA, Nermin, *M.Ö. II. Bin Yılda Boğazköy ve Çevresinin Jeopolitiği*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2015. (Yüksek Lisans Tezi).

AY, Şeyma, “Ahhiyava-Hitit İlişkileri ve Ahhiyavalıların Batı Anadolu’daki Faaliyetleri”, *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 1, Ordu 2010. s. 27-36.

AY, Şeyma, “Hitit Siyasi Tarihi’nde Şeha Nehri Ülkesi ve Önemi”, *History Studies*, C. 2, S. 2, 2010. s. 1-13.

AYAZ, Sema, *Çivi Yazılı Belgelere Göre Hitit Devletine Bağlı Devletlerin Statüsü*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2017. (Yüksek Lisans Tezi).

- AYYILDIZ, Sedef, *Eskiçağ Metinlerinde Alaşiya Ülkesi*, Kriter Yayınevi, İstanbul 2020.
- BAHAR, Hasan, *Şehirlerin Sevdası İbrahim Hakkı Konyalı Armağanı*, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları:7, Konya 2015.
- BECKMAN, M. Gary, *Hittide Diplomatic Texts*, Atlanta 1996.
- BOYSAL, Yusuf, “Batı Anadolu’da Son Araştırmalar Ahhiyava Sorunu”, *Anadolu Dergisi*, S. 15, Ankara 1971. s. 63-72.
- BRYCE, Trevor, *The Kingdom Of The Hittites*, New Edition, Oxford 2005.
- CANCIK-KIRSCBAUM, Eva, *Mücadele ve Barış İçinde Bir Arada Varolma*, Ed. Wenzel Jacop, Deutschland 2002.
- CARRUBA, O., “Beiträge zur mittelhethitischen Geschichte, I. Die Tuthalijas und die Arnuwandas II. Die sogenannten ‘Protocoles des succession dynastique’ I-II”, *SMEA* 18, 1977. s. 137-195.
- CESUR, Meltem, *Türkiye’de Yapılan Bilimsel Çalışmalara Göre Hititlerde Kölelik Kültürü, Hukuku ve Müessesesi*, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik 2014. (Yüksek Lisans Tezi).
- ÇAPAR, Ömer, “Ahhiyava Sorunu”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 14, S. 25, Ankara 1983. s. 387-413.
- DEMİREL, Serkan, “M.Ö. II. Binyıl Batı Anadolu’unda Yer Alan Arzava Ülkeleriyle İlgili Coğrafik Değerlendirme”, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, S. 5, Gümüşhane 2012. s. 215-226.
- DİNÇOL, Ali, DİNÇOL, Belkıs, “Anadolu Araştırmaları”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 18, S. 1, İstanbul 2005. s. 1-13.
- FRİEDRİCH, Johannes, *Staatsverträge des Hatti-Reiches in hethitscher Sprache Heft II*, Leipzig 1926.
- FORRER, E., *Die Boghazköi-Texte in Umschrift (WVDOG 41/42)*, Leipzig 1926.
- GARSTANG, John, GURNEY, Olivier, R., *The Geography of Hittite Empire*, London 1959.

GARSTANG, John, *Arzawa ve Lugga Memleketlerine Ait Bir Harita*, Çev. Sabahat Göğüş, Maarif Basımevi, İstanbul 1948.

GAVAZ SİR, Özlem, “Hitit İmparatorluk Devri Krallarından I. Şuppiluliuma Döneminde Anadolu”, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 1, S. 1, Çorum 2008. s. 21-39.

GAVAZ SİR, Özlem, “Hitit Öncesi Anadolu’nun Siyasi Durumuna Genel Bir Bakış”, *Çorum Kültür Sanat: Bilim, Kültür, Sanat, Tarih ve Turizm Dergisi*, S. 15, Çorum 2014. s. 38-46.

GERÇEK, Semih, *Hitit Devleti’nin Batı Anadolu İle Siyasi İlişkilerinde Mektupların Önemi*, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın 2014. (Yüksek Lisans Tezi).

GÖETZE, Albercht, *MADDUWATTAS HEFT III*, Leipzig 1928.

GURNEY, O. R., “The Treaty with Ulmi-Teşup”, *Anatolian Studies*, S. 43, 1993. s. 13-28.

GÜNBATTI, Cahit, *Kültepe Kanış Anadolu’da İlk Yazı, İlk Belgeler*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri 2017.

GÜR, Barış, “Hititler, Mikenler ve Batı Anadolu’daki Kültür Etkileşimleri”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 1, S. 2, İzmir 2012. s. 12-22.

J. G. Macqueen, *Hititler ve Hitit Çağında Anadolu*, Çev. Esra Davutoğlu, Arkadaş Yayınevi, Ankara 2002.

KARAUĞUZ, Güngör, “Tarhuntaşsa ve Konya-Karaman Araştırmaları Üzerine”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 30, Konya 2013. s. 41-54.

KARAUĞUZ, Güngör, *Boğazköy ve Ugarit Çivi Yazılı Belgelerine Göre Hitit Devleti’nin Siyasi Antlaşma Metinleri*, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya 2018.

KARSU, Cem, “Hattuşa-Boğazköy Arşiv-Kitaplık Sistemleri üzerine Bazı Yorumlar”, *Archivum Anatolicum*, C. 3, S. 3, Ankara 1997. s. 215-238.

KINAL, Firuzan, *Arzava Memleketleri’nin Mevkii ve Tarihi*, TTK Basımevi, Ankara 1953.

KINAL, Firuzan, *Eski Anadolu Tarihi*, TTK Basımevi, Ankara 1991.

KİTCHEN, A. Kenneth, Lawrence, Paul, J.N., *Treaty, Law and Covenant İn The Ancient Near East*, Wiesbaden 2012.

KLENGEL, Horst, *Hitit Tarihi*, Ed. Wenzel Jacop, Deutschland 2002.

KOÇ, İlker, *Hititler*, ODTÜ Yayıncılık, Ankara 2006.

KURHAN, Mürüvvet, “Eski İmparatorluk Devrinde Tanrı Re” *Belleten Dergisi*, C. LVII, S. 218, Ankara 1993. s. 861-877.

LAMBA, Mustafa, METİN, Hüseyin, *Hititlerden Türkiye Cumhuriyeti'ne Anadolu Uygarlıklarında Yönetim*, Orion Kitabevi, Ankara 2005.

MEMİŞ, Ekrem, *Eskiçağ Türkiye Tarihi (En Eski Devirlerden Pers İstilasına Kadar)*, 8. Baskı, Çizgi Kitabevi, Konya 2009.

MİLLER, L, Jared, *Hitit Dönemi'nde Anadolu'da Halklar ve Diller*, Ed. Meltem Doğan Alparslan, Metin Alparslan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2013.

NİEMİER, Dietrich-Wolf, *Hattuşa ve Ahhiyava Arasındaki Millavanda/Milet sorunu*, Ed. Wenzel Jacop, Deutschland 2002.

ÖZÇELİK, Nazmi, *İlkçağ Tarihi ve Uygarlığı*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara 2009.

ÖZDEMİR, Caner, “Hitit Devleti ile Vassalları Arasında Yapılan Antlaşmalarda Vassallara Getirilen Yükümlülükler”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, SEFAD Dergisi*, S. 40, Konya 2018. s. 267-282.

PEKER, Hasan, *Hitit Devleti'nin Uluslararası İlişkileri ve Politik Enstrümanları: Savaş ve Diplomasi*, Ed. Meltem Doğan Alparslan- Metin Alparslan. Yapı Kredi Yayınları İstanbul 2013.

PEKER, Hasan, “Hatti-Ahhiyava İlişkilerine Doğu Akdeniz'den Bir Bakış”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 19, İstanbul 2010. s. 1-11.

REYHAN, Esmâ, *Hitit Devleti'nde Siyaset ve Yönetim Direktif, Yemin ve Sadakat*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara 2017.

SOMMER, F., *Die Ahhiyava-Urkunden (ABAW 6)*, München 1932. s. 307.

SÜEL, Aygöl, “Ortaköy Tabletlerinde Batı Anadolu”, 3. *Çorum Kazı ve Araştırmalar Sempozyumu*, Çorum, 03 Eylül 2013. s. 83.

SÜEL, Aygöl, *Studien zu den Boğazköy-Texten 45*, Ed. Gernot Wilhem, Wiesbaden: Harrasowitz Verlag 2001.

SÜEL, Aygöl, SÜEL, Mustafa, *Şapinuwa: Hitit Devleti'nin Başka Bir Başkenti*, Ed. Meltem Doğan Alparslan, Metin Alparslan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2013.

SOYSAL, Oğuz, "III. Hattuşili Büyük Metni, Bir Hitit Belgesini Tanımlama Denemesi" *Archivum-Anatolium Arşivleri*, C. 1, S. 1, Ankara 1995. s. 137-150.

TAŞ, İlknur, *Hitit Kralı IV. Tudhaliya'nın Asur Devleti'ne ve Suriye'deki Vassal Krallıklara Yönelik Politikası*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008.

TİRO, Ali Osman, *İ.Ö. İkinci Bin Yılın İkinci Yarısında Hitit-Batı Anadolu İlişkileri Bölgenin Etnik ve Siyasi Yapısı Hakkında Kaynaklara ve Yayınlarla Genel Bir Bakış*, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın 2011. (Yüksek Lisans Tezi).

TURAN, Olcay, "Hititlerin Batı Anadolu Etkileşimi Bağlamında Hitit-Wiluşa İlişkisi", *Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 1, Bilecik 2016. s. 91-106.

TURGUT, Ferda Gökçe, *Hitit Diplomasisi*, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum 2018. (Yüksek Lisans Tezi).

ÜNAL, Ahmet, *Hititler Devrinde Anadolu I*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2002.

ÜNAL, Ahmet, *Hititler Devrinde Anadolu II*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2003.

ÜNAL, Ahmet, *Hititler Devrinde Anadolu III*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2005.

VAN DEN HOUT, Theo P.J., *Hitit Krallığı ve İmparatorluğu'nun Kısa Tarihi*, Ed. Meltem Doğan Alparslan, Metin Alparslan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2013.

YAMAN BÜLBÜL, Pınar, *Hitit Dönemi Anadolu Coğrafyası*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon 2006. (Yüksek Lisans Tezi).

YİĞİT, Turgut, “Hitit Krallığı’nda Yönetim Sistemi Üzerine Bir Not, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 23, S. 35, Ankara 2004. s. 219-226.

YİĞİT, Turgut, “Eski Hitit Dönemine Ait Bir Ferman”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 26, S. 41, Ankara 2007. s. 1-8.

YİĞİT, Turgut, *Hitit Krallığının Kurulmasından Önce Hititlerin Hattuşa’ya İlgisi*, Ed. Tuna Yiğit, Mehmet Ali Kaya, Aksel Sina, Hel Yayıncılık, Ankara 2012.

YİĞİT, Turgut, “Eski Anadolu Uygarlıkları”, *XV. Türk Tarih Kongresi, Ankara: 11-15 Eylül, Kongreye Sunulan Bildiriler I.Cilt*, TTK Basımevi, Ankara 2010.

WEIDNER, E. F., *Politische Dokumente aus Kleinasien, Die staatsverträge in akkadischer sprache au dem Archiv von Boghazköi*, Leipzig 1923.